

ถูก ให้พ่ายแพ้

ในกระแสความเปลี่ยนแปลง

รายงานสถานการณ์
เด็กและครอบครัว
ประจำปี 2025

วรธร เลิศรัตน์
สรัช สีนรุประมา
กอบร์ธรรม นิละไพจิตร
กัลป์ กรุยรุ่งโรจน์
ณรจญา ตัญจพัฒน์กุล
กษิติเดช คำพูน

ศูนย์ความรู้นโยบาย
เด็กและครอบครัว
(คิด for คิดส์)

ถูกสาปให้พ่ายแพ้ในกระแสความเปลี่ยนแปลง

รายงานสถานการณ์เด็กและครอบครัว ประจำปี 2025

วรรต เลิศรัตน์ | สรัช สินธุประมา | กอปรธรรม นีละไพจิตร
กัลป์ กรุรงโรจน์ | ณรจญา ตัญญาพัฒนกุล | กษิติเดช คำพูน

ฉัตร คำแสง | วรรต เลิศรัตน์ บรรณาธิการ

ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว (คิด for คิดส์)

โดยความร่วมมือระหว่าง

สำนักสนับสนุนสุขภาวะเด็ก เยาวชน และครอบครัว สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
กับ ศูนย์ความรู้นโยบายสาธารณะเพื่อการเปลี่ยนแปลง บริษัท วันโอวัน พับลิโก จำกัด

มิถุนายน 2025

(ฉบับร่างเพื่อนำเสนอในงานเสวนาสาธารณะ “ถูกสาปให้พ่ายแพ้ในกระแสความเปลี่ยนแปลง” วันที่ 17 มิถุนายน 2025)

สารบัญ

บทนำ ถูกسابให้พ่ายแพ้ในกระแสความเปลี่ยนแปลง.....	4
1 ครั้วเรือนมีหนี้สูง สันับสนุนเด็ก-เยาวชนได้จำกัด เป็นภาระถ่วงรั้งการเติมเต็มความฝัน.....	7
เด็ก-เยาวชนไทย 6.2 ล้านคนอยู่ในครั้วเรือนมี ‘หนี้’	7
ภาระผ่อนชำระหนี้ = แยกการเงินสำคัญของครั้วเรือนไทย	8
ครอบครัวยุคใหม่ลงทุนระยะยาวและให้การสนับสนุนที่ไม่เป็นตัวแทนแก่เด็ก-เยาวชนได้จำกัดกว่า.....	9
ครอบครัวยุคใหม่ภาระหนี้ = เยาวชนมีภาระทำงานระหว่างเรียนและภาระจิตใจ	10
ภาระใช้หนี้ครอบครัวยุคใหม่ถ่วงรั้งการเติมเต็ม-สร้างอนาคตของเยาวชนไทย ในนามของ ‘หนี้บุญคุณ’	10
‘มีหนี้’ ไม่น่ากังวลเท่า ‘มีหนี้ไม่ได้’: หนี้เป็นเครื่องมือประคองให้สนับสนุนเด็ก-เยาวชนระยะสั้นได้มากขึ้น.....	12
ข้อเสนอนโยบาย: ขยายสวัสดิการเป็นฐานให้ทุกคนเติบโตอย่างไม่ติดบ่วงหนี้-ขยายโอกาสเข้าถึงสินเชื่อย่างทั่วถึง.....	13
2 เด็ก-เยาวชนหลายพื้นที่ได้รับผลกระทบจากมลพิษทางอากาศรุนแรง และภัยพิบัติภาวะโลกรวน	14
เด็ก-เยาวชนเจอฝุ่นถั่วหน้า แต่เผชิญปัญหารุนแรงไม่เท่ากัน	14
ยิ่งจน ยิ่งเด็ก ยิ่งเสี่ยงต่อฝุ่น PM2.5	17
เด็กสูดฝุ่น สูญเสียต้นทุนสุขภาพ-ชีวิต	19
ฝนแปรปรวน น้ำท่วมรุนแรง ชีวิตเด็กกรวนเร	20
ข้อเสนอนโยบาย: ลดผลกระทบอย่างเดียวไม่พอ ต้องช่วยเด็ก-เยาวชนปรับตัวได้กลางวิกฤตโลกรวน	21
3 เด็ก-เยาวชนมีความเหลื่อมล้ำในการใช้ประโยชน์จาก เทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ 23	
เด็ก-เยาวชนเข้าถึงมือถือ-อินเทอร์เน็ตถั่วหน้า แตกต่างกันที่การใช้คอมพิวเตอร์.....	23
ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงคอมพิวเตอร์สร้างความเหลื่อมล้ำในการเรียนรู้และทักษะสมัยใหม่	25
ทักษะเทคโนโลยีของเยาวชนแปรผันตามฐานะครอบครัว: ชีตจำกัดความฝันในการศึกษาและอาชีพส่งต่อความเหลื่อมล้ำจากรุ่นสู่รุ่น	27
อนาคตของเด็ก-เยาวชนจะมีความเหลื่อมล้ำสูงขึ้นเมื่อเทคโนโลยีสร้าง ‘คนชนะ’ และ ‘คนแพ้’	28
ข้อเสนอนโยบาย: เสริมทักษะถั่วหน้า สร้างนิเวศสนับสนุนให้ทุกคน ‘ชนะ’ จากเทคโนโลยี	30
4 เยาวชนถูกจ้างงานในรูปแบบไม่มาตรฐานมากขึ้น โดยไม่ได้รับสวัสดิการ-ความคุ้มครองที่เหมาะสม.....	32

การจ้างงานรูปแบบไม่มาตรฐาน: ยืดหยุ่นแต่เปราะบาง.....	32
เยาวชนที่เรียนเต็มเวลาร้อยละ 15.5 ทำงานไม่เต็มเวลา-งานรายชิ้นไปด้วย	33
เยาวชนที่เรียนจบแล้ว-ไม่ได้เรียนอยู่ร้อยละ 13.7 ทำงานไม่เต็มเวลา-งานรายชิ้น.....	34
กลุ่มทำงานไม่เต็มเวลา-งานรายชิ้นมักมีคุณภาพชีวิตแย่กว่ากลุ่มทำงานเต็มเวลา	35
ไทยขาดกลไกคุ้มครองเยาวชนที่ทำงาน NSE อย่างเหมาะสม.....	37
แรงงานเด็กเผชิญสัญญาณการคุ้มครอง	37
ข้อเสนอนโยบาย: นับรวมคนทำงานทุกรูปแบบเป็นแรงงาน กำหนดมาตรการเฉพาะสำหรับเด็ก-เยาวชน ขยายสวัสดิการให้การทำงานระหว่างเรียนเป็นทางเลือกเสรี	38
5 เยาวชนถูกจุดรั้งความคิดสร้างสรรค์ ระบบนิเวศการเรียนรู้เข้าถึงยาก-ไม่ตอบโจทย์	39
การคิดริเริ่มสร้างสรรค์คือทักษะแห่งอนาคต.....	39
นักเรียนไทยคิดเชิงสร้างสรรค์ได้ไม่ดีและเหลื่อมล้ำสูง	40
ฐานะยากจน โรงเรียนปิดกั้น คำสาปจำกักรบสร้างสรรคเยาวชนไทย	42
เยาวชนยังเข้าถึงแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนได้น้อย.....	43
ข้อเสนอนโยบาย: หนุนเสริมความสร้างสรรค์ รัฐต้องลงทุนกับแหล่งเรียนรู้ ปรับระบบการศึกษาให้เปิดกว้าง-ยืดหยุ่น.....	46
6 เยาวชนจำนวนมากพัวพันกับอบายมุขใหม่: บุหรี่ไฟฟ้า กัญชา และพนันออนไลน์	48
บุหรี่ยไฟฟ้า ‘เปิดตลาดใหม่’ เยาวชนและเพศหญิงเข้าถึงนิโคตินมากขึ้น.....	48
กัญชา ‘อาจ’ กลายเป็นสิ่งเสพติดหลักแทนแอลกอฮอล์?	49
พนันออนไลน์สะดวกในการเล่น ‘ขยายโอกาส’ ติดพนันของเยาวชน.....	50
เยาวชนที่เกี่ยวข้องกับอบายมุขเผชิญปัญหาทางจิต ห่วงครอบครัว ขาดเป้าหมาย	52
เยาวชนที่เกี่ยวข้องกับอบายมุขอยากรวยแต่ไม่ให้ความสำคัญกับการสำเร็จด้านกรงาน	53
ข้อเสนอนโยบาย: กำกับอบายมุขอย่างเข้าใจ สร้างสภาพแวดล้อมที่เยาวชนใจฟู	54
7 เยาวชนกับครอบครัวขัดแย้งในชีวิตประจำวัน และห่างเหินกันมากขึ้น	56
ความคิดขัดแย้งเป็นอุปสรรคลดลง ไม่มีเวลา-ความสนใจต่างกันเป็นปัญหามากขึ้น.....	56
ความขัดแย้งในครอบครัวไม่ลดลง มากที่สุดในเรื่องการเรียน-การทำงาน.....	58
เทคโนโลยีเปลี่ยนโลกการทำงาน แต่ผู้ปกครองอาจยังตามไม่ทัน.....	59
เยาวชนที่ปรึกษาคนใกล้ชิดได้เครียดน้อยกว่า แต่ครอบครัวไทยห่างเหินกันมากขึ้น.....	61
ข้อเสนอนโยบาย: สนับสนุนครัวเรือนอย่างรอบด้านตั้งแต่ระดับครอบครัว-โรงเรียน-ตลาดแรงงาน	62
8 เยาวชนเชื่อมั่นในระบบการเมือง-ประชาธิปไตยลดลง และ ‘หันขวา’ ในเชิงคุณค่ามากขึ้น	63
เยาวชนถูกกดปราบในพื้นที่การเมืองภาคประชาชน-สกัดกั้นจากพื้นที่การเมืองระบบผู้แทน.....	63
เยาวชนสูญเสียความเชื่อมั่นต่อระบบการเมือง-ประชาธิปไตย	64

เยาวชนมีแนวโน้ม ‘ชาตินิยม’ มากขึ้นและให้ความหมายต่อชาติเปลี่ยนแปลงไป	65
เยาวชนให้คุณค่ากับความหลากหลาย-ความเสมอภาคระหว่างอัตลักษณ์ลดลง	67
เยาวชนเห็นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจการเมืองเป็นปัญหามากขึ้น แต่ ‘วิพากษ์โครงสร้าง’ น้อยลง	68
ข้อเสนอนโยบาย: หยุดกดปราบ ขยายการมีส่วนร่วม และปฏิรูปการเมืองให้เสียงเยาวชนและประชาชนมีความหมาย	69
รายการอ้างอิง.....	70

บทนำ

ถูกสาปให้พ่ายแพ้ในกระแสความเปลี่ยนแปลง

‘ในกระแสความเปลี่ยนแปลง’

เด็ก เยาวชน และครอบครัวกำลังเติบโตและพยายามเฝ้าระวังความผันในบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ไม่แน่นอน และท้าทาย จากรายงานความเสี่ยงโลกของที่ประชุมเศรษฐกิจโลก (World Economic Forum’s Global Risk Report) ฉบับล่าสุดในปี 2025 ผู้เชี่ยวชาญและผู้บริหารร้อยละ 88 เห็นว่าโลกจะเผชิญความเสี่ยงระดับผันผวน (unsettled) บั่นป่วน (turbulent) หรือบั่นป่วนขั้นวิกฤต (stormy) ภายในระยะสองปีข้างหน้า และร้อยละ 92 เห็นว่าจะเผชิญความเสี่ยงระดับนี้ภายในระยะสิบปีข้างหน้า¹

ความเสี่ยงที่มีแนวโน้มส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญที่สุดต่อโลกในระยะสองปีข้างหน้า ได้แก่ ปัญหาข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือน ปัญหาสภาพอากาศสุดขั้ว สงคราม การสู้รบ และความขัดแย้งทางอาวุธระหว่างรัฐ การขัดแย้งแบ่งขั้วในสังคม และการสอดแนมและสงครามไซเบอร์ ในระยะสิบปีข้างหน้า ได้แก่ ปัญหาสภาพอากาศสุดขั้ว การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและการล่มสลายของระบบนิเวศ ระบบโลกพลิกผัน การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาข้อมูลผิดพลาดและบิดเบือน²

ส่วนความเสี่ยงที่น่ากังวลสูงสุดสำหรับประเทศไทยคือ ความถดถอยและชะงักงันทางเศรษฐกิจ หนี้ครัวเรือนและบริษัท มลพิษทางอากาศ น้ำ และดิน ความยากจนและความเหลื่อมล้ำเชิงรายได้และความมั่งคั่ง และหนี้สาธารณะ ตามลำดับ³

นอกเหนือจากความเสี่ยงสำคัญระดับโลกและระดับประเทศแล้ว สังคมไทยยังเผชิญความเปลี่ยนแปลงในอีกหลายมิติ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีแนวโน้มพลิกผันธรรมชาติของการดำเนินชีวิต การศึกษา การทำงาน ห่วงโซ่มูลค่า รวมถึงความสัมพันธ์และอำนาจในสังคม การก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยกำลังรบกวนสมดุลของครอบครัว ตลาดแรงงาน สวัสดิการ และระบบการเมือง

‘ถูกสาปให้พ่ายแพ้’

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงข้างต้น เด็ก เยาวชน และครอบครัวไทยจำนวนมากกลับ ‘ถูกสาป’ ให้ไม่สามารถพัฒนา ปรับตัวรับมือ และเติมเต็มความฝันได้อย่างเต็มที่ คำสาปนี้แฝงฝังอยู่ในโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองอันเอารัดเอาเปรียบ-เหลื่อมล้ำ ประกอบกับนโยบายสาธารณะที่ไม่แก้ปัญหา – ขำร้าย ยังอาจเป็นต้นตอ-ผลิตซ้ำ – โครงสร้างดังกล่าว

ในมิติรายได้ เด็กและเยาวชนอายุไม่เกิน 25 ปีถึงร้อยละ 69.3 กำลังเติบโตในครัวเรือนรายได้ต่ำ คือน้อยกว่า 8,484 บาทต่อเดือนต่อคน (ประมาณ 100,000 บาทต่อปี) โดยกลุ่มครัวเรือนรายได้ต่ำสุด ร้อยละ 10 (เดไซล์ที่ 1) มีรายได้เฉลี่ยเพียง 2,916 บาทต่อเดือนต่อคน ต่ำกว่าเส้นความยากจนและคิด เป็นเพียงร้อยละ 7.2 ของกลุ่มครัวเรือนรายได้สูงสุดร้อยละ 10 (เดไซล์ที่ 10) ที่ 40,450 บาทต่อเดือนต่อคน⁴

ในมิติความมั่งคั่ง ในปี 2023 ประชากรที่มั่งคั่งน้อยที่สุดร้อยละ 50 ถือครองความมั่งคั่งเพียง ร้อยละ 3.3 ของความมั่งคั่งรวมทั้งประเทศ ถือเป็นสัดส่วนต่ำสุดในรอบทศวรรษที่ผ่านมา ขณะที่ ประชากรมั่งคั่งที่สุดร้อยละ 10 ถือครองความมั่งคั่งร้อยละ 65.3 ในจำนวนนี้ กว่าครึ่งหรือร้อยละ 32.9 ถือครองโดยประชากรที่มั่งคั่งที่สุดร้อยละ 1 ของประเทศ⁵ ความเหลื่อมล้ำในสองมิติข้างต้นยังเป็นปัจจัย เหตุและผลของความเหลื่อมล้ำทางโอกาสและทรัพยากรอื่น

อีกมิติสำคัญคือ โครงสร้างสังคมนี้มีได้ประกันอำนาจและสิทธิร่วมตัดสินใจให้แก่คนทุกกลุ่มอย่าง เสมอภาคกัน ตัวอย่างเช่นเด็กและเยาวชน ประเทศไทยมีประชากรอายุไม่เกิน 30 ปี ร้อยละ 37.4 กลับมี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพียงร้อยละ 6.4 ในช่วงอายุเดียวกัน⁶ เด็กและเยาวชนที่พยายามมีส่วนร่วม ทางการเมืองผ่านพื้นที่ภาคประชาชนก็ถูกรัฐบาลกดปราบและดำเนินคดีถึง 286 คน ใน 220 คดี ในช่วง ห้าปีที่ผ่านมา⁷

โลกพลิกผันบีบบังคับให้ทุกคนดิ้นรนแข่งขันวิ่งนำความเปลี่ยนแปลง และกอบโกยประโยชน์จาก ความเปลี่ยนแปลงนั้น แต่ภายใต้โครงสร้างข้างต้นประกอบกับนโยบายที่ไม่ช่วยแก้ปัญหา เด็ก เยาวชน และครอบครัวไทยกลุ่มใหญ่กำลัง ‘ถูกสาปให้พ่ายแพ้ตั้งแต่ไม่เริ่มต้น’ แข่งขันเสียด้วยซ้ำ

8 คำสาปถ่วงรั้งเด็ก เยาวชน ครอบครัว ก้าวไม่ทันโลกเปลี่ยนแปลง

ถูกสาปให้พ่ายแพ้ในกระแสความเปลี่ยนแปลง: รายงานสถานการณ์เด็กและครอบครัว ประจำปี 2025 มุ่งนำเสนอ ‘คำสาป’ หรือสถานการณ์ปัญหาซึ่งสร้างเงื่อนไขมิให้เด็ก เยาวชน และ ครอบครัวไม่สามารถพัฒนา ปรับตัวรับมือ และเติมเต็มความฝันท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงได้อย่าง เต็มที่ ทัวถึง และเป็นธรรม รายงานฉบับนี้จะนำเสนอถึงคำสาป 8 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ครัวเรือนมีหนี้สูง สนับสนุนเด็ก-เยาวชนได้จำกัด เป็นภาระถ่วงรั้งการเติมเต็มความฝัน
2. เด็ก-เยาวชนหลายพื้นที่ได้รับผลกระทบจากมลพิษทางอากาศรุนแรงและภัยพิบัติภาวะโลกรวน
3. เด็ก-เยาวชนมีความเหลื่อมล้ำในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์
4. เยาวชนถูกจ้างงานในรูปแบบไม่มาตรฐานมากขึ้นโดยไม่ได้รับสวัสดิการ-ความคุ้มครองที่เหมาะสม
5. เยาวชนถูกจุดรั้งความคิดสร้างสรรค์ระบบนิเวศการเรียนรู้เข้าถึงยาก-ไม่ตอบโจทย์
6. เยาวชนจำนวนมากพัวพันกับอบายมุขใหม่: บุหรี่ไฟฟ้า กัญชา และพนันออนไลน์
7. เยาวชนกับครอบครัวขัดแย้งในชีวิตประจำวันและห่างเหินกันมากขึ้น
8. เยาวชนเชื่อมั่นในระบบการเมือง-ประชาธิปไตยลดลง และ ‘หันขวา’ ในเชิงคุณค่ามากขึ้น

ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิดส์ 2025

รายงานฉบับนี้จัดทำขึ้นโดยศึกษาผ่านผลสำรวจเยาวชน คิด for คิดส์ ปี 2025 ประกอบกับผลสำรวจและสถิติอื่น วรรณกรรมวิชาการ รายงาน รวมถึงงานสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การสำรวจเยาวชนของศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว (คิด for คิดส์) เป็นโครงการสำรวจและจัดทำชุดข้อมูลด้านเยาวชนไทย เพื่อใช้เป็นฐานในการศึกษาวิจัยและการพัฒนาข้อเสนอแนะนโยบายด้านเด็ก เยาวชน ครอบครัว และการเรียนรู้ของ คิด for คิดส์ ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ประชาสังคม และประชาชน เสริมสร้างจุดแข็งของ คิด for คิดส์ ในการผลิตงานวิชาการด้านนโยบายสาธารณะแบบมีข้อมูลรองรับและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนตลอดกระบวนการ

การสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ มุ่งสำรวจความรับรู้ คุณค่า และทัศนคติของเยาวชนไทย อายุ 15-25 ปี ในประเด็นความเป็นอยู่พื้นฐาน ความสัมพันธ์กับครอบครัว การศึกษาและการทำงาน ความสัมพันธ์กับสังคมวงกว้าง รวมถึงความเชื่อ วัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง การสำรวจที่ครอบคลุมประเด็นกว้างขวางเช่นนี้เอื้อให้สามารถศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ในชีวิตเยาวชนได้มากกว่าการสำรวจแบบเฉพาะเรื่อง ขณะเดียวกัน การสำรวจของ คิด for คิดส์ ก็แตกต่างจากการสำรวจลักษณะเดียวกันในอดีตที่มักเน้นจัดเก็บข้อมูลสถานะความเป็นอยู่เชิงประจักษ์ (empirical state of being) มากกว่าความรับรู้และทัศนคติของเยาวชนเกี่ยวกับสถานะนั้น ซึ่งเป็นข้อมูลที่กำลังทวีความสำคัญในบริบทความขัดแย้งเชิงคุณค่าที่รุนแรงในสังคม และความตื่นตัวทางการเมืองของเยาวชน

การสำรวจในปี 2025 นับเป็นรอบการสำรวจที่ 2 หลังการสำรวจรอบแรกเมื่อเดือนพฤษภาคม 2022 การสำรวจรอบนี้ดำเนินการระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม 2025 โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 13,201 คน⁸

1

ครัวเรือนมีหนี้สูง สนับสนุนเด็ก-เยาวชนได้จำกัด เป็นภาระถ่วงรั้งการเติมเต็มความฝัน

เด็กและเยาวชนจำเป็นต้องได้รับการลงทุนมากกว่าที่เคย เพื่อให้สามารถพัฒนา ปรับตัวรับมือ และเติมเต็มความฝันได้เท่าทันในโลกพลิกผัน อย่างไรก็ตาม ครัวเรือนกลับมีหนี้สูงเป็นประวัติการณ์ ส่งผลให้ยังสามารถสนับสนุนพวกเขาได้จำกัด เยาวชนในครอบครัวมีหนี้ต้องทำงานระหว่างเรียนและแบกรับผลกระทบต่อจิตใจมากกว่า เมื่อเติบโตและเริ่มมีรายได้ ก็ถูกคาดหวังให้ต้องสืบทอดภาระหนี้ของครอบครัว เบียดบังโอกาสในการสร้างอนาคตและเอื้อมความฝันอย่างเต็มที่ ติดกับดักหนี้ข้ามรุ่น แต่ถึงที่สุดแล้ว หนี้ก็เป็นเครื่องมือระดมทุนที่ยั่งยืนที่จำเป็นสำหรับครัวเรือนจำนวนมาก ปัญหาการ ‘มีหนี้ไม่ได้’ จึงอาจส่งผลเสียต่อความเป็นอยู่ของเด็กและเยาวชน และนำวิกฤตกังวลเสียยิ่งกว่าการ ‘มีหนี้’

เด็ก-เยาวชนไทย 6.2 ล้านคนอยู่ในครัวเรือนมี ‘หนี้’

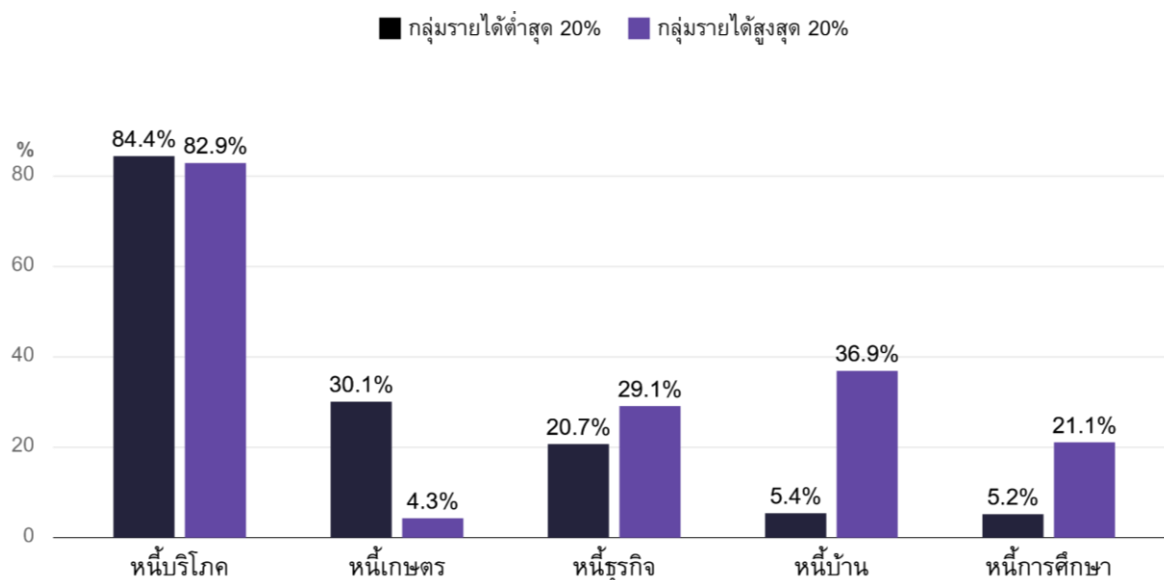
หนี้ครัวเรือนไทยมีมูลค่ารวมสูงถึง 16.4 ล้านล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 88.4 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศในไตรมาส 4 ปี 2024⁹ ถือเป็นระดับหนี้ครัวเรือนสูงสุดในหมู่เขตเศรษฐกิจรายได้ต่ำถึงปานกลางระดับบน และสูงสุดเป็นอันดับ 8 ของโลก ตามข้อมูลของกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund, IMF) ในปี 2023¹⁰

ภายใต้บริบทข้างต้น เด็กและเยาวชนไทยอายุไม่เกิน 25 ปีถึง 6.2 ล้านคน หรือร้อยละ 61.0 อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีหนี้ ตามผลสำรวจล่าสุดของสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี 2023 สัดส่วนนี้ใกล้เคียงกันในทุกกลุ่มรายได้ครัวเรือน โดยในกลุ่มรายได้ต่ำสุดร้อยละ 20 (ควินไทล์ที่ 1) และกลุ่มรายได้สูงสุดร้อยละ 20 (ควินไทล์ที่ 5) มีเด็กและเยาวชนอาศัยอยู่ในครัวเรือนที่เป็นหนี้ร้อยละ 61.6 และ 65.8 ตามลำดับ¹¹

ปริมาณหนี้รวมเฉลี่ยของครัวเรือนเด็กและเยาวชนที่มีหนี้อยู่ที่ 4.4 แสนบาทต่อครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 45.0 ของมูลค่าสินทรัพย์ซึ่งครัวเรือนเหล่านี้ถือครองโดยเฉลี่ย กลุ่มรายได้ต่ำสุดมีหนี้เฉลี่ย 1.8 แสนบาท ส่วนกลุ่มรายได้สูงสุดมีเฉลี่ย 1.2 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 34.3 และ 63.0 ของสินทรัพย์ตามลำดับ ทั้งนี้ มีเด็กและเยาวชนราว 3.6 แสนคนหรือร้อยละ 3.5 อาศัยอยู่ในครัวเรือนที่รายงานว่าไม่มีมูลค่าหนี้สูงกว่าสินทรัพย์ ซึ่งเสมือนล้มละลายไปแล้ว¹²

ข้อแตกต่างสำคัญระหว่างหนี้ของครัวเรือนเด็กและเยาวชนรายได้ต่ำกับรายได้สูงคือโครงสร้างหนี้ กลุ่มรายได้ต่ำสุดมีหนี้ไม่ก่อดอกผลและหนี้ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกัน เช่น หนี้อุปโภคบริโภค (รวมหนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล) และหนี้เกษตร¹³ เป็นสัดส่วนมากกว่ากลุ่มรายได้สูงสุด ขณะที่กลุ่มรายได้สูงสุดมีหนี้ก่อดอกผลและหนี้มีประกัน เช่น หนี้บ้าน หนี้ธุรกิจ และหนี้การศึกษา มากกว่า¹⁴

แผนภูมิที่ 1.1: สัดส่วนครัวเรือนเด็กและเยาวชนที่มีหนี้รายประเภท แยกกลุ่มรายได้ครัวเรือน ปี 2023 (%)

ที่มา: คิต for คิตส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2023)

ยิ่งไปกว่านั้น ร้อยละ 6.6 ของครัวเรือนเด็กและเยาวชนรายได้ต่ำสุดมีหนี้ในระบบ ซึ่งเป็นสัดส่วนสูงกว่ากลุ่มรายได้สูงสุดที่ร้อยละ 2.2 ในทางกลับกัน กลุ่มรายได้สูงสุดมีหนี้ในระบบเป็นสัดส่วนมากกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุดที่ร้อยละ 65.1 และ 57.2 ตามลำดับ¹⁵ เมื่อประกอบกับโครงสร้างหนี้ที่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันมากกว่า กลุ่มรายได้สูงสุดจึงมีแนวโน้มได้จ่ายดอกเบี้ยในอัตราต่ำกว่า และได้รับคุ้มครองตามกฎหมายรัดกุมกว่า ตลอดจนเข้าถึงมาตรการช่วยเหลือของรัฐบาลง่ายกว่ากลุ่มรายได้ต่ำสุด

ภาระผ่อนชำระหนี้ = แยกการเงินสำคัญของครัวเรือนไทย

ในแต่ละเดือน ครัวเรือนเด็กและเยาวชนที่มีหนี้มีค่าใช้จ่ายผ่อนชำระหนี้เฉลี่ยคิดเป็นร้อยละ 19.9 ของรายได้เฉลี่ย สัดส่วนนี้ใกล้เคียงกันในทุกกลุ่มรายได้ครัวเรือน คือร้อยละ 23.0 และร้อยละ 20.2 สำหรับกลุ่มรายได้ต่ำสุดและสูงสุดตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มที่มีปริมาณหนี้สูง สัดส่วนค่าใช้จ่ายผ่อนชำระอาจสูงกว่าค่าเฉลี่ยมาก โดยครัวเรือนในกลุ่มรายได้ต่ำสุดที่มีปริมาณหนี้ ณ เปอร์เซ็นไทล์ที่ 90 จะต้องใช้จ่ายรายได้เกือบครึ่งหรือร้อยละ 47.6 ในการผ่อนชำระหนี้¹⁶

ภาระผ่อนชำระหนี้เบียดบังค่าใช้จ่ายดำรงชีพอื่นของครัวเรือนรายได้ต่ำอย่างรุนแรง กลุ่มครัวเรือนเด็กและเยาวชนรายได้ต่ำสุดมีรายได้เฉลี่ยเพียง 3,601.8 ต่อคนต่อเดือน เมื่อหักค่าผ่อนชำระหนี้แล้วจะเหลือเพียงเฉลี่ย 2,898.7 บาทต่อคนต่อเดือน ซึ่งต่ำกว่าเส้นความยากจนที่ 3,034 บาทต่อคนต่อเดือน¹⁷

ขณะเดียวกัน สัดส่วนเด็กและเยาวชนยากจนตามรายได้อยู่ที่ร้อยละ 7.1 แต่หากหักค่าผ่อนชำระหนี้แล้ว จะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 12.5 หากนับรวมกลุ่มเกือбыากจนที่มีรายได้หลังหักค่าผ่อนชำระหนี้ไม่เกิน 3,792.5 บาทต่อคนต่อเดือน (1.25 เท่าของเส้นความยากจน) ด้วย สัดส่วนดังกล่าวจะพุ่งสูงถึงระดับร้อยละ 19.1 หรือประมาณ 1 ใน 5 ของประชากรเด็กและเยาวชนทั่วประเทศ¹⁸

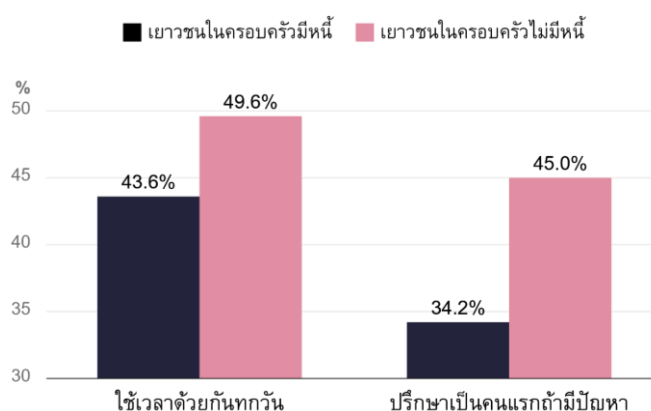
ครอบครัวมีหนี้ลงทุนระยะยาวและให้การสนับสนุนที่ไม่เป็นตัวเงินแก่เด็ก-เยาวชนได้จำกัดกว่า

งานศึกษาในสหรัฐอเมริกาพบว่า หนี้ครัวเรือนไม่จำเป็นต้องบั่นทอนคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชน โดยเด็กในครัวเรือนที่มีหนี้ก่อดอกผล โดยเฉพาะหนี้บ้านและหนี้การศึกษาสูงกว่า มีแนวโน้มมีความเป็นอยู่ทางสังคมและเศรษฐกิจดีกว่า แต่ในครัวเรือนที่มีหนี้ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันสูงกว่า จะมีความเป็นอยู่แย่กว่า¹⁹

ในประเทศไทย ครัวเรือนมีหนี้มีแนวโน้มให้การสนับสนุนที่เป็นตัวเงินในลักษณะการลงทุนระยะยาวแก่เด็กและเยาวชนได้จำกัดกว่า โดยครัวเรือนเด็กและเยาวชนที่มีหนี้มีรายจ่ายด้านการการศึกษาเฉลี่ยต่ำกว่าครัวเรือนที่ไม่มีหนี้ในกลุ่มรายได้ต่ำสุด ครัวเรือนมีหนี้ใช้จ่ายเฉลี่ย 207.8 บาทต่อเดือน ต่ำกว่าครัวเรือนไม่มีหนี้ที่ 222.8 บาทต่อเดือนราวร้อยละ 6.7 ส่วนในกลุ่มรายได้สูงสุด ครัวเรือนมีหนี้ใช้จ่ายเฉลี่ย 2,009.0 บาทต่อเดือน ต่ำกว่าครัวเรือนไม่มีหนี้ที่ 3,364.2 บาทต่อเดือนถึงร้อยละ 40.3²⁰

จากผลสำรวจเยาวชนอายุ 15-25 ปี 13,201 คนทั่วประเทศ เมื่อเดือนมีนาคม 2565 ของ คิด for คิดส์ เยาวชนในครอบครัวมีหนี้ร้อยละ 39.5 ก็รายงานว่า ปัญหาการเงินเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อการประสบความสำเร็จด้านการศึกษา ถือเป็นสัดส่วนสูงกว่าเยาวชนในครอบครัวไม่มีหนี้ที่ร้อยละ 20.3 อีกทั้งเป็นอุปสรรคที่ถูกเลือกตอบมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับอุปสรรคอื่น²¹

แผนภูมิที่ 1.2: สัดส่วนเยาวชนที่รายงานความสัมพันธ์กับครอบครัวรายได้ต่ำ แยกสถานะหนี้ครัวเรือนปี 2025 (%)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิดส์ (2025)

ผลสำรวจยังชี้ว่า ครอบครัวมีหนี้ให้การสนับสนุนที่ไม่เป็นตัวแทนแก่เด็กและเยาวชนได้จำกัดกว่า เช่น มีเวลาใกล้ชิดกันน้อยกว่า โดยเยาวชนในครอบครัวมีหนี้ร้อยละ 43.6 รายงานว่า ใช้เวลาพูดคุยและทำกิจกรรมกับครอบครัวทุกวันหรือแทบทุกวัน เป็นสัดส่วนต่ำกว่าเยาวชนในครอบครัวไม่มีหนี้ที่ร้อยละ 49.6 นอกจากนี้ เยาวชนในครอบครัวมีหนี้เพียงร้อยละ 34.2 เลือกปรึกษาครอบครัวเป็นคนแรกเมื่อเผชิญปัญหาในชีวิต น้อยกว่าเยาวชนในครอบครัวไม่มีหนี้ที่เลือกปรึกษาครอบครัวก่อนร้อยละ 45.0²²

ครอบครัวมีภาระหนี้ = เยาวชนมีภาระทำงานระหว่างเรียนและการจิตใจ

หนี้ครัวเรือนมิได้เป็นภาระสำหรับผู้ใหญ่และลดขีดความสามารถของผู้ใหญ่ในการสนับสนุนเด็กและเยาวชนเท่านั้น แต่เป็นภาระต่อตัวเด็กและเยาวชนโดยตรงด้วย เยาวชนวัยเรียนอายุไม่เกิน 22 ปีในครอบครัวมีหนี้มีแนวโน้มต้องทำงานระหว่างเรียนมากกว่ากลุ่มครอบครัวไม่มีหนี้ โดยทำงานไม่เต็มเวลา (part time) ร้อยละ 12.1 และ 11.2 ตามลำดับ ทำงานรายชั้่นอีกร้อยละ 5.4 และ 3.9 ตามลำดับ ตามผลสำรวจของ คิต for คิตส์²³

หนี้ยังเป็นภาระต่อจิตใจของเยาวชน โดยเยาวชนในครอบครัวมีหนี้ร้อยละ 44.1 รายงานว่า เครียดบ่อยมากถึงมากที่สุด เป็นสัดส่วนสูงกว่าเยาวชนในครอบครัวไม่มีหนี้ที่ร้อยละ 31.9 ในรายสาเหตุ ความเครียด เยาวชนในครอบครัวมีหนี้รายงานว่า เครียดเพราะเรื่องการเงิน และเรื่องการเรียนรู้และการทำงานในระดับมากถึงมากที่สุดร้อยละ 61.3 และ 60.5 ตามลำดับ สูงกว่าเยาวชนในครัวเรือนไม่มีหนี้ที่ร้อยละ 51.3 และ 42.1 ตามลำดับ²⁴

ที่สำคัญ เยาวชนในครอบครัวมีหนี้มีแนวโน้มที่จะมีทุนทางจิตวิทยา (psychological capital) บางมิติต่ำกว่าเยาวชนในครัวเรือนไม่มีหนี้ ในมิติความเชื่อมั่นในขีดความสามารถของตนเอง (efficacy) เยาวชนในครอบครัวมีหนี้ร้อยละ 50.2 มั่นใจว่า ตนเองสามารถจัดการกับสิ่งต่างๆ ในชีวิตได้มากถึงมากที่สุด ถือเป็นสัดส่วนต่ำกว่าเยาวชนในครอบครัวไม่มีหนี้ที่ร้อยละ 57.6²⁵

ในมิติความสามารถฟื้นกลับหลังวิกฤต (resilience) เยาวชนในครอบครัวมีหนี้ร้อยละ 46.4 เห็นด้วยและเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า ตนเองสามารถลุกขึ้นใหม่หลังเผชิญความล้มเหลวได้รวดเร็ว เป็นสัดส่วนน้อยกว่าเยาวชนในครอบครัวไม่มีหนี้ที่ร้อยละ 51.6²⁶ ทุนทางจิตที่น้อยกว่าบ่งชี้ว่า เยาวชนในครอบครัวมีหนี้มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจต่ำกว่า และเสี่ยงได้รับผลเชิงลบต่อความเป็นอยู่ทางจิตใจจากการเผชิญสถานการณ์รอบตัวมากกว่า²⁷

ภาระใช้หนี้ครอบครัวถ่วงรั้งการเติบโต-สร้างอนาคตของเยาวชนไทย ในนามของ ‘หนี้บุญคุณ’

เด็กและเยาวชนมักถูกคาดหวังให้ต้องแบกรับภาระชำระหนี้ของพ่อแม่ ผู้ปกครอง และ/หรือผู้มีพระคุณสืบต่อเมื่อเติบโตขึ้นและเริ่มมีรายได้ในอนาคต ในนามของการชดใช้บุญคุณ ทั้งโดยสมัครใจและ

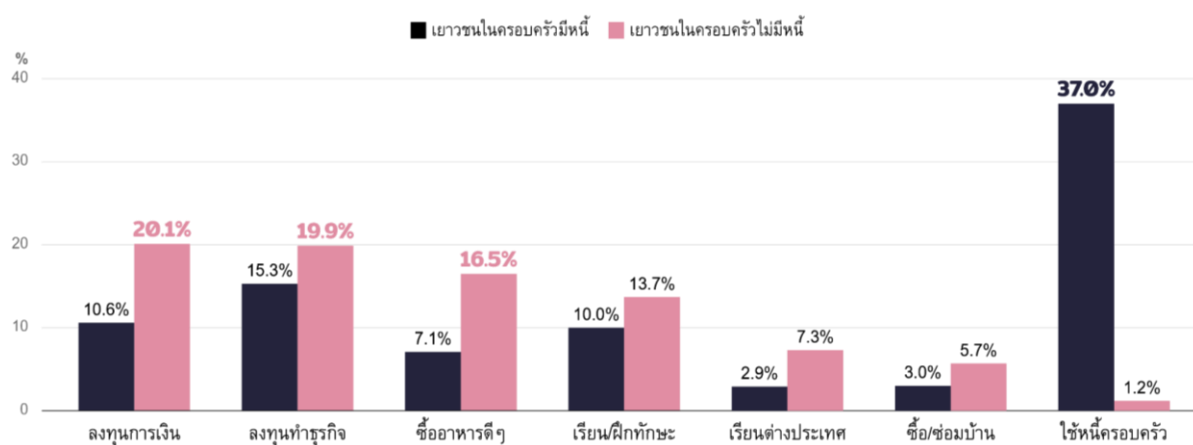
ไม่สมัครใจ งานวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีลูกหนี้ในระบบจากฐานข้อมูลเครดิตแห่งชาติปี 2024 พบว่า ประชากรวัยเกษียณอายุ 60-80 ปีร้อยละ 29 ยังคงมีหนี้อยู่²⁸ ประชากรกลุ่มนี้ไม่มีรายได้หรือมีรายได้ลดลงจากช่วงวัยทำงาน จึงมีโอกาสสูงที่ลูกหลานต้องเข้ามารับภาระชำระหนี้แทน นอกจากนี้ ผู้มีหนี้อยู่แล้วยังมีแนวโน้มก่อหนี้อุปโภคบริโภคผ่านสินเชื่อส่วนบุคคลไปตลอดชีวิต²⁹ ภาระชำระหนี้แทนของลูกหลานจำนวนมากจึงอาจเป็นภาระที่ไม่มีวันจบสิ้น

การต้องชำระหนี้ที่ตนเองไม่ได้ก่อนี้ย่อมเปื้อนบั้งรายได้ของเด็กและเยาวชนในอนาคต ถ่วงรั้งมิให้พวกเขาสามารถใช้ทรัพยากรเหล่านั้นในการลงทุนพัฒนา สร้างอนาคต และเติมเต็มความฝันของตนเองได้อย่างเต็มที่ ลดโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมและยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม อาจกล่าวได้ว่า พวกเขาต้องติดกับดักหนี้ข้ามรุ่น

จากผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์ หากได้รับเงินมาหนึ่งล้านบาท เยาวชนในครอบครัวไม่มีหนี้จะเลือกนำไปเก็บออมและลงทุนในสินทรัพย์การเงินมากที่สุด (ร้อยละ 20.1) เป้าหมายถูกเลือกรองลงมาได้แก่ ลงทุนประกอบอาชีพและทำธุรกิจ (ร้อยละ 19.9) ซื้ออาหารที่ดีให้ตนเองและครอบครัว (ร้อยละ 16.5) เรียนและฝึกทักษะ (ร้อยละ 13.7) และเรียนต่อต่างประเทศ (ร้อยละ 7.3)³⁰

แต่ในกลุ่มครอบครัวมีหนี้ เยาวชนถึงร้อยละ 37.0 จะเลือกนำเงินก้อนดังกล่าวไปชำระหนี้ให้ครอบครัวเป็นอันดับแรกแทน ทั้งที่พวกเขาก็อาจมีเป้าหมายและความฝันอื่นในชีวิต สัดส่วนของเยาวชนกลุ่มนี้ที่เลือกใช้จ่ายกับเป้าหมายอื่นจึงลดลง เพียงร้อยละ 10.6 ลงทุนทางการเงิน, ร้อยละ 15.3 ลงทุนทำธุรกิจ, ร้อยละ 7.1 ซื้ออาหาร, ร้อยละ 10.0 เรียนและฝึกทักษะ, และร้อยละ 2.9 เรียนต่อต่างประเทศ³¹

แผนภูมิที่ 1.3: สัดส่วนเป้าหมายที่เยาวชนจะเลือกใช้จ่ายเป็นอันดับแรก ถ้าได้เงินมาหนึ่งล้านบาท แยกสถานะหนี้ครอบครัว ปี 2025 (%)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิดส์ (2025)

‘มีหนี้’ ไม่น่ากังวลเท่า ‘มีหนี้ไม่ได้’: หนี้เป็นเครื่องมือประคองให้สนับสนุนเด็ก-เยาวชนระยะสั้นได้มากขึ้น

แม้หนี้ครัวเรือนจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและการออมกว่าความผันระยะยาวของเด็กและเยาวชน แต่ท่ามกลางสถานการณ์รายได้ไม่พอรายจ่ายของครัวเรือนจำนวนมาก หนี้ก็นับเป็นเครื่องมือบริหารจัดการทางการเงิน ซึ่งครัวเรือนสามารถใช้ประคับประคองความเป็นอยู่และสนับสนุนเด็กและเยาวชนในระยะสั้นได้ดียิ่งขึ้น

จากผลสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี 2023 ครัวเรือนเด็กและเยาวชนที่มีหนี้มีรายจ่ายอุปโภคบริโภคระยะสั้นเฉลี่ยสูงกว่าครัวเรือนไม่มีหนี้ ตัวอย่างได้แก่รายจ่ายอาหาร ในกลุ่มรายได้ต่ำสุด ครัวเรือนมีหนี้มีรายจ่ายเฉลี่ย 8,250.9 บาทต่อเดือน สูงกว่าครัวเรือนไม่มีหนี้ที่ 7,430.2 บาทต่อเดือน กว่าร้อยละ 11.0 ส่วนในกลุ่มรายได้สูงสุด ครัวเรือนมีหนี้มีรายจ่าย 14,513.0 บาทต่อเดือน สูงกว่าครัวเรือนไม่มีหนี้ที่ 12,813.7 บาทต่อเดือนประมาณร้อยละ 13.3³²

อีกตัวอย่างคือรายจ่ายของเล่น ในกลุ่มรายได้ต่ำสุด ครัวเรือนเด็กที่มีเด็กอายุไม่เกิน 15 ปีและมีหนี้มีรายจ่ายเฉลี่ย 79.7 บาทต่อเดือน สูงกว่าครัวเรือนไม่มีหนี้ที่ 75.3 บาทต่อเดือนเล็กน้อย ขณะที่ในกลุ่มรายได้สูงสุด ครัวเรือนมีหนี้มีรายจ่าย 423.7 บาทต่อเดือน สูงกว่าครัวเรือนไม่มีหนี้ที่ 384.1 บาทต่อเดือนราวร้อยละ 10.3³³

แผนภูมิที่ 1.4: รายจ่ายการศึกษา อาหาร และของเล่นเฉลี่ยของครัวเรือนที่มีเด็กและเยาวชน แยกสถานะหนี้ครัวเรือน ปี 2023 (บาทต่อเดือน)

		กลุ่มมีหนี้	กลุ่มไม่มีหนี้
รายจ่ายการศึกษา	กลุ่มรายได้ต่ำสุด 20%	207.8	222.8
	กลุ่มรายได้สูงสุด 20%	2,009.0	3,364.2
รายจ่ายอาหาร	กลุ่มรายได้ต่ำสุด 20%	8,250.9	7,430.2
	กลุ่มรายได้สูงสุด 20%	14,513.0	12,813.7
รายจ่ายของเล่น (เฉพาะครัวเรือนเด็ก)	กลุ่มรายได้ต่ำสุด 20%	79.7	75.3
	กลุ่มรายได้สูงสุด 20%	423.7	384.1

ที่มา: คัด for คัดส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2023)

งานศึกษาครัวเรือนชนบทระหว่างปี 2013-2017 ยังพบว่า เด็กและเยาวชนในครัวเรือนที่เผชิญข้อจำกัดในการก่อหนี้สูง เสี่ยงไม่ได้เข้ารับการศึกษานี้โรงเรียนและเข้าเรียนล่าช้ากว่าเกณฑ์อายุ สูงกว่า

ครัวเรือนที่มีข้อจำกัดต่ำ³⁴ กล่าวได้ว่า เด็กและเยาวชนในครัวเรือนที่จำเป็นต้องก่อหนี้เพื่อประกอบการยังชีพ แต่กลับ ‘มีหนี้ไม่ได้’ มีแนวโน้มเผชิญปัญหาความเป็นอยู่และขาดการสนับสนุนรุนแรงยิ่งกว่ามีหนี้

ดังนั้น ปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อของครัวเรือนจึงถือเป็นอีกหนึ่งปัญหาสำคัญต่อคุณภาพชีวิตเด็กและเยาวชน จากผลสำรวจของธนาคารแห่งประเทศไทยในปี 2022 ครัวเรือนร้อยละ 27 เข้าไม่ถึงสินเชื่อในระบบ ส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มครัวเรือนรายได้ต่ำที่ไม่ได้ทำงาน เป็นลูกจ้างเอกชนและรัฐบาล หรือประกอบอาชีพอิสระ³⁵ งานวิจัยของสถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์ ระบุว่าครัวเรือนรายได้ต่ำ ขาดความรู้ และอยู่ในชนบทจะมีโอกาสเข้าถึงสินเชื่อต่ำกว่า³⁶

ข้อเสนอนโยบาย: ขยายสวัสดิการเป็นฐานให้ทุกคนเติบโตอย่างไม่ติดบ่วงหนี้-ขยายโอกาสเข้าถึงสินเชื่ออย่างทั่วถึง

ภาวะหนี้ครัวเรือนสูงถือเป็นปัญหาที่ได้รับความสนใจจากรัฐบาลและสังคมอย่างกว้างขวางในรอบปีที่ผ่านมา นอกจากกระทบต่อความเป็นอยู่ของครัวเรือนและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจแล้ว ยังสร้างข้อจำกัดในการสนับสนุนเด็กและเยาวชน ทั้งการสนับสนุนที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน เยาวชนในครอบครัวมีหนี้ยังมักต้องแบกรับภาระทำงานระหว่างเรียน ภาระจิตใจ และภาระชำระหนี้แทนครอบครัวเมื่อเติบโตขึ้น เบียดบังโอกาสการสร้างอนาคตและเฝ้าระวังความผันผวนของตนเองอย่างอิสระ

ถึงกระนั้น หนี้ก็ยังเป็นเครื่องมือบริหารจัดการเงินที่จำเป็นต่อการประคับประคองการยังชีพของครัวเรือนมหาศาล การเข้าถึงสินเชื่อจึงเป็นปัญหาที่อาจส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของเด็กและเยาวชนได้อย่างมีนัยสำคัญ

ในการสนับสนุนเด็กและเยาวชนให้สามารถก้าวทันโลกที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างถ้วนทั่วและเป็นธรรม รัฐบาลจำเป็นต้องขยายสวัสดิการและบริการสาธารณะให้พวกเขาเติบโตและพัฒนาได้โดยไม่ติดข้อจำกัดจากหนี้ครอบครัวยุคใหม่ ตั้งแต่ขยายสวัสดิการเงินอุดหนุนเด็กเล็ก³⁷ จัดตั้งระบบเงินอุดหนุนเด็กและเยาวชนวัยเรียน พัฒนาระบบการดูแล การศึกษา และการเรียนรู้ที่มีคุณภาพในทุกพื้นที่โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย³⁸ ไปจนถึงเพิ่มการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม³⁹ สวัสดิการเหล่านี้จะลดความจำเป็นในการก่อหนี้ของครัวเรือน รวมถึงลดแรงกดดันและภาระต่อเด็กและเยาวชนในระยะยาว

ขณะเดียวกัน รัฐบาลและธนาคารแห่งประเทศไทยต้องเดินหน้าแก้ไขปัญหานี้ครัวเรือน ควบคู่กับขยายโอกาสเข้าถึงสินเชื่อและบริการการเงินให้ทั่วถึง เป็นธรรม และมีความรับผิดชอบ ตัวอย่างได้แก่เชื่อมโยงข้อมูลของสถาบันการเงินที่ไม่ใช่ธนาคารและผู้มีรายได้น้อยนิยมใช้ เช่น สหกรณ์ เข้าสู่ฐานข้อมูลเครดิตแห่งชาติเพิ่มขึ้น สนับสนุนให้ใช้ข้อมูลเหล่านี้และข้อมูลเครดิตทางเลือกมาประกอบการพิจารณาสินเชื่อมากขึ้น ปฏิรูปกฎระเบียบและส่งเสริมนวัตกรรมสินเชื่อและเทคโนโลยีการเงินสำหรับกลุ่มที่เข้าถึงสินเชื่อได้ยาก⁴⁰ พร้อมทั้งเสริมสร้างทักษะรู้เท่าทันทางการเงินแก่เด็ก เยาวชน และประชาชน

2

เด็ก-เยาวชนหลายพื้นที่ได้รับผลกระทบจากมลพิษทางอากาศรุนแรง และภัยพิบัติภาวะโลกรวน

ตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา การพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่รุดหน้าทิ้งให้โลกดำรงอยู่ท่ามกลางวิกฤตการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและปัญหาสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม เด็กและเยาวชนไม่เพียงแต่เป็นผู้แบกรับโลกในอนาคตที่สภาพอากาศอาจแปรปรวนมากกว่าเดิม เกิดภัยพิบัติมากกว่าเดิม และมีคุณภาพอากาศแย่กว่าเดิมเท่านั้น แต่พวกเขายังเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงในปัจจุบัน

ในปี 2024 เด็กและเยาวชนไทยทั่วประเทศเผชิญคุณภาพอากาศแย่จากฝุ่น PM2.5 อย่างถวนหนา ไม่เพียงแต่ภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่งหรือช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งของปีเท่านั้น ความสามารถในการปรับตัวเพื่อบรรเทาความเสี่ยงยังเหลื่อมล้ำที่สุดในกลุ่มเด็กปฐมวัยซึ่งเปราะบางต่อมลพิษที่สุด ส่งผลต่อการพัฒนาและการเรียนรู้ บั่นทอนศักยภาพและความเป็นอยู่ที่ดีเมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ขณะเดียวกัน ปริมาณฝนที่แปรปรวนส่งผลให้บางพื้นที่ฝนตกหนักถี่ขึ้นและน้ำท่วมรุนแรงมากกว่าเดิม ทำให้ความเป็นอยู่ของเด็กและเยาวชนไม่มั่นคงและขาดทรัพยากรในการเติมเต็มความฝัน

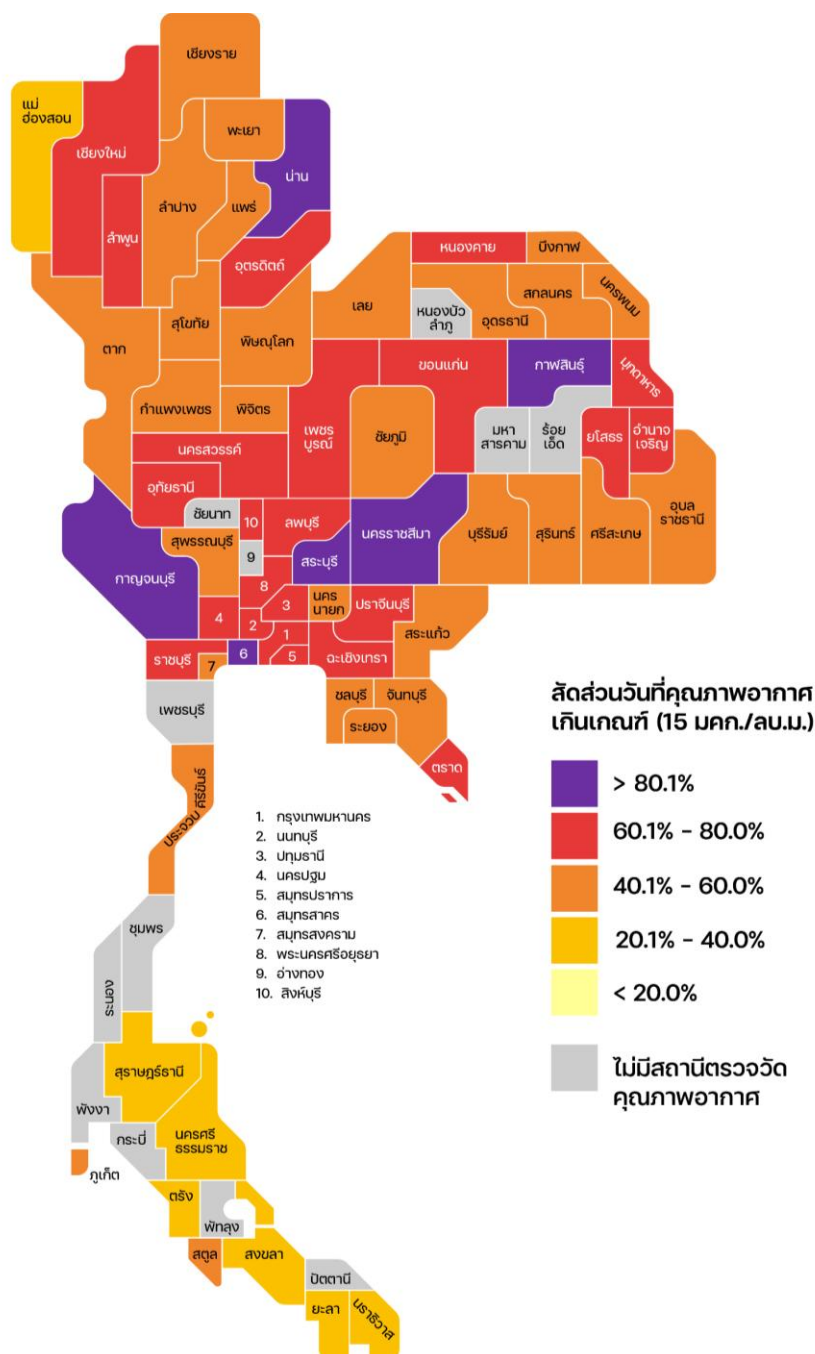
เด็ก-เยาวชนเจอฝุ่นถวนหนา แต่เผชิญปัญหารุนแรงไม่เท่ากัน

ผลสำรวจเยาวชนอายุ 15-25 ปี 13,201 คนทั่วประเทศในเอนมีนาคม 2025 ของ คิด for คิดส์ พบว่า สัดส่วนของเยาวชนที่มองว่าการรักษาสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นสำคัญและน่าห่วงกังวลมากที่สุดสำหรับประเทศไทยมีอยู่ถึงร้อยละ 51.3⁴¹

ในปัจจุบัน เด็กและเยาวชนจำนวนมากมีความเสี่ยงสูงต่อการได้รับผลกระทบจากภัยวิกฤตสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม (environmental degradation) และภัยพิบัติอันเป็นผลจากวิกฤตการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate hazard)

ในปี 2021 กองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) ประเมินว่า ภัยที่มีเด็กและเยาวชนอายุ 0-18 ปีเสี่ยงเผชิญมากที่สุดเป็นอันดับหนึ่งคือ ฝุ่นละอองขนาดเล็กกว่า 2.5 ไมครอนหรือ PM2.5 โดยมีจำนวนมากถึง 13.6 ล้านคน (ร้อยละ 99.0) ส่วนอันดับที่สองคือภัยแล้ง (6.1 ล้านคน, ร้อยละ 44.8) อันดับที่สามคือคลื่นความร้อน (5.9 ล้านคน, ร้อยละ 43.0) และอันดับที่สี่คือน้ำท่วมจากแม่น้ำและน้ำท่วมชายฝั่ง (4.7 ล้านคน, ร้อยละ 34.2)⁴² ยิ่งไปกว่านั้น ร้อยละ 99.9 ของเด็กและเยาวชนยังต้องเสี่ยงเผชิญต่อภัยสภาพภูมิอากาศหรือภัยสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมเป็นอย่างน้อย 1 ประเภท⁴³

แผนภูมิที่ 2.1: สัดส่วนจำนวนวันที่คุณภาพอากาศเกินเกณฑ์ตามมาตรฐาน WHO รายจังหวัด ปี 2024⁴⁴

ที่มา: คิต for คิตส์ คำนวณจากฐานข้อมูลกรมควบคุมมลพิษ

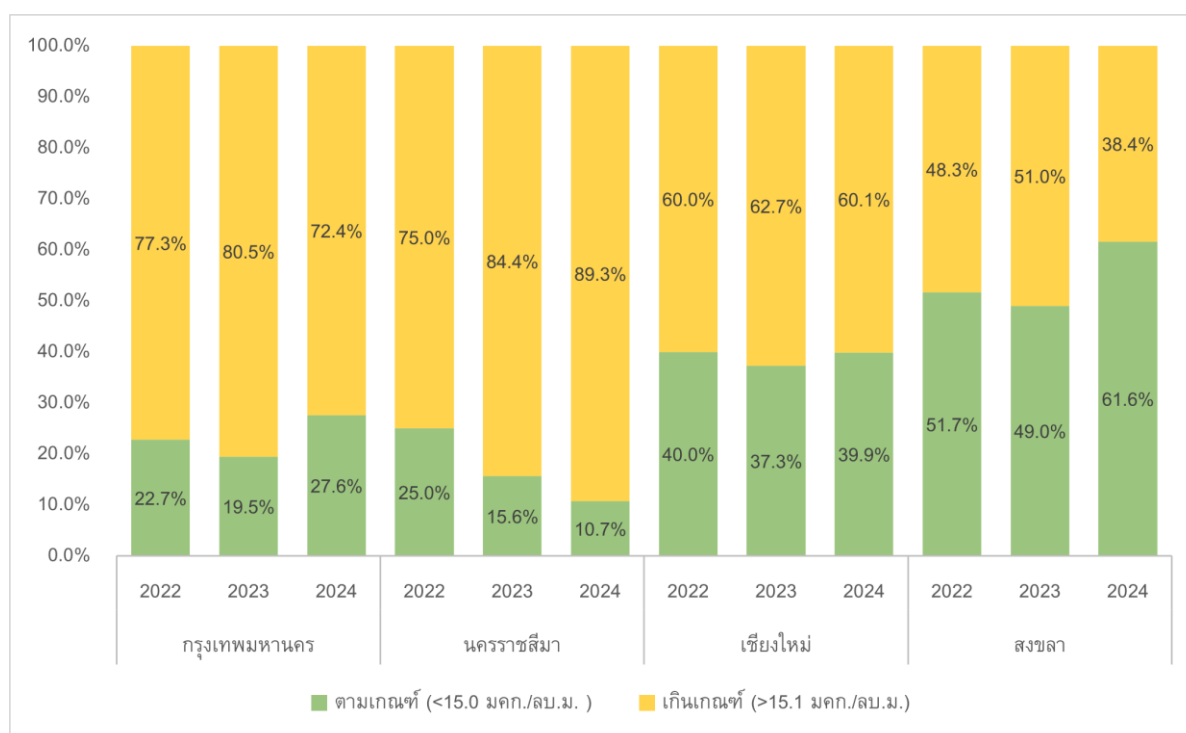
เด็กและเยาวชนทั่วประเทศต้องเผชิญฝุ่น PM2.5 อย่างถวนหน้า โดยทุกจังหวัดมีวันที่คุณภาพอากาศไม่ดีทั้งสิ้น^{45,46} ไม่ใช่เพียงเฉพาะจังหวัดหรือภูมิภาคใดภูมิภาคหนึ่ง อย่างไรก็ตาม เด็กและเยาวชนแต่ละพื้นที่ต่างเผชิญฝุ่น PM2.5 ในระยะเวลาที่ไม่เท่ากัน เกณฑ์แนะนำคุณภาพอากาศขององค์การอนามัยโลก (WHO Air Quality Guidelines, AQG) กำหนดให้วันที่มี 'คุณภาพอากาศปลอดภัย/อากาศดี' ต้องมีปริมาณฝุ่น PM2.5 เฉลี่ยในรอบ 24 ชั่วโมงไม่เกิน 15 ไมโครกรัม/ลูกบาศก์เมตร (มคก./ลบ.ม.)

หากพิจารณาตามระดับระยะเวลาในการสัมผัสฝุ่นเกินค่าเกณฑ์มาตรฐานของประเทศไทย ในปี 2024 จะมีเด็กและเยาวชนใน 6 จังหวัด ซึ่งกระจายอยู่ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคภาคตะวันตกที่เผชิญวันที่คุณภาพอากาศไม่ปลอดภัย/ไม่ดีในสัดส่วนที่มากกว่าร้อยละ 80.1 ต่อปี (มากกว่า 293.1 วัน) โดยน่านเป็นจังหวัดที่สถานการณ์ฝุ่นย่ำแย่ที่สุดในประเทศ คือมีสัดส่วนวันที่คุณภาพอากาศไม่ปลอดภัย/ไม่ดีต่อปีมากถึงร้อยละ 99.7 หรือเกือบทั้งปี (365 วันจาก 366 วัน)

ขณะเดียวกัน จังหวัดส่วนใหญ่ (29 จังหวัด) มีสัดส่วนวันที่คุณภาพอากาศไม่ดีต่อปีอยู่ที่ร้อยละ 40.1-60 (146.8-219.6 วัน) โดยกระจายอยู่ในทุกภูมิภาคและมีสัดส่วนสูงที่สุดในทุกภาค ยกเว้นภาคกลางและภาคใต้ ทั้งนี้ ไม่ปรากฏจังหวัดใดที่มีสัดส่วนวันที่คุณภาพอากาศไม่ปลอดภัย/ไม่ดีต่ำกว่าร้อยละ 20 ต่อปี (น้อยกว่า 73.2 วัน) และยังมีอีก 12 จังหวัด (ร้อยละ 15.8) ที่ไม่สามารถระบุได้ว่าเด็กและเยาวชนสัมผัสฝุ่นในระดับใด เนื่องจากไม่มีสถานีตรวจวัดคุณภาพอากาศ

เด็กและเยาวชนทั่วประเทศไม่เพียงเผชิญปัญหาคุณภาพอากาศแย่อย่างถาวรอย่างถาวร แต่ยังได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงหลายปีที่ผ่านมา และไม่ใช่ว่าเพียงแค่ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเฉพาะในรอบปีเท่านั้น

แผนภูมิที่ 2.2: สัดส่วนจำนวนวันที่คุณภาพอากาศเกินเกณฑ์ตามมาตรฐาน WHO ในกรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ นครราชสีมา และสงขลา ปี 2022-2024⁴⁷

ที่มา: คัด for คัดส์ คำนวณจากฐานข้อมูลกรมควบคุมมลพิษ

หากพิจารณาแนวโน้มคุณภาพอากาศของไทยจากข้อมูลปริมาณฝุ่นรายวันย้อนหลัง 3 ปี (ปี 2022-2024) ของกรมควบคุมมลพิษ โดยยกกรุงเทพฯ และจังหวัดหลักในแต่ละภูมิภาคอย่างเชียงใหม่ นครราชสีมา และสงขลาเป็นตัวอย่าง จะพบว่าสัดส่วนวันที่คุณภาพอากาศไม่ปลอดภัย/อากาศไม่ดีสูงกว่าสัดส่วนวันที่คุณภาพอากาศปลอดภัย/อากาศดีตลอดระยะเวลา 3 ปี ยกเว้นจังหวัดสงขลาที่สัดส่วนวันที่คุณภาพอากาศดีและไม่ดีค่อนข้างใกล้เคียงกันและมีสัดส่วนวันที่คุณภาพอากาศดีสูงกว่าในปี 2024

ขณะเดียวกัน แม้ว่าในทุกจังหวัดยกเว้นนครราชสีมาจะมีสัดส่วนวันที่อากาศดีเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังนับว่าเพิ่มขึ้นค่อนข้างน้อยมาก และไม่ได้เปลี่ยนจากแนวโน้มเดิมที่สัดส่วนวันที่คุณภาพอากาศไม่ปลอดภัย/อากาศไม่ดีมีสูงกว่าวันที่อากาศปลอดภัย/อากาศดี

ยิ่งจน ยิ่งเด็ก ยิ่งเสี่ยงต่อฝุ่น PM2.5

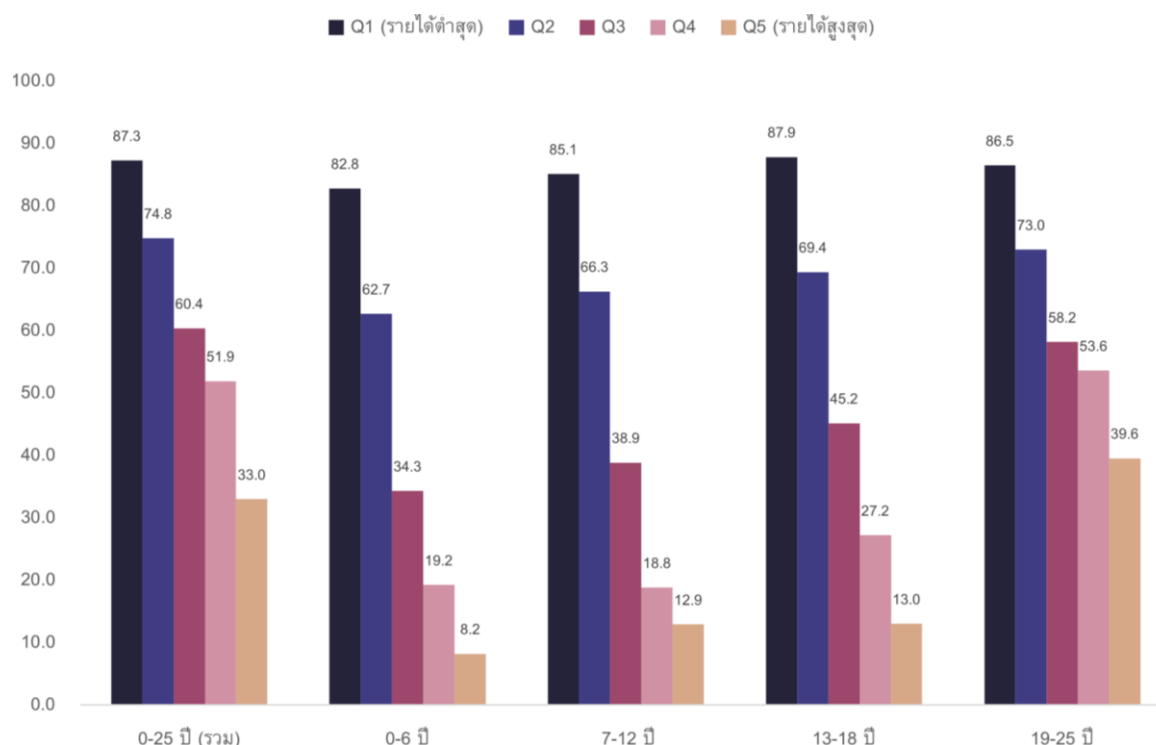
ระดับความรุนแรงในการรับหรือสัมผัสฝุ่น PM2.5 ไม่ใช่เพียงปัจจัยเดียวที่ส่งผลต่อความเสี่ยงของเด็กและเยาวชนเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับตัวเพื่อรับมือและลดผลกระทบจากฝุ่นเช่นกัน แม้ปริมาณฝุ่นในอากาศจะสูง แต่ถ้าเด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึงพื้นที่ปิดที่ฝุ่นมีโอกาสเล็ดลอดเข้ามาได้ต่ำกว่า มีอุปกรณ์เครื่องใช้ที่สามารถช่วยลดความเสี่ยงต่อการสัมผัสฝุ่น พวกเขา ก็มีความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบจากฝุ่นต่ำกว่า

เด็กปฐมวัย (0-6 ปี) เป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อการรับฝุ่น PM2.5 มากที่สุด เนื่องจากเป็นช่วงอายุที่สุขภาพและพัฒนาการเปราะบางจากการรับฝุ่นมากที่สุดในทุกกลุ่มอายุ และมีความเหลื่อมล้ำสูงที่สุดใน การเข้าถึงห้องปิดและเครื่องฟอกอากาศระหว่างกลุ่มรายได้ครัวเรือนที่รายได้ต่ำที่สุดและรายได้สูงที่สุด หากอนุมานว่าการครอบครองเครื่องปรับอากาศในครัวเรือนจะส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีแนวโน้มสูงกว่าที่จะได้อาศัยในห้องปิด ซึ่งมีปริมาณฝุ่นในอากาศต่ำกว่า

จากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี 2023 พบว่า เด็กและเยาวชนอายุ 0-25 ปีในกลุ่มครัวเรือนที่รายได้น้อยที่สุด (ควินไทล์ที่ 1) มีแนวโน้มที่จะไม่ได้อาศัยในห้องปิดมากที่สุด โดยครัวเรือนที่ไม่มีเครื่องปรับอากาศมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 87.3 อย่างไรก็ตาม สัดส่วนดังกล่าวจะลดลงตามกลุ่มรายได้ครัวเรือนที่สูงขึ้น ในกลุ่มครัวเรือนที่รายได้สูงที่สุด (ควินไทล์ที่ 5) มีเพียงร้อยละ 32.99 ที่ไม่มีเครื่องปรับอากาศ กล่าวคือ ยิ่งยากจน ยิ่งเสี่ยงต่อการสัมผัสฝุ่น PM2.5

และเมื่อแบ่งครัวเรือนตามช่วงอายุของเด็กและเยาวชนและกลุ่มรายได้ แม้จะพบว่ากลุ่มเด็กอายุ 0-6 ปีมีแนวโน้มอาศัยอยู่ในห้องปิดสูงที่สุดในแทบทุกกลุ่มรายได้ครัวเรือน (Q1-Q5) แต่ครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำที่สุดที่มีเด็กอายุ 0-6 ปี และครัวเรือนที่มีรายได้สูงที่สุดที่มีเด็กอายุ 0-6 ปี และไม่มีเครื่องปรับอากาศมีสัดส่วนต่างกันสูงที่สุดถึง 10 เท่า⁴⁸ ถือเป็นกลุ่มช่วงอายุที่เหลื่อมล้ำมากที่สุดระหว่างกลุ่มรายได้

แผนภูมิที่ 2.3: สัดส่วนครัวเรือนที่มีเด็ก-เยาวชนอายุ 0-25 ปีและไม่มีเครื่องปรับอากาศ แยกตามช่วงอายุ และกลุ่มรายได้ครัวเรือน ปี 2023 (%)

ที่มา: คิต for คิตส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2023)

นอกจากการอาศัยอยู่ในห้องปิดแล้ว การครอบครองเครื่องฟอกอากาศในบ้านคืออีกปัจจัยสำคัญ ทำให้เด็กและเยาวชนสามารถปรับตัวต่อการรับมือและลดความเสี่ยงจากฝุ่น PM2.5 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม เมื่อระดับรายได้คือปัจจัยที่ช่วยให้เข้าถึงเครื่องใช้ในการปรับคุณภาพอากาศ เด็กและเยาวชนในครัวเรือนยากจนที่มีรายได้ต่ำกว่าย่อมเปราะบางและเสี่ยงได้รับผลกระทบจากฝุ่นสูงกว่า โดยราคากลางของเครื่องฟอกอากาศสำหรับห้องขนาด 24-30 ตร.ม. ซึ่งอยู่ที่ 6,850 บาท⁴⁹ สูงกว่ารายได้ครัวเรือนเฉลี่ยของครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำที่สุดถึง 1.9 เท่า (รายได้เฉลี่ยครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำที่สุดอยู่ที่ประมาณ 3,683.5 บาท⁵⁰)

ในขณะที่โรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กปฐมวัยซึ่งเป็นอีกสถานที่ที่มีบทบาทในการลดความเสี่ยงจากฝุ่น PM2.5 ของเด็กและเยาวชน ห้องปลอดฝุ่นก็ยังครอบคลุมไม่เพียงพอและเปิดใช้อย่างกว้างขวางเพียงพอเฉพาะในช่วงฤดูที่ปริมาณฝุ่นพุ่งสูงกว่าช่วงเวลาอื่นของปีเท่านั้น⁵¹ ส่วนในพื้นที่ กทม. นโยบายสร้างห้องเรียนปลอดฝุ่นในโรงเรียนสังกัด กทม. ซึ่งมุ่งเป้าไปที่ระดับชั้นอนุบาลก็ดำเนินการเสร็จเพียงร้อยละ 38 ในปี 2024⁵²

เด็กสูดฝุ่น สูญเสียต้นทุนสุขภาพ-ชีวิต

มลพิษทางอากาศเป็นภัยอันตรายที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของมนุษย์อย่างไม่เลือกวัย อย่างไรก็ตาม เด็ก โดยเฉพาะเด็กปฐมวัยถือเป็นช่วงวัยที่เปราะบางต่อฝุ่นมากกว่าผู้ใหญ่ ผลกระทบไม่เพียงปรากฏให้เห็นผ่านอาการเจ็บป่วยทางกายแบบฉับพลันเท่านั้น แต่ยังอาจส่งผลกระทบต่อระยะยาวต่อทั้งชีวิต ในแง่พัฒนาการด้านสมอง อาจทำให้ศักยภาพในการเรียนรู้และความสามารถทางวิชาการลดลง ยิ่งเสี่ยงกระทบต่อรายได้และโอกาสในการเลื่อนขั้นทางเศรษฐกิจเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า

ในแง่สุขภาพ เมื่อพิจารณาอัตราความชุกของโรคที่เกี่ยวข้องกับมลพิษทางอากาศ⁵³ ในเด็กและเยาวชนอายุ 0-24 ปีโดยแบ่งตามกลุ่มอายุ⁵⁴ จะพบว่าเด็กอายุ 5-9 ปีคือกลุ่มอายุที่เจ็บป่วยจากฝุ่น PM2.5 สูงที่สุด โดยมีอัตราความชุกโรคอยู่ที่ร้อยละ 6 ซึ่งคาดว่าอาจเกิดจากพฤติกรรมของเด็กในช่วงอายุดังกล่าวที่มีกิจกรรมทางกายกลางแจ้งสูงกว่า เช่น การเล่นหรือการออกกำลังกาย

ขณะที่กลุ่มอายุที่เจ็บป่วยจากฝุ่น PM2.5 รองลงมาคือเด็กอายุ 0-4 ปี โดยมีสัดส่วนอยู่ที่ร้อยละ 4.1 แต่อาจมีสาเหตุจากร่างกายที่เปราะบางเป็นพิเศษต่อการรับฝุ่น PM2.5 เข้าสู่ร่างกาย เนื่องจากมีอัตราการหายใจที่สูงกว่าผู้ใหญ่โดยธรรมชาติและหายใจรับปริมาณอากาศที่สูงกว่าผู้ใหญ่เมื่อเทียบกับน้ำหนักตัว ซึ่งส่งผลให้เด็กกลุ่มนี้เสี่ยงรับมลพิษในปริมาณที่สูงกว่าผู้ใหญ่แม้อยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน⁵⁵

ทั้งนี้ อัตราความชุกโรคจะค่อยๆ ลดลงในกลุ่มอายุ 10-14 ปี, 15-19 ปี และ 20-24 ปีตามลำดับ (ร้อยละ 3.2, 2.2 และร้อยละ 2.2) ส่วนลักษณะโรคที่เด็กอายุ 0-9 ปีเจ็บป่วยจากการรับมลพิษมากที่สุดคือกลุ่มโรคทางเดินหายใจ รองลงมาคือกลุ่มโรคตาอักเสบ และกลุ่มโรคผิวหนังอักเสบ ตามข้อมูลจากระบบคลังข้อมูลด้านการแพทย์และสุขภาพเมื่อปี 2022⁵⁶

อย่างไรก็ดี ผลกระทบจากฝุ่น PM2.5 เสี่ยงเกิดขึ้นกับเด็กตั้งแต่ยังอยู่ในครรภ์มารดา ลืมตาดูโลกจนกระทั่งเริ่มเติบโต ในด้านกายภาพ ฝุ่น PM2.5 อาจกระทบต่อการพัฒนาอวัยวะและระบบภูมิคุ้มกัน รวมถึงเกิดความเสี่ยงที่จะเกิดโรคเกี่ยวกับระบบทางเดินหายใจและระบบหลอดเลือดในอนาคต ส่วนในด้านการพัฒนาการทางสมอง หากได้รับฝุ่น PM2.5 ในระยะเวลาต่อเนื่อง เด็กมีแนวโน้มที่การพัฒนาทักษะสมองส่วนหน้า (Executive Function) และการใช้สมาธิจดจ่อจะได้รับผลกระทบ รวมถึงลดพัฒนาการทรงจำเพื่อการใช้งาน (working memory) และเพิ่มความเสี่ยงที่จะเกิดโรคสมาธิสั้น⁵⁷

คุณภาพอากาศที่ย่ำแย่ยังส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ฝุ่นไม่เพียงแต่เป็นสาเหตุที่ทำให้พื้นที่การเรียนรู้อย่างโรงเรียนจำต้องสั่งปิดเรียนชั่วคราวเท่านั้น แต่ฝุ่นยังส่งผลกระทบต่อระยะยาวโดยตรงต่อศักยภาพการเรียนรู้ ยิ่งปริมาณฝุ่น PM2.5 เข้มข้น เด็กและเยาวชนที่หายใจรับฝุ่น PM2.5 ก็ยิ่งเสี่ยงต่อการที่ระดับเชาว์ปัญญา (IQ) จะลดลง โดยฝุ่น PM2.5 ทุก 1 มคก./ลบ.ม. ที่เพิ่มขึ้นจะส่งผลให้เด็กสูญเสียระดับเชาว์ปัญญาลง 0.27⁵⁸

ปริมาณฝุ่นที่สูงขึ้นยังทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของนักเรียนลดลง ในบราซิล งานวิจัยพบว่า คะแนนสอบจะลดลงร้อยละ 0.05 หากปริมาณฝุ่นบริเวณรอบโรงเรียนเพิ่มขึ้นจากเดิม 10 มกค./ลบ.ม. ในระยะยาว⁵⁹ ขวางกันไม่ให้เด็กและเยาวชนบรรลุศักยภาพของตนเองได้อย่างที่ควรจะเป็น และอาจลดความสามารถในการหารายได้ของพวกเขาเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่

ยิ่งไปกว่านั้น การสัมผัสฝุ่นยังสัมพันธ์โดยตรงต่อความสามารถในการหารายได้ในอนาคต จากผลวิจัยของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดในสหรัฐฯ ยิ่งรับฝุ่น PM2.5 ปริมาณสูงในช่วงแรกเกิดเท่าไร ก็ยิ่งมีแนวโน้มที่รายได้อ่อนแอเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่จะลดลงและลดความสามารถในการเลื่อนชั้นทางเศรษฐกิจ⁶⁰

ฝนแปรปรวน น้ำท่วมรุนแรง ชีวิตเดือดร้อน

นอกจากวิกฤตฝุ่น PM2.5 เด็กและเยาวชนกำลังเผชิญความเสี่ยงต่อภัยพิบัติรูปแบบต่างๆ ที่มีแนวโน้มรุนแรง ฝนพายุ และคาดการณ์ได้ยากขึ้น อันเป็นผลจากภาวะโลกร้อนที่กระตุ้นให้สภาพภูมิอากาศแปรปรวนจากเดิมและก่อให้เกิดเหตุการณ์สภาพอากาศสุดขั้ว (extreme weather events) โดยในปี 2024 เหตุฝนตกหนักและน้ำท่วมรุนแรงหลายพื้นที่ทั่วประเทศคือภาพตัวอย่างที่สะท้อนความเสี่ยงดังกล่าวอย่างแจ่มชัด

เด็กและเยาวชนท่ามกลางภาวะโลกร้อนเผชิญแนวโน้มที่ฝนแปรปรวนมากขึ้น ทั้งในแง่ลักษณะการตก ปริมาณฝน และพื้นที่ ส่งผลให้มีเด็กและเยาวชนในบางพื้นที่ที่มีแนวโน้มเสี่ยงภัยน้ำท่วมมากกว่าพื้นที่อื่น โดยเหตุการณ์ฝนตกหนักในพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศไทยลดลง แต่เหตุการณ์ฝนตกหนักหรือหนักมากเกิดบ่อยขึ้น ทำให้ปริมาณฝนจากเหตุการณ์ฝนตกหนักมีแนวโน้มสูงขึ้น เพิ่มความเสี่ยงในการประสบเหตุน้ำท่วมรุนแรง ส่วนในแง่พื้นที่ ปริมาณฝนสะสมรายปีเพิ่มขึ้นในบริเวณภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย แต่ลดลงในภาคตะวันออกและภาคใต้ฝั่งอันดามัน⁶¹

เหตุน้ำท่วมรุนแรงในภาคเหนือคือภาพสะท้อนของแนวโน้มดังกล่าว รายงานสถานการณ์น้ำประเทศไทยปี 2024 โดยคลังข้อมูลน้ำแห่งชาติระบุว่า ปริมาณฝนเฉลี่ยต่อปีของทั้งภูมิภาคสูงกว่าค่าฝนปกติร้อยละ 11 โดยจังหวัดที่ปริมาณฝนสูงกว่าค่าปกติที่สุดในภูมิภาคได้แก่ น่าน (ร้อยละ 35.8) พะเยา (ร้อยละ 33.9) แพร่ (ร้อยละ 25) เชียงราย (ร้อยละ 20.4) และเชียงใหม่ (ร้อยละ 13.9) ตามลำดับ⁶²

สถิติดังกล่าวสอดคล้องกับคำบอกเล่าจากพื้นที่ เช่น จังหวัดน่านน้ำท่วมรุนแรงที่สุดในรอบ 100 ปี⁶³ หรือที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงรายเกิดเหตุอุทกภัยถี่กว่าปกติ โดยเพิ่มขึ้นจาก 2-3 ครั้งต่อปี เป็น 7 ครั้งในปี 2024⁶⁴ นอกจากภาวะโลกร้อนที่ส่งผลให้ฝนตกหนักกว่าปกติ สาเหตุของน้ำท่วมยังเกิดจากปรากฏการณ์ลานีญาและอิทธิพลของพายุ

กองทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติพบว่า มีเด็กได้รับผลกระทบจากเหตุน้ำท่วมในภาคเหนือถึง 64,000 คน⁶⁵ ภัยพิบัติน้ำท่วมย่อมกระทบต่อความเป็นอยู่พื้นฐานและคุณภาพชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการ

เข้าถึงอาหาร น้ำสะอาด และบริการด้านสาธารณสุข บ้านเรือนอาจได้รับความเสียหายหรือต้องอพยพชั่วคราว ขณะเดียวกัน การเรียนรู้ของเด็กยังถูกขัดขวางเนื่องจากโรงเรียนได้รับความเสียหายจนต้องปิดชั่วคราว เกิดความเสี่ยงที่เด็กอาจสูญเสียการเรียนรู้ หรือกระทั่งเสี่ยงหลุดออกจากระบบการศึกษา

ในทางเศรษฐกิจ อุทกภัยยังกระทบต่อรายได้ครัวเรือน กิจกรรมทางเศรษฐกิจและขีดความสามารถในการบริโภค โดยศูนย์วิจัยกสิกรรมประเมินว่าเหตุอุทกภัยปี 2024 สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจเป็นมูลค่าไม่ต่ำกว่า 30,000 ล้านบาท โดยความเสียหายส่วนใหญ่ตกอยู่ที่ภาคครัวเรือนและภาคเกษตร⁶⁶ เด็กและเยาวชนในครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบย่อมสูญเสียทรัพยากรที่อาจถูกนำไปใช้เพื่อการเติมเต็มความฝันและศักยภาพของตน โดยเฉพาะหากเป็นครัวเรือนยากจนที่เปราะบางต่อผลกระทบจากภัยพิบัติมากกว่าหรือครัวเรือนเกษตรที่รายได้ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศและมีลักษณะผันผวนไม่แน่นอนในแต่ละปี-ตลอดปี⁶⁷

เด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่มีแนวโน้มฝนตกหนักกว่าปกติยังคงต้องแบกรับความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบจากเหตุน้ำท่วมรุนแรงที่ทำให้ความเป็นอยู่ไม่มั่นคงต่อไปในอนาคต หากการแก้ไขปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศยังไม่มีทิศทางที่ดีขึ้น การคาดการณ์ปริมาณฝนในอนาคตพบว่า หากการปลดปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์อยู่ในระดับปานกลาง (RCP4.5) และระดับสูง (RCP8.5) แนวโน้มที่ฝนตกหนักกว่าปกติและน้ำท่วมรุนแรงเช่นนี้ก็จะยังดำเนินต่อไป⁶⁸ กล่าวคือ ยิ่งฝนแปรปรวน แนวโน้มที่เด็กและเยาวชนในพื้นที่เสี่ยงภัยต้องแบกรับความเสี่ยงที่ความเป็นอยู่จะไม่มั่นคง การสูญเสียศักยภาพก็ยิ่งเพิ่มขึ้น

ข้อเสนอโยบาย: ลดผลกระทบอย่างเฉียวไม่พอ ต้องช่วยเด็ก-เยาวชนปรับตัวได้ กลางวิกฤตโลกรวน

1. **ตรวจวัดฝุ่นให้ตรงเป้า ครอบคลุม และทั่วถึง:** การรับปริมาณฝุ่น PM2.5 ที่ย้ำแยะเกินค่ามาตรฐานที่องค์การอนามัยโลกแนะนำเป็นระยะเวลาต่อเนื่องย่อมทำให้เด็กและเยาวชนเสี่ยงเสียสุขภาพอย่างถาวรหนัก รวมถึงยังฝากรอยแผลต่อการบรรลุซึ่งคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต ในความเป็นจริง เกณฑ์ค่าฝุ่นที่ต้องเฝ้าระวังตามที่กรมควบคุมมลพิษประกาศใช้ยังสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานแนะนำขององค์การอนามัยโลก (37.5 มคก./ลบ.ม.) ส่งผลให้รัฐเห็นขนาดผลกระทบของปัญหาฝุ่น PM2.5 เบากว่าที่ควรจะเป็น รัฐจึงต้องปรับเกณฑ์ค่าฝุ่นของวันที่ต้องเฝ้าระวังเพื่อการแก้ไขปัญหาหรือออกนโยบายที่ตรงจุด

นอกจากนี้ ยังควรเพิ่มจำนวนเครื่องตรวจวัดคุณภาพฝุ่นในจังหวัดที่ยังไม่มีสถานีตรวจฝุ่น รวมถึงเพิ่มเครื่องตรวจวัดฝุ่นในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้ครอบคลุมและทั่วถึง เพื่อการตรวจวัดที่ละเอียด เฉพาะจุด และไม่ตกหล่น ซึ่งช่วยในการตัดสินใจออกหรือเลือกใช้มาตรการที่เหมาะสม

2. **เร่งสร้างพื้นที่ปลอดฝุ่นอย่างทั่วถึง ควบคุมมาตรการแก้ปัญหาฝุ่นที่ต้นเหตุ:** รัฐควรเพิ่มจำนวนและขยายช่วงเวลาการเปิดห้องปลอดฝุ่น/ห้องเรียนปลอดฝุ่นในศูนย์เด็กเล็กและโรงเรียน โดยเฉพาะในระดับอนุบาลให้ครอบคลุม พร้อมเร่งการพัฒนาเขตปลอดฝุ่นและมลพิษในพื้นที่ชุมชน

พื้นที่อยู่อาศัย และเขตโรงเรียน เพื่อลดความเสียหายจากการเข้าถึงอุปกรณ์และเครื่องใช้สำหรับปรับสภาพแวดล้อมในระดับครัวเรือน

อย่างไรก็ตาม การบรรเทาผลกระทบควรดำเนินควบคู่ไปกับการลดผลกระทบที่ต้นเหตุเช่นกัน รัฐควรแก้ไขปัญหาฝุ่นที่ต้นตอตามแหล่งที่มาของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ รัฐยังควรมองปัญหาฝุ่นเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างระยะยาวมากกว่าปัญหาเฉพาะหน้าหรือเฉพาะฤดูกาล อีกทั้งควรบูรณาการกลไกหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาฝุ่น PM2.5 เพื่อการทำงานที่เป็นเอกภาพและมีประสิทธิภาพ

3. ปรับเมือง-ชุมชน-ระบบการศึกษาให้พร้อมรับมือและยืดหยุ่นต่อภัยพิบัติโลกร้อน: รัฐควรลดความเสี่ยงของเด็กและเยาวชนต่อเหตุการณ์สภาพอากาศสุดขั้วที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ในกรณีฝนแปรปรวน-น้ำท่วมรุนแรง นอกจากการพัฒนากลไกเตือนภัยล่วงหน้าที่เหมาะสมและเข้าใจง่ายสำหรับเด็ก รัฐยังควรพัฒนาเมือง ชุมชนหรือใช้ประโยชน์จากที่ดินบนฐานของผังเมืองที่มีข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ที่เสี่ยงภัย ขณะที่ควรผลักดันให้การสร้างอาคารต้องสอดคล้องและยืดหยุ่นต่อสภาพอากาศ (climate resilience) รวมถึงพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการจัดการน้ำที่สามารถรองรับและดูดซับมวลน้ำได้ เพื่อลดผลกระทบจากเหตุน้ำท่วมอย่างยั่งยืน มากกว่าโครงสร้างพื้นฐานที่มุ่งเน้นควบคุมปริมาณน้ำ

สำหรับโรงเรียน รัฐควรพัฒนาฐานข้อมูลโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยน้ำท่วม รวมถึงภัยสภาพภูมิอากาศประเภทอื่นอย่างครอบคลุม และควรหนุนการปรับปรุงโครงสร้างโรงเรียนในพื้นที่เสี่ยงเพื่อลดขนาดความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น นอกจากนี้ กลไกการจัดเรียนการสอนยังควรได้รับการปรับปรุงเพื่อให้การเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไปอย่างมีประสิทธิภาพหากโรงเรียนต้องปิด เช่น การศึกษาทางไกล เป็นต้น

4. เห็นเด็กและเยาวชนในสมการการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ: แม้แผนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแห่งชาติ (National Adaptation Plan, NAP) ของประเทศไทย ซึ่งเป็นกรอบการดำเนินงานระยะกลางและระยะยาวสำหรับปรับตัวและรับมือต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่อาจเกิดขึ้นต่อประชาชน โครงสร้างพื้นฐาน และเศรษฐกิจ จะระบุถึงการเตรียมพร้อมระบบสาธารณสุขต่อการรับมือต่อเด็กในฐานะกลุ่มเสี่ยงด้านสุขภาพ หรือถูกรวมในมิติการปรับตัวเพื่อความมั่นคงมนุษย์และการตั้งถิ่นฐาน อย่างไรก็ตาม รัฐควรเพิ่มแผนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศด้านเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะ โดยควรวางแผนการดำเนินงานในมิติที่สัมพันธ์และสอดคล้องกับความเฉพาะเด็กและเยาวชน

3

เด็ก-เยาวชนมีความเหลื่อมล้ำในการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์

เทคโนโลยีดิจิทัล อินเทอร์เน็ต และปัญญาประดิษฐ์ (AI) ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของแทบทุกกิจกรรม และมีแนวโน้มจะทวีบทบาทในชีวิตของปัจเจกบุคคลและสังคมมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงนี้สร้างทั้งโอกาสและความท้าทายสำหรับเด็กและเยาวชนในการเติบโต พัฒนาปรับตัว และรับมือกับความผัน ความท้าทายสำคัญคือปัญหาความเหลื่อมล้ำในการใช้ประโยชน์ ระหว่างกลุ่มที่เพียง 'ได้ใช้' เทคโนโลยี ซึ่งแม้จะเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์มือถือ แต่ก็เข้าไม่ถึงอุปกรณ์สำหรับงานและการเรียนรู้ที่ซับซ้อนอย่างคอมพิวเตอร์ ทั้งยังขาดทักษะและความตระหนักรู้ถึงผลเสียจากการใช้งาน กับกลุ่มที่ 'ใช้เป็น' สามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาตนเองได้เกินจินตนาการ ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลนี้มีแนวโน้มถ่างกว้างขึ้น และทั้งเด็กและเยาวชนที่เพียง 'ได้ใช้' ไว้ให้ก้าวไม่ทันโลกพลิกผัน

เด็ก-เยาวชนเข้าถึงมือถือ-อินเทอร์เน็ตถ้วนหน้า แตกต่างกันที่การใช้คอมพิวเตอร์

สถานการณ์การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของเด็กและเยาวชนไทยเปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญในช่วงการระบาดของโควิด-19 ซึ่งก่อนหน้านี้ยังมีช่องว่างระหว่างเด็กที่เข้าถึงกับเด็กที่เข้าไม่ถึงอินเทอร์เน็ต ขณะที่เด็กอายุ 6-14 ยังเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับเยาวชน 15-24 ปี

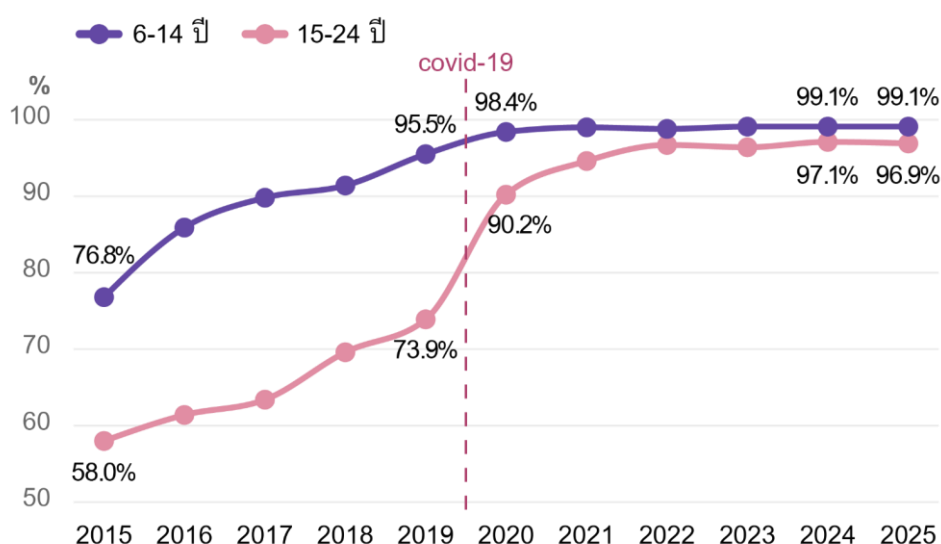
แต่การระบาดของโควิด-19 ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ถูกปรับเข้าสู่โลกออนไลน์ทั้งการเรียน การทำงาน การพบปะสังสรรค์ หรือการทำธุรกรรมต่างๆ ส่งผลให้สถานการณ์การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของเด็กและเยาวชนไทยเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง โดยทุกช่วงวัยสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้อย่างถ้วนหน้า แม้แต่ข้อกังวลเรื่องความเป็นเมือง ชนบท หรือฐานะทางครอบครัวก็ไม่อาจกีดกันการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของเด็กไทยได้ซึ่งถือเป็นหมุดหมายสำคัญในพัฒนาการด้านการใช้อินเทอร์เน็ตของเด็กไทย

เดิมที่อัตราการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของเด็กอายุ 6-14 ปี ช่วงปี 2015 มีสัดส่วนเพียงร้อยละ 58.0 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 73.9 ในปี 2019 และกระโดดขึ้นเป็นร้อยละ 90.2 ในปี 2020 สะท้อนว่าภายใน 1 ปี หลังการระบาดของโควิด-19 สัดส่วนการใช้อินเทอร์เน็ตของเด็กเล็กเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องร้อยละ 96.9 ในปี 2025 จนอยู่ในระดับที่ใกล้เคียงกับเยาวชนอายุ 15-24 ปี

ขณะที่สัดส่วนการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของเยาวชนอายุ 15-24 ปีซึ่งมีอัตราการใช้อินเทอร์เน็ตที่ค่อนข้างสูงตั้งแต่ปี 2015 อยู่ที่ร้อยละ 76.8 และเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องแม้ในช่วงการระบาดของโควิด-19 การใช้อินเทอร์เน็ตของเยาวชนก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตามแนวโน้มเดิม จนถึงปัจจุบันเยาวชนอายุ 15-24 ปีมีสัดส่วนการใช้อินเทอร์เน็ตสูงถึงร้อยละ 99.1⁶⁹

ทั้งนี้ จากผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติยังพบว่าความเป็นเมืองหรือชนบท และระดับรายได้ครัวเรือนไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตของเด็กและเยาวชนไทย โดยเด็กและเยาวชนในครัวเรือนรายได้น้อยที่สุดกับครัวเรือนที่รายได้มากที่สุดมีอัตราการใช้อินเทอร์เน็ตที่แทบไม่แตกต่างกัน⁷⁰ ทั้งนี้ เด็กอายุต่ำกว่า 6 ปีที่ไม่อยู่ในขอบเขตการสำรวจ มีโอกาสใช้อินเทอร์เน็ตสูงไล่เลี่ยกับเด็ก 6-14 ปี จากพฤติกรรมการเลี้ยงดูที่ปล่อยให้เด็กอยู่กับหน้าจอ

แผนภูมิที่ 3.1: สัดส่วนการใช้อินเทอร์เน็ตของเด็กและเยาวชนอายุ 6-24 ปี ปี 2015-2025 (%)

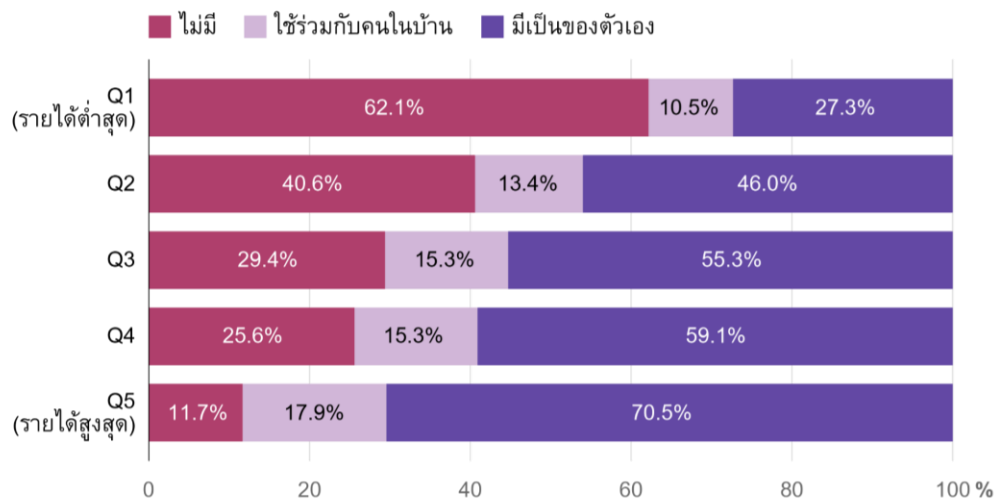
ที่มา: คิต for คิตส์ คำนวณจากข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2015-2025)

แม้ว่าปัจจุบันเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าเด็กและเยาวชนก้าวขึ้นเป็น ‘พลเมืองเน็ต’ อย่างถ้วนหน้า แต่วิธีและช่องทางการเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีของเด็กและเยาวชนไทยยังคงมีช่องว่างระหว่างกลุ่มที่เข้าถึงเพียงอุปกรณ์ขั้นพื้นฐานคือโทรศัพท์มือถือ กับคอมพิวเตอร์อุปกรณ์ที่รองรับการใช้งานเทคโนโลยีขั้นสูงซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

ผลสำรวจเยาวชนอายุ 15-25 ปี 13,201 คนทั่วประเทศ เมื่อเดือนมีนาคม 2025 ของ คิต for คิตส์ พบว่า เยาวชนร้อยละ 99.4 มีโทรศัพท์มือถือใช้งาน ในจำนวนนี้ มีอุปกรณ์เป็นของตัวเองแยกต่างหากจากคนอื่นในบ้านถึงร้อยละ 96.8 แต่สัดส่วนเยาวชนที่มีคอมพิวเตอร์อยู่ที่ร้อยละ 67.0 โดยมีอุปกรณ์ส่วนตัวเพียงร้อยละ 52.4 เท่านั้น⁷¹

เยาวชนในครัวเรือนรายได้ต่ำสุดร้อยละ 20 (ควินไทล์ที่ 1) มีคอมพิวเตอร์ใช้เพียงร้อยละ 37.9 โดยมีเป็นของตัวเองร้อยละ 27.3 ส่วนกลุ่มรายได้สูงสุดร้อยละ 20 (ควินไทล์ที่ 5) มีใช้ถึงร้อยละ 88.3 โดยมีเป็นของตัวเองร้อยละ 70.5⁷²

แผนภูมิที่ 3.2: สัดส่วนการมีคอมพิวเตอร์ของเยาวชน ปี 2025 (%)

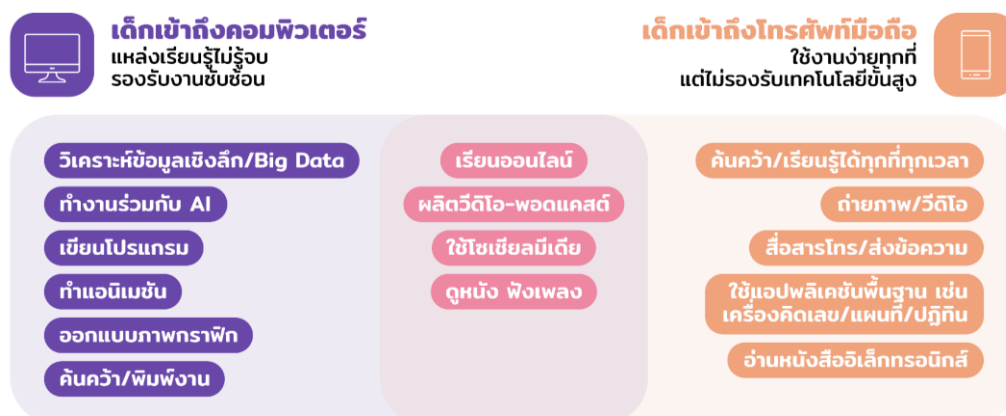
ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025)

ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงคอมพิวเตอร์สร้างความเหลื่อมล้ำในการเรียนรู้และทักษะสมัยใหม่

คอมพิวเตอร์ถือเป็นเครื่องมือที่ขาดไม่ได้สำหรับทักษะขั้นสูงและงานที่ซับซ้อน แม้ว่าโทรศัพท์มือถือจะเป็นที่นิยมแพร่หลายและเป็นอุปกรณ์หลักสำหรับการใช้งานอินเทอร์เน็ตในชีวิตประจำวัน แต่คอมพิวเตอร์ยังคงมีบทบาทสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการเรียนรู้ขั้นสูง การทำงานที่ต้องการประสิทธิภาพ และการสร้างสรรค์เนื้อหาดิจิทัลที่ซับซ้อน ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงคอมพิวเตอร์จึงนับได้ว่าเป็นความเหลื่อมล้ำของคุณภาพในการใช้งานเทคโนโลยี

โลกการเรียนรู้ในปัจจุบันสามารถที่เข้าถึงระดับพื้นฐานได้ด้วยโทรศัพท์มือถือซึ่งถูกออกแบบมาเพื่อให้ใช้งานได้ง่าย พกพาสะดวก และใช้งานได้ทุกที่ทุกเวลา เหมาะกับการสื่อสารทั้งโทรศัพท์และส่งข้อความ การค้นคว้าข้อมูลแบบฉับพลัน การใช้แอปพลิเคชันพื้นฐาน เช่น เครื่องคิดเลข ปฏิทิน แผนที่ พยากรณ์อากาศ การอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) หรือการทำงานชิ้นเล็กๆ โดยในช่วงการระบาดของโควิด-19 เด็กและเยาวชนที่ไม่มีคอมพิวเตอร์หรือแท็บเล็ตพีซีต้องใช้โทรศัพท์มือถือในการเรียนและทำการบ้าน หรือการทำวิดีโอทัศนในสื่อสังคมออนไลน์ที่สามารถทำในโทรศัพท์ได้ แต่ศักยภาพของโทรศัพท์มือถือมีข้อจำกัดเมื่อเทียบกับคอมพิวเตอร์ นอกจากนี้ โทรศัพท์มือถือยังเป็นช่องทางการดูหนัง ฟังเพลง หรือเล่นเกมซึ่งเป็นที่นิยมของพวกเขาด้วย

แผนภูมิที่ 3.3: ความแตกต่างด้านการใช้งานคอมพิวเตอร์และโทรศัพท์มือถือของเด็กและเยาวชน

ขณะที่คอมพิวเตอร์ถูกออกแบบมาเพื่อรองรับการใช้งานที่ต้องการประสิทธิภาพสูงทั้งด้านความเร็วในการประมวลผล พื้นที่เก็บข้อมูล และการแสดงผลอย่างละเอียด จึงเหมาะกับงานที่มีความซับซ้อนหรือใช้เวลานาน เช่น การจัดการเอกสารจำนวนมาก การวิเคราะห์ข้อมูลที่ต้องเปิดหลายหน้าต่างพร้อมกัน หรือการออกแบบงานสร้างสรรค์ที่ต้องมีความละเอียดของภาพสูง รวมถึงงานด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ หรือเทคโนโลยีที่ต้องใช้โปรแกรมเฉพาะทาง การทำงานร่วมกับ AI การเขียนโค้ด (coding) การทำวิจัย การออกแบบกราฟิก การทำแอนิเมชัน หรือการประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ (big data) เป็นต้น

ทั้งหมดนี้ต้องอาศัยการประมวลผลและความยืดหยุ่นของระบบที่โทรศัพท์มือถือยังไม่สามารถรองรับการใช้งานได้อย่างเต็มรูปแบบ แม้โทรศัพท์มือถือจะตอบโจทย์ในการเข้าถึงข้อมูลหรือการสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว แต่ในด้านการเรียนรู้เชิงลึกหรือการพัฒนาทักษะเทคโนโลยีขั้นสูงนั้น คอมพิวเตอร์ยังคงเป็นเครื่องมือที่ขาดไม่ได้ เพราะสามารถรองรับการใช้งานที่หลากหลายพร้อมกัน มีเครื่องมือครบครัน และเปิดโอกาสให้ผู้ใช้ได้ทดลอง ฝึกฝน และสร้างสรรค์ได้อย่างไม่มีข้อจำกัด การใช้คอมพิวเตอร์จึงเป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนาทักษะที่ไม่รู้จบของเด็กและเยาวชน

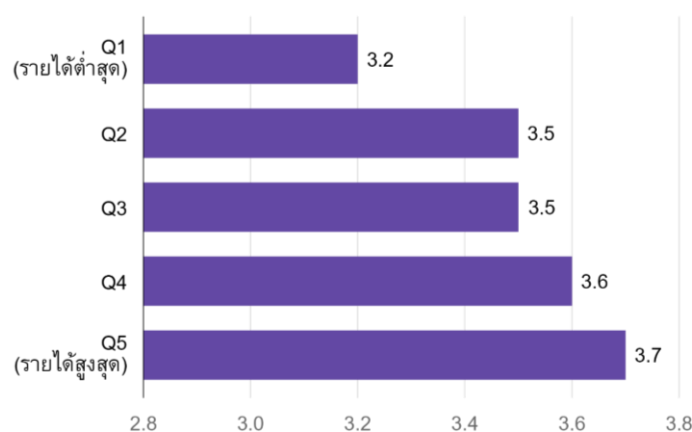
ในสถานการณ์ที่เด็กต้องทำรายงานหรือค้นคว้าวิจัย หลายคนอาจเริ่มต้นจากการใช้โทรศัพท์มือถือเพื่อค้นหาข้อมูลเบื้องต้นจากอินเทอร์เน็ตหรือจดบันทึกสั้นๆ แต่ด้วยข้อจำกัดของขนาดหน้าจอที่เล็ก แป้นพิมพ์ที่ไม่สะดวก และความสามารถในการเปิดแหล่งข้อมูลหลายหน้าต่างพร้อมกันที่จำกัด ทำให้การทำงานเชิงลึกหรือการจัดรูปแบบเนื้อหาทำได้ไม่เต็มที่ การเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่งจึงทำได้ยาก การพิมพ์เอกสารจำนวนมากก็ใช้เวลานานและอาจเกิดข้อผิดพลาดได้ง่าย ตรงข้ามกับการใช้คอมพิวเตอร์ซึ่งเอื้อต่อการทำงานที่ต้องใช้ความละเอียดมากกว่า นักเรียนสามารถเปิดข้อมูลจากหลายแหล่งพร้อมกันเพื่อวิเคราะห์ เปรียบเทียบ และสังเคราะห์เนื้อหาอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ยังสามารถจัดเรียงเนื้อหา แทรกรูปภาพ ตาราง หรือแผนภูมิให้รายงานดูเป็นมืออาชีพมากขึ้น อีกทั้งยังสามารถใช้งาน AI ช่วยจัดการข้อมูลอ้างอิงอย่างเป็นระเบียบ รวมถึงสามารถออกแบบภาพประกอบหรือ

อินโฟกราฟิกที่ช่วยสื่อสารเนื้อหาให้เข้าใจง่ายขึ้น การใช้คอมพิวเตอร์จึงเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้ฝึกฝนทักษะทั้งด้านการคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการนำเสนออย่างครบถ้วนและครอบคลุมกว่าการทำงานในโทรศัพท์มือถือ

ทักษะเทคโนโลยีของเยาวชนแปรผันตามฐานะครอบครัว: ชีดจำกัดความผันในการศึกษาและอาชีพ ส่งต่อความเหลื่อมล้ำจากรุ่นสู่รุ่น

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจมีผลต่อความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยีของเด็กและเยาวชน จากผลสำรวจของ คิด for คิดส์ พบว่าเยาวชนในครัวเรือนรายได้สูงสุดประเมินทักษะการใช้งานคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีดิจิทัลเฉลี่ย 3.7 คะแนน (จาก 5 คะแนน) มากกว่ากลุ่มครัวเรือนรายได้ต่ำสุดที่ 3.2 คะแนน

แผนภูมิที่ 3.4: คะแนนประเมินทักษะการใช้งานคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีดิจิทัลเฉลี่ยของเยาวชน แยกตามกลุ่มรายได้ครัวเรือน ปี 2025 (0-5 คะแนน)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิดส์ (2025)

เยาวชนประเมินทักษะคอมพิวเตอร์สูงกว่า ตั้งเป้าหมายการศึกษาสูงกว่า

ผลสำรวจของ คิด for คิดส์ พบว่า ยิ่งเยาวชนมีความมั่นใจในทักษะการใช้งานคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีดิจิทัลมาก ยิ่งมีเป้าหมายทางการศึกษาในระดับที่สูง โดยเด็กที่มีความมั่นใจในทักษะคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีมากที่สุด ตั้งเป้าหมายการเรียนถึงระดับบัณฑิตศึกษา (ปริญญาโท-ปริญญาเอก) ร้อยละ 61.2 ขณะที่เด็กที่มีความมั่นใจในทักษะคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีน้อยที่สุด ตั้งเป้าหมายการเรียนถึงระดับบัณฑิตศึกษาเพียงร้อยละ 30.2⁷³

การมองเป้าหมายการศึกษาที่สูงขึ้นของเด็กที่มีทักษะคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี ส่วนหนึ่งเป็นผลจากประสบการณ์และความคุ้นเคยกับเทคโนโลยีที่นักเรียนได้รับตั้งแต่ช่วงการระบาดของโควิด-19

โดยจากรายงานของ McKinsey & Company ระบุว่านักเรียนในสหรัฐฯ กว่าร้อยละ 60 มองว่าการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีที่ใช้ตั้งแต่ช่วงการระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้พวกเขาเรียนรู้ได้ดีขึ้นและมีผลการเรียนที่ดีขึ้น จึงมองภาพอนาคตการศึกษาที่ไกลขึ้น⁷⁴ ดังนั้น การส่งเสริมทักษะคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีจึงไม่ได้เป็นเพียงการเตรียมความพร้อมด้านเทคโนโลยีให้ก้าวทันโลกสมัยใหม่เท่านั้น แต่ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างแรงบันดาลใจและเป้าหมายทางการศึกษาของเด็ก

เยาวชนประเมินทักษะคอมพิวเตอร์สูง มีอาชีพในฝันด้านวิทยาศาสตร์-เทคโนโลยีมากที่สุด

ผลสำรวจของ คิด for คิดส์ ยังพบอีกว่า สายงานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นอาชีพในฝันอันดับที่หนึ่งของกลุ่มเยาวชนที่ประเมินทักษะคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีดีที่สุดในระดับสูงสุด แสดงให้เห็นว่าเยาวชนที่มีทักษะเทคโนโลยีมีแนวโน้มที่จะมองเห็นโอกาสและความก้าวหน้าในสายงานนี้แตกต่างไปจากค่านิยมอาชีพในฝันของเยาวชนทั่วไป สอดคล้องกับรายงาน Future of Jobs Report 2023 ของ World Economic Forum ซึ่งระบุว่าทักษะด้านเทคโนโลยีและดิจิทัล เช่น Digital Literacy, AI and Big Data skills, Cloud Computing เป็นทักษะที่เติบโตเร็วที่สุดและเป็นที่ต้องการอย่างมากในตลาดแรงงาน ดังนั้น ผู้ที่มีทักษะเหล่านี้จะสามารถมองเห็นและเข้าถึงโอกาสทางอาชีพและธุรกิจใหม่ๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีได้⁷⁵

แผนภูมิที่ 3.5: อาชีพในฝันของเยาวชนสามอันดับแรก แยกตามระดับการประเมินทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีดิจิทัล ปี 2025

อันดับที่	เด็กที่มั่นใจในทักษะน้อยที่สุด	เด็กที่มั่นใจในทักษะมากที่สุด
1	ผู้ประกอบการ 22.3%	วิทยาศาสตร์-เทคโนโลยี 15.9%
2	สาธารณสุข 18.9%	ผู้ประกอบการ 14.7%
3	อื่นๆ 16.2%	อื่นๆ 14.8%

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิดส์ (2025)

อนาคตของเด็ก-เยาวชนจะมีความเหลื่อมล้ำสูงขึ้นเมื่อเทคโนโลยีสร้าง ‘คนชนะ’ และ ‘คนแพ้’

เมื่อเด็กและเยาวชนเข้าถึงคอมพิวเตอร์ไม่เท่ากัน มีทักษะเทคโนโลยีไม่เท่ากัน ส่งผลให้สถานการณ์การใช้เทคโนโลยีมีลักษณะการแบ่งแยกระหว่างกลุ่มที่เข้าถึงและสามารถนำเทคโนโลยีมาใช้

ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (“ใช้เป็น”) กับกลุ่มที่เข้าถึงเพียงเทคโนโลยีขั้นพื้นฐาน ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้ในขอบเขตที่จำกัด มีหน้าซำยังมีความเสี่ยงที่ต้องรับผลกระทบเชิงลบจากการใช้เทคโนโลยี (“ได้ใช้”) สถานการณ์เช่นนี้มีแนวโน้มแบ่งเด็กและเยาวชนออกเป็น ‘คนชนะ’ และ ‘คนแพ้’

คนชนะ: เรียนรู้ด้วยเทคโนโลยี

เด็กและเยาวชนที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์พร้อมกับมีทักษะเทคโนโลยีสามารถขยายการเรียนรู้ได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ซึ่งเริ่มต้นจากการเข้าถึงเทคโนโลยีทำให้พวกเขามีโอกาสเรียนรู้ด้วยตนเอง (self-directed learning) เมื่อใช้เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์ในการเรียนพวกเขาจะเกิดทักษะและความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยีมากขึ้นเรื่อยๆ ผ่านการใช้เครื่องมือค้นหาข้อมูล ทำแบบฝึกหัด โปรแกรมต่างๆ ทำงานร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล สร้างแบบจำลอง (model) หรือการเขียนโค้ดที่สามารถสั่งการให้ AI ทำงานที่ไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานมนุษย์ได้ โดยยังใช้เทคโนโลยี ยิ่งเกิดความชำนาญ เกิดแรงจูงใจและความปรารถนาที่จะเรียนรู้มากขึ้น

ยิ่งไปกว่านั้นเด็กและเยาวชนที่ชนะในโลกเทคโนโลยียังมีทักษะความเข้าใจและใช้เทคโนโลยีดิจิทัล มีภูมิคุ้มกันสามารถระมัดระวังภัยออนไลน์และประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลในโลกออนไลน์ได้ ซึ่งนี่คือภาพของเด็กและเยาวชนที่ชนะในโลกของเทคโนโลยีที่สามารถใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีและ AI ซึ่ง AI มีศักยภาพในการลดช่องว่างการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับเด็กแต่ละคนได้ เพิ่มประสิทธิภาพการสอน และเพิ่มโอกาสการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพภายใต้การกำกับดูแลรักษาสมดุลกับความเสี่ยงในโลกออนไลน์⁷⁶

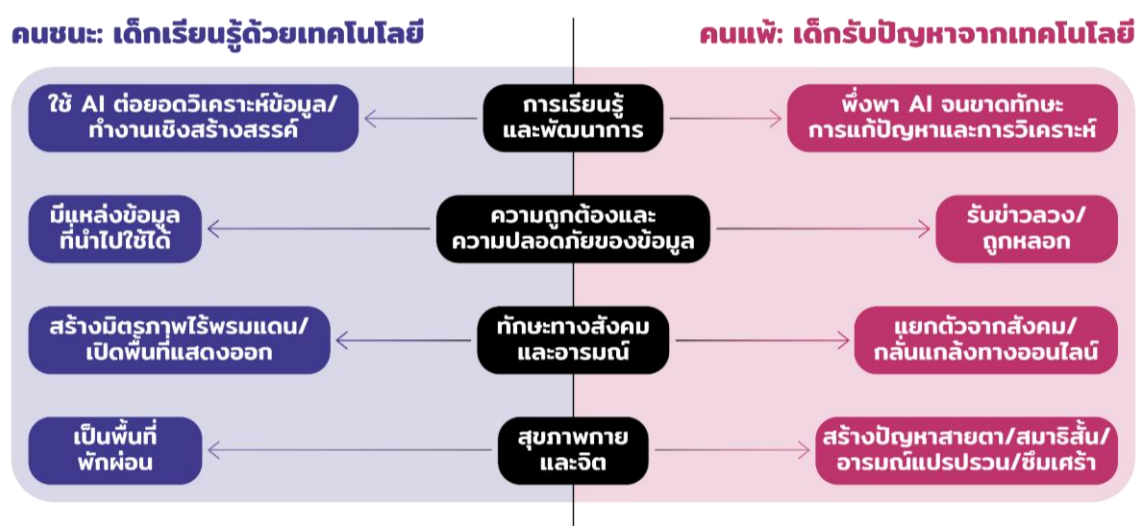
คนแพ้: รับปัญหาจากเทคโนโลยี

ในทางกลับกัน เด็กและเยาวชนที่แพ้ในโลกของเทคโนโลยีคือเด็กที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์ขั้นพื้นฐาน เช่น โทรศัพท์มือถือหรือแท็บเล็ตพีซี ซึ่งจากข้อมูลสถิติต่างๆ ได้สะท้อนว่า จำนวนมากยังเข้าไม่ถึงคอมพิวเตอร์ซึ่งเป็นผลจากความแตกต่างของรายได้ครัวเรือน ประกอบกับสถานศึกษาที่ขาดความพร้อม ส่งผลให้พวกเขาขาดความเข้าใจในการใช้เทคโนโลยี เช่น โปรแกรมนำเสนอ การทำงานร่วมกับ AI การประมวลผลข้อมูลขนาดใหญ่ ฯลฯ ไม่สามารถแข่งขันด้านการเรียนและการสร้างสรรค์ผลงานกับเด็กและเยาวชนที่มีทักษะทางเทคโนโลยีได้

จากการศึกษาขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เด็กและเยาวชนจำนวนมากยังขาดทักษะการใช้คอมพิวเตอร์ที่นำไปใช้งานได้จริง ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มอายุ 16-19 ปี ไม่ได้ใช้คอมพิวเตอร์ช่วยในการนำเสนองานหรือการเรียน ซึ่งสะท้อนว่าความเหลื่อมล้ำลักษณะนี้อาจทำให้เทคโนโลยีเป็นอุปสรรค แทนที่จะเป็นเครื่องมือช่วยการเรียนรู้⁷⁷

เด็กและเยาวชนที่แพ้ในโลกเทคโนโลยียังเสี่ยงต่อการใช้งาน AI ในทางที่ผิด เช่น การค้นคว้ากับการพึ่งพา AI มากเกินไปจนขาดทักษะการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจในสถานการณ์เฉพาะหน้าได้ และหากเด็กไม่ได้ใช้เทคโนโลยีในทางที่เป็นประโยชน์แล้วยังมีความเสี่ยงอีกนานัปการ เช่น พฤติกรรมติดหน้าจอ การแยกตัวออกจากสังคม ส่งผลเสียต่อพัฒนาการ ปัญหาสายตา สมาธิสั้น อารมณ์แปรปรวน และความเสี่ยงจากการรับข้อมูลหลอกลวง (fake news) และมีรายงานว่าเด็กอายุ 9-18 ปี จำนวนกว่า 1 ใน 4 เคยถูกระราน (cyberbullying)⁷⁸

แผนภูมิที่ 3.6: ความแตกต่างระหว่างเด็กและเยาวชนที่เรียนรู้กับรับปัญหาจากเทคโนโลยี

ข้อเสนอนโยบาย: เสริมทักษะถ้วนหน้า สร้างนิเวศสนับสนุน ให้ทุกคน ‘ชนะ’ จากเทคโนโลยี

เมื่อเทคโนโลยีและ AI กำลังเป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดทิศทางการทำงานและการเรียนรู้ของโลก แม้ว่าปัจจุบันเด็กและเยาวชนจะเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและโทรศัพท์มือถืออย่างถ้วนหน้าแล้ว แต่โจทย์สำคัญคือทำอะไรให้พวกเขาเข้าถึงเทคโนโลยีขั้นสูงขึ้นได้ในระดับที่ใกล้เคียงกันมากขึ้นโดยที่ปัจจัยด้านฐานะของครัวเรือนไม่เป็นอุปสรรคต่อการก้าวทันโลกอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยีที่มีแนวโน้มจะแยกกลุ่มที่ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีได้ กับกลุ่มที่ใช้เทคโนโลยีได้เพียงระดับพื้นฐานและมีอาจด้านทานผลกระทบในทางลบของเทคโนโลยีได้ ดังนั้น บทบาทของภาครัฐ สถานศึกษา และครอบครัวจึงเป็นตัวแปรสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยีของเด็กและเยาวชน โดยมีแนวทางหลัก ดังนี้

สร้างทักษะทางเทคโนโลยีให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงได้อย่างถ้วนหน้า ลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ภาครัฐและสถานศึกษาต้องปรับวิธีการเรียนการสอนด้วย

คอมพิวเตอร์และทักษะเทคโนโลยีมากขึ้นอย่างเป็นระบบ ไม่ได้จบแค่การแจกอุปกรณ์ให้เด็ก แต่ต้องพัฒนาทักษะครูผู้สอนควบคู่กับเสริมความพร้อมสื่อการสอนของสถานศึกษา

เสริมพลังครอบครัวและสถานศึกษาให้เท่าทันเทคโนโลยี มีบทบาทการชี้แนะและมีส่วนร่วมในการใช้เทคโนโลยีของเด็ก เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้เทคโนโลยีอย่างมีวินัย สร้างสรรค์ และเกิดประโยชน์สูงสุด ครอบครัวและสถานศึกษาต้องเป็นต้นแบบและผู้ชี้แนะการใช้เทคโนโลยีและ AI อย่างเหมาะสม ควรเสริมพลังความรู้ผู้ปกครองและครูให้เท่าทัน มีส่วนร่วมกับเด็กและเยาวชนในการตั้งคำถามการคุ้มครองเด็กในอุปกรณ์ต่างๆ และสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการใช้เทคโนโลยีอย่างมีวินัย สร้างสรรค์ และเกิดประโยชน์สูงสุด

กำหนดมาตรการควบคุมการพัฒนาและการใช้ AI โดยยึดผลประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชน และกำกับดูแลภาคธุรกิจ (แพลตฟอร์ม) ให้คำนึงถึงผลประโยชน์ของเด็กและเยาวชน ควรกำหนดมาตรการควบคุมการพัฒนาและการใช้ AI โดยยึดหลักประโยชน์สูงสุดของเด็กและเยาวชนเป็นศูนย์กลาง พร้อมทั้งกำกับดูแลภาคธุรกิจและแพลตฟอร์มดิจิทัลให้พัฒนาและดำเนินงานโดยคำนึงถึงสิทธิ ผลประโยชน์ และความปลอดภัยของเด็กเหนือผลประโยชน์ทางการค้า อย่างไรก็ตาม การกำกับดูแลควรไม่จำกัดอยู่เพียงในระดับประเทศเท่านั้น แต่ต้องมีแนวทางที่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติและมาตรฐานระดับโลก (global governance) โดยเฉพาะในยุคที่เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มข้ามพรมแดนรัฐบาลควรผลักดันความร่วมมือกับนานาชาติ เพื่อสร้างมาตรฐานร่วมด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบในการพัฒนา AI ที่เป็นมิตรต่อเด็กและเยาวชน เช่น กรอบ OECD AI Principles ซึ่งเน้นให้ AI เคารพสิทธิมนุษยชน และความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ (Inclusive and sustainable growth, human-centered values)⁷⁹ หรือแนวทาง Policy Guidance on AI for Children ของ UNICEF ซึ่งเสนอหลักเกณฑ์ว่าการพัฒนา AI ต้องปกป้องข้อมูลของเด็ก ส่งเสริมความเสมอภาคในการเข้าถึง และให้เด็กมีสิทธิมีส่วนร่วมในการออกแบบระบบเหล่านี้⁸⁰ ดังนั้น เพื่อให้เด็กและเยาวชนสามารถเติบโตและเรียนรู้ได้อย่างปลอดภัยในยุคดิจิทัล ภาครัฐต้องออกแบบนโยบายการกำกับดูแล AI ที่ยึดโยงกับมาตรฐานและแนวปฏิบัติสากล

4

เยาวชนถูกจ้างงานในรูปแบบไม่มาตรฐานมากขึ้น โดยไม่ได้รับสวัสดิการ-ความคุ้มครองที่เหมาะสม

ความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี อุตสาหกรรม และห่วงโซ่การผลิตส่งผลให้การจ้างงานในรูปแบบไม่มาตรฐานอย่างเช่นงานไม่เต็มเวลาและงานรายชิ้นเติบโตขึ้น เยาวชนที่อยากทำงานหรือจำเป็นต้องทำงานด้วยปัญหาเศรษฐกิจฐานะ จึงถูกผลักดันเข้าสู่การจ้างงานรูปแบบนี้เพิ่มขึ้นด้วย สำหรับเยาวชนที่ทำงานระหว่างเรียน การทำงานมีแนวโน้มเบียดบังเวลาพักผ่อน เข้าสังคม และเรียนรู้ตามช่วงวัย ขณะที่ในหมู่เยาวชนที่เรียนจบแล้ว กลุ่มทำงานไม่เต็มเวลาและงานรายชิ้นมีแนวโน้มที่จะมีความเป็นอยู่แย่กว่ากลุ่มทำงานเต็มเวลา ส่วนหนึ่งอาจเพราะงานลักษณะดังกล่าวมีความเสี่ยงและความเปราะบางสูงกว่า อีกทั้งประเทศไทยยังขาดกลไกคุ้มครองสิทธิและสวัสดิการของแรงงานประเภทนี้อย่างเหมาะสม

การจ้างงานรูปแบบไม่มาตรฐาน: ยึดหยุ่นแต่เปราะบาง

ตามรายงานขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization, ILO) การจ้างงานรูปแบบไม่มาตรฐาน (non-standard employment, NSE) หมายถึง การจ้างงานที่มีระยะเวลาสิ้นสุดการจ้างชัดเจน (เช่น จ้างชั่วคราว จ้างรายชิ้นงาน-โครงการ และจ้างรายฤดูกาล-รายวัน); มีเวลาทำงานไม่เต็มเวลาหรือไม่ชัดเจน (เช่น จ้างไม่เต็มเวลา (part time) จ้างให้เตรียมพร้อมทำงานทุกเมื่อ (on call) และจ้างโดยไม่มีชั่วโมงการทำงานขั้นต่ำ (zero hour)); และ/หรือไม่มีความสัมพันธ์กับนายจ้างโดยตรงและชัดเจน (เช่น จ้างช่วง จ้างผ่านนายหน้า จ้างผ่านแพลตฟอร์ม และใช้ทำงานโดยไม่ถูกจ้าง)⁸¹

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา การจ้างงานลักษณะนี้เติบโตขึ้นในหมู่เยาวชนทั่วโลก รวมถึงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแปซิฟิก⁸² เพราะยึดหยุ่นต่อความผันผวนของอุปสงค์สินค้าและบริการ เอื้อให้นายจ้างจัดการลูกจ้างและต้นทุนการผลิตได้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ภายใต้กระแสการแยกส่วนและกระจายขั้นตอนการผลิต การบูรณาการห่วงโซ่มูลค่าโลก ตลอดจนความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งลดความจำเป็นในการพึ่งพาความเชี่ยวชาญเฉพาะของลูกจ้างในหลายอุตสาหกรรม⁸³

การเติบโตดังกล่าวย่อมลดโอกาสของแรงงานในการเข้าถึงการจ้างงานรูปแบบมาตรฐาน (standard employment, SE) โดยเปรียบเทียบ ขณะเดียวกัน แรงงานบางส่วนก็ต้องการทำงานที่อิสระและยึดหยุ่นยิ่งขึ้น จึงเลือกรับจ้างงานลักษณะนี้เพิ่มขึ้นเองด้วย⁸⁴

อย่างไรก็ดี แรงงาน NSE มีแนวโน้มเผชิญความเสี่ยงและความเปราะบางในการจ้างงานสูงกว่า SE ตั้งแต่ความเสี่ยงไม่มีงานทำอย่างมั่นคง ได้ค่าจ้างจากแต่ละงานต่ำและไม่แน่นอน จนรายได้รวมไม่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีเวลาทำงานน้อยเกินไป มากเกินไป และไม่เหมาะสม ได้รับ

ผลกระทบต่อความปลอดภัยและสุขภาพ เข้าไม่ถึงประกันสังคมและหลักประกันทางสังคมอื่น ไม่ได้รับการพัฒนาทักษะระหว่างการทำงาน ไปจนถึงขาดสิทธิรวมกลุ่มต่อรองกับนายจ้างและสิทธิแรงงานอื่น ๆ⁸⁵

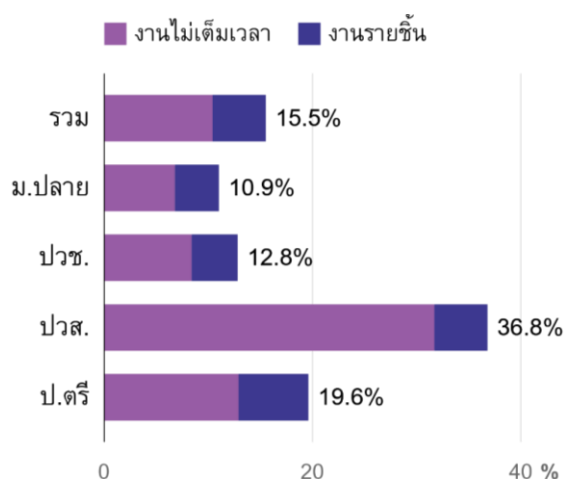
เยาวชนที่เรียนเต็มเวลาย่อยละ 15.5 ทำงานไม่เต็มเวลา-งานรายชิ้นไปด้วย

ปัจจุบัน ประเทศไทยไม่มีสถิติทางการเกี่ยวกับแรงงาน NSE โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่กำลังเรียนอยู่ แต่ผลสำรวจเยาวชนอายุ 15-25 ปี 13,201 คนทั่วประเทศ เมื่อเดือนมีนาคม 2025 ของ คิด for คิดส์ พบว่า เยาวชนที่เรียนเต็มเวลาย่อยละ 15.5 ทำงานไม่เต็มเวลา (ร้อยละ 10.4) หรืองานรายชิ้นงาน-โครงการ (ร้อยละ 5.1) ควบคู่ไปด้วย⁸⁶

หากเปรียบเทียบระหว่างนักเรียนนักศึกษาในแต่ละระดับตั้งแต่มัธยมศึกษาถึงปริญญาตรี อัตราการทำงานสองรูปแบบข้างต้นสูงสุดในกลุ่มนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) ที่ร้อยละ 36.8 กลุ่มนี้ยังมีอัตราการทำงานไม่เต็มเวลาสูงสุดที่ร้อยละ 31.7 ตัวอย่างงานไม่เต็มเวลาที่พวกเขาเลือกทำได้แก่ พนักงานขาย พนักงานบริการลูกค้า และพนักงานธุรการหรือทั่วไป⁸⁷

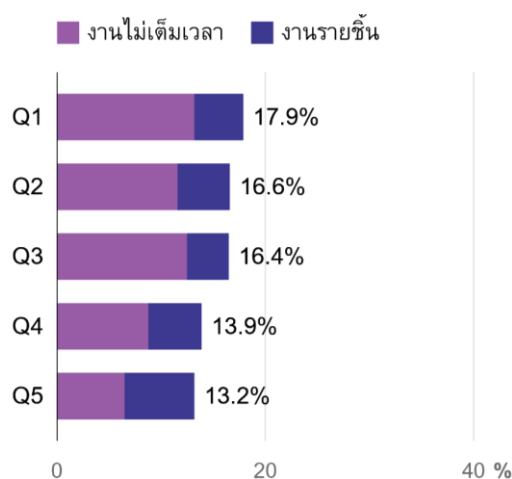
นิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรีมีอัตราการทำงานระหว่างเรียนมากเป็นอันดับสองที่ร้อยละ 19.6 และมีอัตราการงานรายชิ้นสูงสุดที่ร้อยละ 6.7 ตัวอย่างงานรายชิ้นที่พวกเขาเลือกทำได้แก่ ครูสอนพิเศษ นักเขียนและนักแปล และนักออกแบบกราฟิก นักวาดภาพประกอบ และจิตรกร นอกจากงานรับจ้างแล้ว เยาวชนที่รายงานว่าทำงานระหว่างเรียนราวร้อยละ 5.5 เป็นเจ้าของธุรกิจและค้าขาย⁸⁸

แผนภูมิที่ 4.1: สัดส่วนสถานะการทำงานเยาวชนที่เรียนเต็มเวลา แยกตามระดับการศึกษาปัจจุบัน ปี 2025 (%)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิดส์ (2025)

แผนภูมิที่ 4.2: สัดส่วนสถานะการทำงานเยาวชนที่เรียนเต็มเวลา แยกตามกลุ่มรายได้ครัวเรือน ปี 2025 (%)

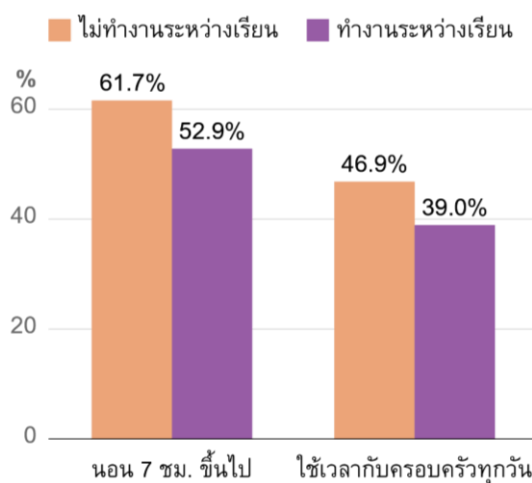

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิดส์ (2025)

หากเปรียบเทียบระหว่างรายได้ครัวเรือน เยาวชนในครัวเรือนที่ยังมีรายได้ต่ำ ก็ยังทำงานสองรูปแบบดังกล่าวระหว่างเรียนเป็นสัดส่วนสูง โดยกลุ่มรายได้ต่ำสุดร้อยละ 20 (ควินไทล์ที่ 1) และกลุ่มรายได้สูงสุดร้อยละ 20 (ควินไทล์ที่ 5) มีอัตราการการทำงานที่ร้อยละ 17.9 และ 13.2 ตามลำดับ หมายความว่ารายได้ครัวเรือนที่จำกัดกดดันให้เยาวชนต้องทำงานมากขึ้น ทั้งนี้ เยาวชนที่ทำงานไม่เต็มเวลาจะกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มรายได้ต่ำมากกว่า ตรงกันข้ามกับงานรายชิ้น ซึ่งกระจุกตัวอยู่ในกลุ่มรายได้สูงมากกว่า⁸⁹

ผลกระทบสำคัญของการทำงานระหว่างเรียนคือ เบียดบังเวลาพักผ่อน เข้าสังคม และเรียนรู้ด้วยวิธีที่นอกเหนือจากการทำงาน ซึ่งพึงเป็นสิทธิพื้นฐานตามช่วงวัย⁹⁰ โดยเยาวชนที่ทำงานระหว่างเรียนเต็มเวลาร้อยละ 52.9 นอนหลับเฉลี่ยเกินกว่า 7 ชั่วโมงต่อวัน เป็นสัดส่วนต่ำกว่ากลุ่มไม่ได้ทำงานที่ร้อยละ 61.7 กลุ่มที่ทำงานยังได้ใช้เวลาพูดคุยและทำกิจกรรมกับครอบครัวทุกวันหรือแทบทุกวันเป็นสัดส่วนร้อยละ 46.9 น้อยกว่ากลุ่มไม่ได้ทำงานที่ร้อยละ 39.0 ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มที่ทำงานถึงร้อยละ 26.2 ยังรายงานว่าไม่มีโอกาสได้ไปแหล่งเรียนรู้เพราะไม่มีเวลา เป็นสัดส่วนสูงกว่ากลุ่มไม่ได้ทำงานที่ร้อยละ 21.7⁹¹

แผนภูมิที่ 4.3: สัดส่วนเยาวชนเรียนเต็มเวลาที่รายงานว่านอนหลับเฉลี่ยเกินกว่า 7 ชั่วโมงต่อวัน และที่รายงานว่าใช้เวลากับครอบครัวทุกวัน/แทบทุกวัน แยกตามสถานะการทำงาน ปี 2025 (%)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025)

เยาวชนที่เรียนจบแล้ว-ไม่ได้เรียนอยู่ร้อยละ 13.7 ทำงานไม่เต็มเวลา-งานรายชิ้น

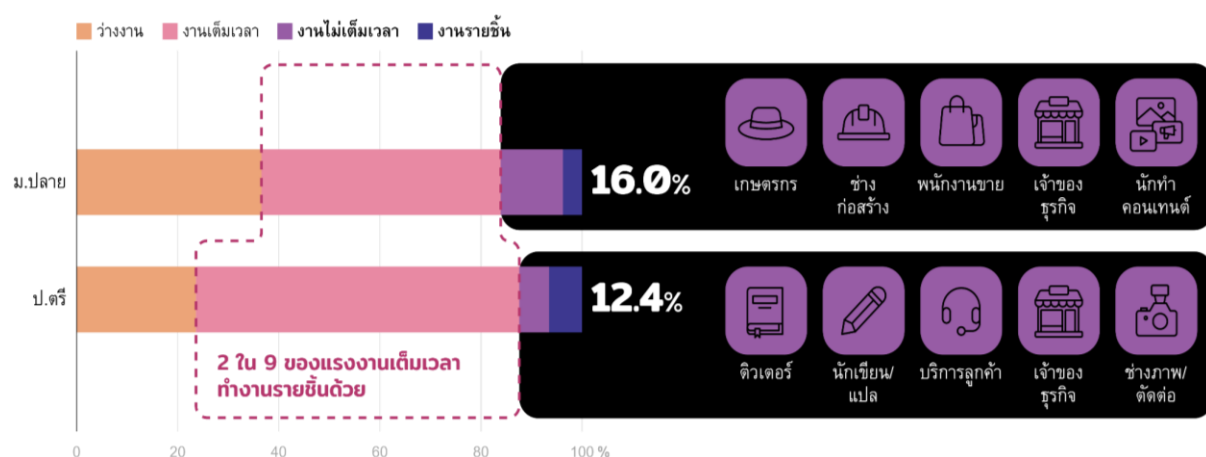
เยาวชนที่เรียนจบแล้วหรือไม่ได้เรียนอยู่ร้อยละ 13.7 ทำงานไม่เต็มเวลา (ร้อยละ 7.5) หรืองานรายชิ้น (ร้อยละ 6.2) นับเป็นสัดส่วนสูงเมื่อพิจารณาว่าพวกเขาไม่จำเป็นต้องรับจ้างงาน NSE เพราะต้องจัดสรรเวลาส่วนใหญ่ไปกับการเรียนเช่นเดียวกับกลุ่มที่กล่าวถึงในหัวข้อก่อนหน้านี้ เยาวชนกลุ่มนี้อีกร้อยละ 61.9 ทำงานเต็มเวลา⁹² แต่ผลสำรวจของศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจ ธนาคารไทยพาณิชย์ เมื่อปี 2017 ก็พบว่า แรงงานไทยที่ทำงานเต็มเวลาประมาณ 2 ใน 9 รับจ้างทำงานรายชิ้นไปพร้อมกัน⁹³

เยาวชนที่สำเร็จการศึกษาสูงสุดระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีอัตราการงานไม่เต็มเวลาและงานรายชิ้นมากที่สุดที่ร้อยละ 16.0 ทั้งยังมีอัตราการงานไม่เต็มเวลาสูงสุดที่ร้อยละ 12.3 ตัวอย่างงานที่เยาวชนกลุ่มนี้ทำได้แก่ เกษตรกร ช่างก่อสร้าง ช่างไฟฟ้า และช่างประปา พนักงานขาย และนักทำคอนเทนต์⁹⁴

ขณะที่กลุ่มสำเร็จการศึกษาปริญญาตรีมีอัตราการงานสองรูปแบบข้างต้นร้อยละ 12.4 และมีอัตราการงานรายชิ้นสูงสุดที่ร้อยละ 6.5 ตัวอย่างงานที่กลุ่มนี้ทำได้แก่ ครูสอนพิเศษ นักเขียนและนักแปล พนักงานบริการลูกค้า และช่างภาพและช่างตัดต่อภาพ นอกจากงานรับจ้างแล้ว เยาวชนทุกระดับการศึกษาสูงสุดยังนิยมเป็นเจ้าของธุรกิจและค้าขายด้วย⁹⁵

แต่เดิม เยาวชนที่เพิ่งสำเร็จการศึกษาอาจเริ่มรับจ้างงานแบบ NSE เป็นระยะสั้นๆ ก่อน เพื่อฝึกและทดลองงาน เพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ แล้วเปลี่ยนผ่านไปรับจ้างงานแบบ SE ที่มั่นคงและมีคุณภาพในระยะยาว อย่างไรก็ตาม ในช่วงที่ผ่านมา เยาวชนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแปซิฟิกมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนผ่านได้ยากขึ้น ต้องติดอยู่กับงาน NSE โดยไม่สมัครใจเป็นระยะเวลายาวนานขึ้น⁹⁶

แผนภูมิที่ 4.4: สัดส่วนสถานะการทำงานเยาวชนที่ไม่ได้เรียนอยู่ แยกระดับการศึกษาสูงสุด ปี 2025 (%)

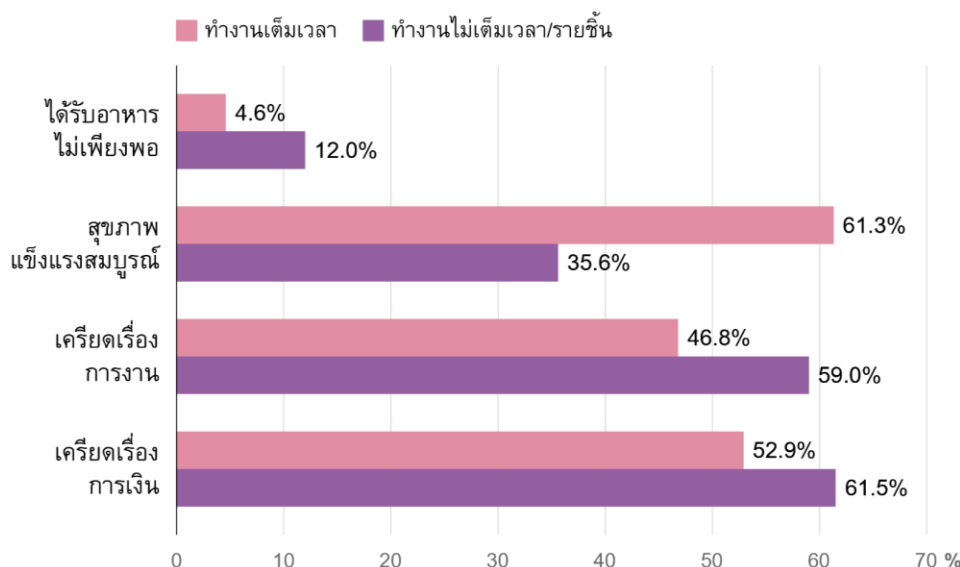

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025)

กลุ่มทำงานไม่เต็มเวลา-งานรายชิ้นมักมีคุณภาพชีวิตแย่กว่ากลุ่มทำงานเต็มเวลา

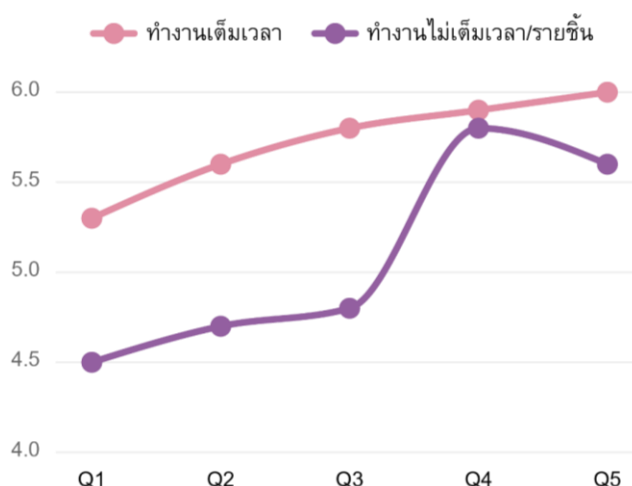
เยาวชนที่เรียนจบแล้วทำงานไม่เต็มเวลาและงานรายชิ้นมีแนวโน้มที่จะมีความเป็นอยู่แย่กว่ากลุ่มทำงานเต็มเวลา ด้วยความเสี่ยงและความเปราะบางในการทำงานที่สูงกว่า โดยกลุ่มทำงานไม่เต็มเวลาและงานรายชิ้นร้อยละ 12.0 รายงานว่าตนเองมักได้รับอาหารไม่เพียงพอ เป็นสัดส่วนสูงกว่ากลุ่มทำงานเต็มเวลาที่ร้อยละ 4.6 เกือบสองเท่าตัว ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มทำงานไม่เต็มเวลาและงานรายชิ้นเพียงร้อยละ 35.6 รายงานว่าตนเองมีสุขภาพกายแข็งแรงสมบูรณ์มากถึงมากที่สุด เป็นสัดส่วนต่ำกว่ากลุ่มทำงานเต็มเวลาที่ร้อยละ 61.3 อย่างมีนัยสำคัญ⁹⁷

แผนภูมิที่ 4.5: สัดส่วนเยาวชนที่ไม่ได้เรียนอยู่ตามการประเมินความเป็นอยู่ 4 ประเด็น แยกตามสถานะการทำงาน ปี 2025 (%)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025)

แผนภูมิที่ 4.6: คะแนนประเมินสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจเฉลี่ยของเยาวชนที่ไม่ได้เรียนอยู่ แยกตามกลุ่มรายได้ครัวเรือนและสถานะการทำงาน ปี 2025 (0 = ต่ำสุด, 10 = สูงสุด)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025)

ในมิติสุขภาพจิต กลุ่มทำงานไม่เต็มเวลาและงานรายชิ้นร้อยละ 44.3 เครียดบ่อยมากถึงมากที่สุด เป็นสัดส่วนสูงกว่ากลุ่มทำงานเต็มเวลาที่ร้อยละ 40.2 เล็กน้อย แต่หากแยกรายประเด็นความเครียด กลุ่มทำงานไม่เต็มเวลาและงานรายชิ้นเครียดเรื่องการทำงานและเรื่องการเงินระดับมากถึงมากที่สุด ร้อยละ 59.0 และ 61.5 ตามลำดับ สูงกว่ากลุ่มทำงานเต็มเวลาที่ร้อยละ 46.8 และ 52.9 อย่างมาก⁹⁸

โดยภาพรวม กลุ่มทำงานไม่เต็มเวลาและงานรายชิ้นประเมินสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจของตนเองต่ำกว่ากลุ่มทำงานเต็มเวลาตลอดช่วงรายได้ อีกทั้งรู้สึกมีคุณค่าและเชื่อมั่นในตนเองน้อยกว่า โดยมีผู้รายงานว่ารู้สึกมีคุณค่าและเชื่อมั่นในตนเองมากที่สุดเป็นสัดส่วนร้อยละ 38.0 และ 53.7 ตามลำดับ นอกจากนี้ กลุ่มทำงานไม่เต็มเวลาและงานรายชิ้นเพียงร้อยละ 38.5 รายงานว่าพึงพอใจในชีวิตมากที่สุด เป็นสัดส่วนต่ำกว่ากลุ่มทำงานเต็มเวลาที่ร้อยละ 53.9⁹⁹

ไทยขาดกลไกคุ้มครองเยาวชนที่ทำงาน NSE อย่างเหมาะสม

สาเหตุส่วนหนึ่งที่เยาวชนทำงานไม่เต็มเวลา งานรายชิ้น และอาจรวมถึงงาน NSE ลักษณะอื่นมีความเป็นอยู่แย่กว่า คือประเทศไทยขาดกลไกคุ้มครองแรงงานกลุ่มนี้จากความเสี่ยงและความเปราะบางของการจ้างงาน NSE อย่างเพียงพอและเหมาะสม

สำหรับทุกช่วงวัย กฎหมายแรงงานยังไม่ครอบคลุม คุ้มครองสิทธิ และวางหลักประกันสวัสดิการให้แก่แรงงาน NSE หลายกลุ่ม เช่น แรงงานรับจ้างทำของและแรงงานแพลตฟอร์ม อย่างเสมอภาคกับแรงงาน SE ในระบบ เปิดช่องให้นายจ้างผลักภาระต้นทุนและความเสี่ยงไปสู่ลูกจ้างอย่างไม่สมมูล เช่น ต้นทุนกลางาน เข้าถึงหลักประกันทางสังคม และพัฒนาทักษะ ความเสี่ยงชั่วโมงทำงานน้อยเกินไป มากเกินไป และไม่เหมาะสม ได้ค่าจ้างต่ำเกินไปและไม่พอยังชีพ และประสบอุบัติเหตุจากการทำงาน เป็นต้น

ในกรณีที่กฎหมายบัญญัติคุ้มครอง ก็มักกำหนดอัตราโทษและการชดเชยของนายจ้างที่กระทำละเมิดไว้ต่ำ อีกทั้งภาครัฐยังขาดขีดความสามารถในการบังคับใช้กฎหมายอย่างทั่วถึง รวดเร็ว และเป็นธรรม ทั้งในแง่การรับเรื่องร้องเรียน ตรวจแรงงาน ดำเนินคดี และบังคับคดี ส่งผลให้ไม่สามารถป้องปรามนายจ้างและคุ้มครองลูกจ้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับเยาวชน กฎหมายยังขาดมาตรการในการคุ้มครองพวกเขาจากความเสี่ยงและความเปราะบางเฉพาะช่วงวัย ตัวอย่างได้แก่การถูกผู้ปกครองบังคับให้ทำงาน ยึดค่าจ้าง และเอารัดเอาเปรียบจากการทำงาน การจ้างงานในเวลาเรียนโดยเฉพาะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การฝึกงานและทดลองงานโดยไม่ได้รับค่าจ้างและสิทธิที่เป็นธรรม การเผชิญความเสี่ยงเฉพาะต่อความปลอดภัย สุขภาพ และความเป็นอยู่ทางจิตใจ ตลอดจนการขาดความรู้เกี่ยวกับสิทธิและเข้าถึงกลไกคุ้มครองสิทธิแรงงาน¹⁰⁰

แรงงานเด็กเผชิญสภาวะยากลำบากในการคุ้มครอง

นอกเหนือจากเยาวชนซึ่งเป็นประเด็นนำเสนอหลักในที่นี้ กลไกคุ้มครองแรงงานยังไม่สามารถคุ้มครองสิทธิของเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีได้อย่างเหมาะสมด้วย ในปี 2023 เด็กไทยอายุ 5-14 ปีร้อยละ 13.0 ทำงาน โดยในภาคเกษตร กระจุกตัวอยู่ในไร่อ้อย โรงงานไก่ และเรือประมง ส่วนภาคอุตสาหกรรม กระจุกตัวอยู่ในธุรกิจสิ่งทอและก่อสร้าง ทั้งยังมักทำงานในบ้าน งานบริการในร้านอาหาร ร้านซ่อมยานพาหนะ สถานีบริการน้ำมัน งานขายสินค้าและขอทานริมถนน ตลอดจนต่อสู้มวยไทย¹⁰¹

แม้เด็กจำนวนมากถูกบังคับใช้แรงงาน และตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ ยาเสพติด และการล่วงละเมิดทางเพศโดยเฉพาะในอุตสาหกรรมสีลามกอนาจาร¹⁰² แต่เด็กจำนวนหนึ่งก็อยากทำงานเอง ด้วยเจตจำนงเสรี และเป็นงานคุณภาพดีที่มีประโยชน์ ไม่ก่อผลเสียต่อสุขภาพและพัฒนาการอันควรตามช่วงวัย ภายใต้บริบทของเทคโนโลยี งาน และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป

อย่างไรก็ตาม กฎหมายในปัจจุบันบัญญัติห้ามจ้างงานเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีเด็ดขาด แม้จะค่อนข้างสอดคล้องกับหลักกฎหมายระหว่างประเทศ แต่ไม่ตอบโจทย์การคุ้มครองพวกเขาในความเป็นจริง เพราะการบัญญัติเพียงห้ามไว้ย่อมหมายความว่า ไม่มีกฎระเบียบและมาตรการสำหรับเด็กที่ทำงาน ส่งผลให้เกิดสุญญากาศในการคุ้มครองสิทธิของเด็กที่ทำงานโดยสมัครใจอยู่จริง¹⁰³

ข้อเสนอนโยบาย: นับรวมคนทำงานทุกรูปแบบเป็นแรงงาน กำหนดมาตรการเฉพาะสำหรับเด็ก-เยาวชน ขยายสวัสดิการให้การทำงานระหว่างเรียนเป็นทางเลือกเสรี

เยาวชนจำนวนมากกำลังถูกจ้างงานแบบ NSE เช่น งานไม่เต็มเวลาและงานรายชิ้น ทั้งในระหว่างเรียนและหลังเรียนจบแล้ว การรับจ้างรูปแบบนี้ระหว่างเรียนกระจุกตัวมากที่สุดในกลุ่มนักศึกษาปวส. และกลุ่มรายได้ครัวเรือนต่ำ ส่งผลเบียดบังเวลาพักผ่อน เข้าสังคม และเรียนรู้ตามช่วงวัย ส่วนในหมู่เยาวชนที่เรียนจบแล้วหรือไม่ได้เรียนอยู่ กระจุกตัวมากที่สุดในกลุ่มวุฒิมัธยมศึกษาตอนปลาย

หากเปรียบเทียบกับกลุ่มทำงานเต็มเวลา เยาวชนที่ทำงานไม่เต็มเวลาและงานรายชิ้นมีแนวโน้มมีความเป็นอยู่ สุขภาพจิต และความพึงพอใจในชีวิตแย่กว่า ส่วนหนึ่งเพราะประเทศไทยยังขาดกลไกคุ้มครองสิทธิและสวัสดิการแรงงาน NSE โดยเฉพาะแรงงานเด็กและเยาวชนอย่างเหมาะสม

การทำงานมีศักยภาพเป็นเครื่องมือสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี พัฒนาตนเอง และเติมเต็มความฝันได้สำเร็จในโลกที่เปลี่ยนแปลง แต่จะสามารถก่อผลลัพธ์เช่นนั้นได้จริงและทั่วถึง ก็ต่อเมื่อเด็กและเยาวชนมีโอกาสได้เลือกทำงานที่ดีและเอื้อต่อการบรรลุเป้าหมายเหล่านั้น พร้อมทั้งได้รับการคุ้มครองสิทธิและสวัสดิการอย่างถ้วนทั่วและเป็นธรรม ไม่เว้นแม้กระทั่งเมื่อทำงาน NSE

ฉะนั้น รัฐบาลควรปฏิรูปกฎหมายแรงงาน ขยายนิยามและการคุ้มครองแรงงานให้ครอบคลุม NSE พร้อมทั้งกำหนดมาตรการคุ้มครองแรงงานเด็กและเยาวชนจากความเสี่ยงและความเปราะบางเฉพาะตามช่วงวัย¹⁰⁴ ยิ่งไปกว่านั้น ยังควรปรับปรุงประกันสังคมสำหรับแรงงานอิสระ (มาตรา 40) และพัฒนาแผนประกันใหม่ให้สามารถคุ้มครองแรงงาน NSE ได้อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติของงาน NSE¹⁰⁵

นอกจากนี้ รัฐบาลควรพัฒนานโยบายอุตสาหกรรม เพื่อสร้างโอกาสการจ้างงานรูปแบบ SE ใหม่ โดยเฉพาะในอุตสาหกรรมอนาคต และโดยเฉพาะในพื้นที่ต่างจังหวัดที่ขาดตำแหน่งงานคุณภาพดีสำหรับเด็กและเยาวชน¹⁰⁶ ควบคู่กับอุดหนุนการพัฒนาทักษะแรงงานเยาวชนอย่างทั่วถึงและเพียงพอ¹⁰⁷ ท้ายที่สุด รัฐบาลยังควรขยายสวัสดิการและบริการสาธารณะสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว¹⁰⁸ เพื่อ

ลดแรงกดดันจากปัญหารายได้ครัวเรือน ให้เยาวชนมีโอกาสตัดสินใจเลือกทำงานได้อย่างเสรีและเสมอภาคกัน

5 เยาวชนถูกจุดรั้งความคิดสร้างสรรค์ ระบบนิเวศการเรียนรู้เข้าถึงยาก-ไม่ตอบโจทย์

ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เป็นทักษะแห่งอนาคตที่เด็กไทยยังทำได้ไม่ดี เพราะถูกปิดกั้นความเป็นไปได้จากการเติบโตในครัวเรือนยากจนและโรงเรียนที่ไม่เปิดกว้าง ขณะที่แหล่งเรียนรู้นอกโรงเรียนอันเป็นสถานที่บ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์ยังมีน้อยและกระจุกตัวในเมือง ทำให้ระยะทางเป็นอุปสรรคสำคัญในการเข้าถึงโอกาสที่จะพัฒนาทักษะ ช่องว่างระหว่างเยาวชนที่เข้าถึงและเข้าไม่ถึงการเรียนรู้จะยิ่งถ่างกว้างออกขึ้นอีกในโลกที่ทักษะการคิดริเริ่มสร้างสรรค์จะทวีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี

การคิดริเริ่มสร้างสรรค์คือทักษะแห่งอนาคต

ผลสำรวจของ World Economic Forum 2025 พบว่าทักษะที่นายจ้างจะต้องการเพิ่มขึ้นมากที่สุดในช่วงปี 2025-2030 ได้แก่ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีใหม่ อาทิ ปัญญาประดิษฐ์ เครือข่ายและความมั่นคงไซเบอร์ ขณะที่ทักษะซึ่งสามารถทดแทนได้ด้วยเทคโนโลยี อาทิ การใช้มืออย่างประณีต การอ่าน-เขียน-คำนวณ การรู้หลายภาษา จะเป็นที่ต้องการลดลงมากที่สุด¹⁰⁹

แผนภูมิที่ 5.1: ทักษะที่นายจ้างต้องการเพิ่มขึ้นและลดลงมากที่สุดในปี 2025-2030

ลำดับ	ต้องการเพิ่มขึ้นที่สุด	ต้องการน้อยลงที่สุด
1	ปัญญาประดิษฐ์และข้อมูลขนาดใหญ่	การใช้มืออย่างประณีต
2	เครือข่ายและความมั่นคงไซเบอร์	การอ่าน เขียน และคำนวณ
3	ความรู้เท่าทันเทคโนโลยี	ความใส่ใจต่อรายละเอียด
4	การคิดริเริ่มสร้างสรรค์	การใช้ประสาทสัมผัส
5	ความยืดหยุ่นคล่องตัว	ความรู้หลายภาษา

ที่มา: World Economic Forum (2025)

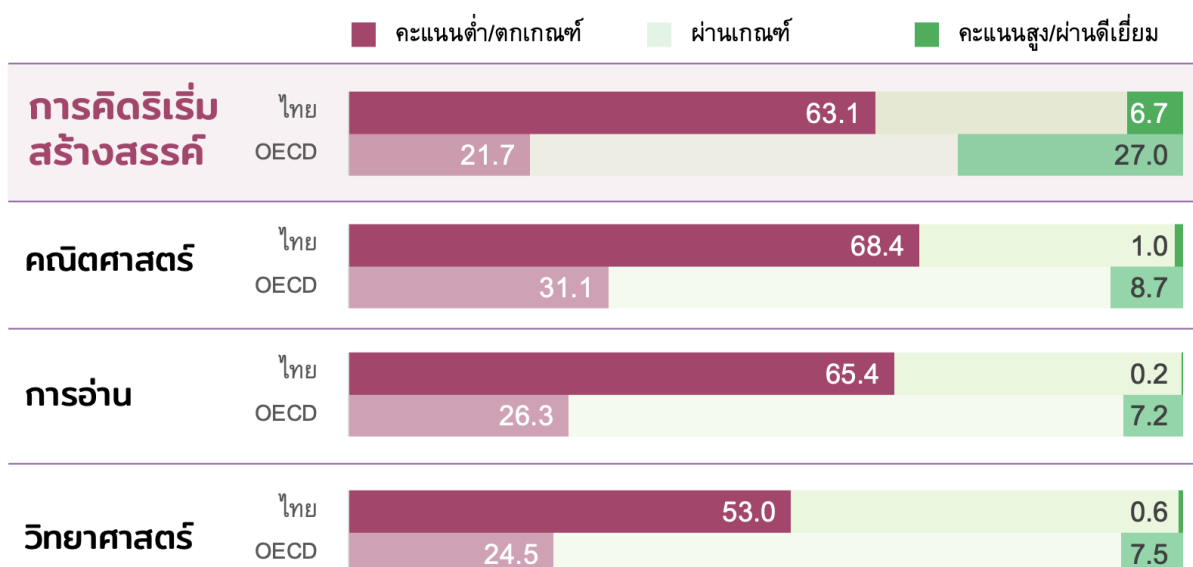
อย่างไรก็ตาม การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ยังคงเป็นทักษะหลัก (core skill) ที่นายจ้างมองว่ายิ่งจำเป็นมากขึ้นในลำดับต้น โดยภาคธุรกิจที่ต้องการทักษะนี้เพิ่มขึ้นมากที่สุด 5 ลำดับแรกได้แก่ การจัดการประกันภัย การศึกษา การแพทย์ การผลิตระดับสูง และโทรคมนาคม¹¹⁰ การคิดสร้างสรรค์ในที่นี้จึงหมายถึงความสามารถในการคิดหาคำตอบที่พลิกแพลงหลากหลาย โดยไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะงานเชิงศิลปะหรือออกแบบเท่านั้น

นักเรียนไทยคิดเชิงสร้างสรรค์ได้ไม่ดีและเหลื่อมล้ำสูง

ผลการประเมินนักเรียนนานาชาติ (Programme for International Student Assessment, PISA) รอบล่าสุดในปี 2022 เป็นครั้งแรกที่มีการประเมินความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ นักเรียนไทยทำคะแนนเฉลี่ยในส่วนนี้ได้ 21 จากคะแนนเต็ม 60 จัดอยู่ในลำดับที่ 54 จาก 64 ประเทศที่เข้าร่วมการทดสอบ ขณะที่นักเรียนกลุ่มประเทศองค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD) ได้คะแนนเฉลี่ย 33 คะแนน¹¹¹

การวัดผลข้างต้นแบ่งออกเป็น 3 ชั้นได้แก่ การสร้างแนวคิดที่หลากหลาย การสร้างแนวคิดอย่างสร้างสรรค์ และการประเมินและปรับปรุงแนวคิด นักเรียนไทยทำคะแนนได้ดีมากในส่วนแรก สูงกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มประเทศ OECD ทว่าทำคะแนนในสองขั้นตอนที่เหลือได้น้อย กล่าวคือไม่สามารถพัฒนาแนวคิดตั้งต้นไปสู่การคิดสร้างสรรค์ในระดับถัดขึ้นไปได้ดีเท่าที่ควร

แผนภูมิที่ 5.2: เปรียบเทียบผลการประเมิน PISA 2022 ของนักเรียนไทยและกลุ่ม OECD แยกตามรายวิชา

ที่มา: OECD (2024)

กรอบการประเมินของ PISA ให้ความสำคัญกับการคิดริเริ่มและแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน มากกว่าการสร้างสรรค์สิ่งพิเศษโดดเด่น นักเรียนโดยเฉลี่ยจึงทำคะแนนในส่วนนี้ได้ดีกว่าวิชาอื่น นักเรียนไทยร้อยละ 6.7 ทำคะแนนได้ระดับสูงมาก (ระดับ 5 ขึ้นไป) ซึ่งแม้จะถือว่าเป็นสัดส่วนที่น้อย แต่ดีกว่าวิชาอื่น ทว่านักเรียนไทยที่ทำคะแนนได้ระดับต่ำ (ต่ำกว่าระดับ 3) ยังคงมีสัดส่วนใกล้เคียงวิชาที่เหลือ และคิดเป็นสัดส่วนที่มากกว่านักเรียนในกลุ่ม OECD ถึง 3 เท่าตัว¹¹²

หากพิจารณาแยกตามระดับฐานะทางเศรษฐกิจ-สังคม-วัฒนธรรม จะพบว่านักเรียนไทยที่มีฐานะดีร้อยละ 25 บนสุด ทำคะแนนการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ทั้งห้านักเรียนอีกร้อยละ 75 ข้างล่างอย่างเห็นได้ชัด โดยนักเรียนในควอไทล์ที่ 1-4 เรียงตามระดับฐานะ ทำคะแนนเฉลี่ยได้ 17, 19, 21 และ 27 จากคะแนนเต็ม 60 ตามลำดับ ถึงอย่างนั้น จากแผนภูมิที่ 5.3 จะเห็นว่านักเรียนไทยฐานะดีที่สุด ทำคะแนนเฉลี่ยได้ต่ำกว่านักเรียนฐานะชั้นสูงสุดในกลุ่มประเทศ OECD เสียอีก

แผนภูมิที่ 5.3: เปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยผลการประเมิน PISA 2022 ด้านการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของนักเรียนไทยและกลุ่มประเทศ OECD แยกตามระดับควอไทล์ฐานะ (คะแนนเต็ม 60)

ที่มา: OECD (2024)

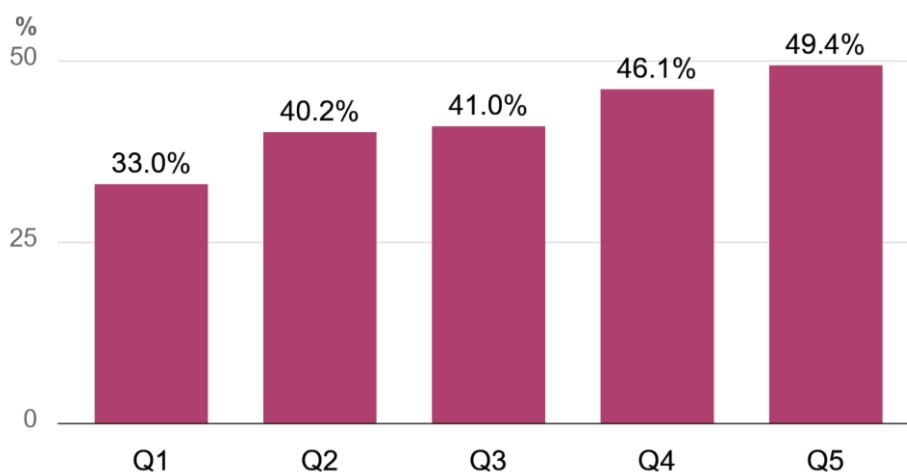
ฐานะยากจน โรงเรียนปิดกั้น คำสาปจำกักรอบสร้างสรรค์เยาวชนไทย

ฐานะยิ่งยากจน ยิ่งมองไม่พ้นความเป็นไปได้ตรงหน้า

หัวใจสำคัญของการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คือการเชื่อว่าสิ่งต่าง ๆ เป็นไปได้ มีทัศนคติที่เปิดกว้าง และเชื่อว่าตัวตนและความสามารถของตนเองเปลี่ยนแปลงได้ผ่านการฝึกฝนลงมือทำ ผลการประเมิน PISA 2022 แสดงให้เห็นว่านักเรียนซึ่งมีวิถีคิดที่เชื่อในการเติบโต (growth mindset) ในเรื่องการคิดริเริ่มสร้างสรรค์มีแนวโน้มจะทำคะแนนประเมินในด้านนี้ดีขึ้นตามไปด้วย¹¹³

อย่างไรก็ตาม เยาวชนไทยในครัวเรือนที่ยังยากจนยังมีการคิดแบบเติบโตน้อย จากการเติบโตในสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาตนเองและตกอยู่ในวังวนความยากจนข้ามรุ่น¹¹⁴ มีเยาวชนในครัวเรือนยากจนที่สุดเพียงร้อยละ 33.0 ที่เห็นด้วยมาก-มากที่สุด ว่าตัวตนและความสามารถที่ติดตัวมาเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ขณะที่เยาวชนในครัวเรือนร่ำรวยที่สุดร้อยละ 49.4 เห็นเช่นนั้น¹¹⁵ การมีวิถีคิดที่ดีกรอบตนเองตั้งแต่ต้นไม่ใช่ว่าเพียงอุปสรรคต่อการมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ แต่ย่อมถ่วงรั้งการพัฒนาตนเองด้านอื่นๆ ไปตลอดทั้งชีวิต

แผนภูมิที่ 5.4: สัดส่วนเยาวชนที่เห็นด้วยมาก-มากที่สุด ว่าตัวตนและความสามารถที่ติดตัวมาเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ แยกตามระดับรายได้ครัวเรือน

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิดส์ (2025)

โรงเรียนไม่เอื้อให้สร้างสรรค์งอกเงย

นักเรียนไทยใช้เวลาในชั้นเรียนเฉลี่ยสัปดาห์ละ 23 ชั่วโมงและทำการบ้านอีกราว 12 ชั่วโมงซึ่งใกล้เคียงกับค่าเฉลี่ยโลก¹¹⁶ แต่คุณภาพของการใช้เวลาในระบบการศึกษาไทยกลับไม่ส่งเสริมให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อย่างที่จะควรจะเป็น เยาวชนรายงานว่าปัญหาที่พวกเขาเผชิญในโรงเรียนมาก

ที่สุด 3 ลำดับแรกคือ ครูไม่เปิดกว้างต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง (ร้อยละ 55.8) ครูไม่มีเวลา/ไม่ใส่ใจ (ร้อยละ 54.2) และครูบังคับให้ทำตามโดยไม่อธิบายเหตุผล (ร้อยละ 51.8)

เยาวชนที่มีความมั่นใจในทักษะการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตัวเองมาก มีแนวโน้มจะรายงานว่าเผชิญปัญหาข้างต้นนี้มากกว่าอย่างเห็นได้ชัด (แผนภูมิที่ 5.5) และในทางกลับกัน เยาวชนที่มั่นใจน้อยก็รายงานว่าพบปัญหาเหล่านี้น้อยกว่า เช่น รายงานว่าพบปัญหาครูไม่เปิดกว้างเพียงร้อยละ 48.8 ขณะที่กลุ่มที่มั่นใจมากระบุว่าพบปัญหาเดียวกันนี้มากถึงร้อยละ 62.6 แสดงให้เห็นว่าโรงเรียนยังคงเป็นสถานที่ที่มุ่งฝึกเยาวชนให้เชื่อเชื่อมากกว่าที่จะเป็นสถานบ่มเพาะความคิดที่แตกต่างหลากหลาย

แผนภูมิที่ 5.5: สัดส่วนเยาวชนที่พบปัญหาในโรงเรียน แยกตามระดับความมั่นใจในทักษะด้านการคิดริเริ่มสร้างสรรค์

ลำดับ	ปัญหา	เฉลี่ย	มั่นใจน้อย	มั่นใจมาก
1	ครูไม่เปิดกว้างต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง	55.8%	48.8%	62.6%
2	ครูไม่มีเวลา/ไม่ใส่ใจ	54.2%	47.7%	61.9%
3	ครูบังคับให้ทำตามโดยไม่อธิบายเหตุผล	51.8%	46.3%	60.0%

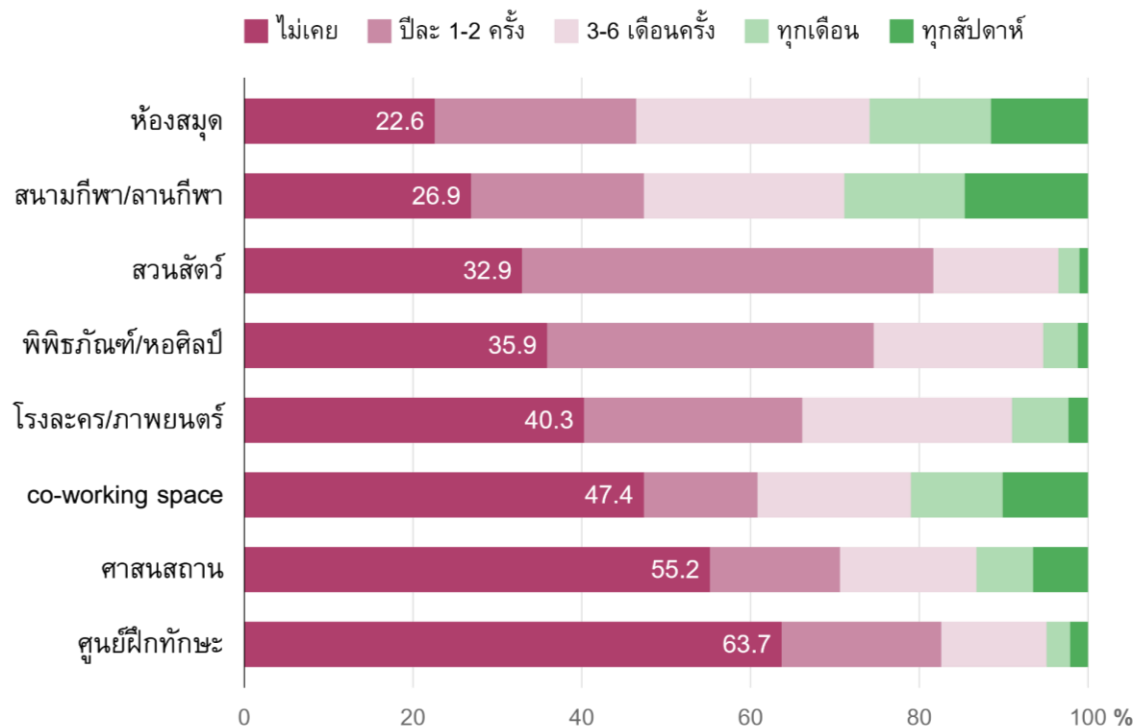
ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิดส์ (2025)

เยาวชนยังเข้าถึงแหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนได้น้อย

พันธุ์โรงเรียนออกไป เยาวชนบางส่วนสามารถแสวงหาแหล่งเรียนรู้และสร้างแรงบันดาลใจได้จากกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ เยาวชนที่มีโอกาสได้ไปพิพิธภัณฑ์/หอศิลป์ ศาสนสถาน และสนามกีฬา/ลานกีฬา มีแนวโน้มมั่นใจในทักษะการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตนสูงกว่าเยาวชนที่ไม่ได้ไป โดยเยาวชนที่ไปพิพิธภัณฑ์หรือหอศิลป์อย่างสม่ำเสมอ ประเมินว่าตนเองมีทักษะสร้างสรรค์สูงที่สุด อย่างไรก็ตาม มีเยาวชนเพียงร้อยละ 5.4 เท่านั้นที่ไปพิพิธภัณฑ์หรือหอศิลป์เป็นประจำทุกเดือนหรือทุกสัปดาห์ ขณะที่อีกร้อยละ 38.7 ไปแค่ปีละ 1-2 ครั้ง และร้อยละ 35.9 ไม่เคยไปเลย

นอกจากนี้ ในจำนวนพิพิธภัณฑ์ที่เปิดทำการอยู่ 1,537 แห่งทั่วประเทศ ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลถึง 381 แห่ง หรือร้อยละ 24.8 ของพิพิธภัณฑ์ทั้งหมด และหากพิจารณาแยกตามเนื้อหาจะพบว่า จะพบว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเชื่อท้องถิ่นมากที่สุด 806 แห่ง รองลงมาคือประวัติศาสตร์ 216 แห่ง และบุคคลสำคัญ 155 แห่ง ในจำนวนทั้งหมดเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินการโดยวัดไปแล้วถึง 393 แห่ง¹¹⁷ ซึ่งอาจยังไม่ตอบโจทย์ความต้องการของเยาวชนมากเท่าที่ควร

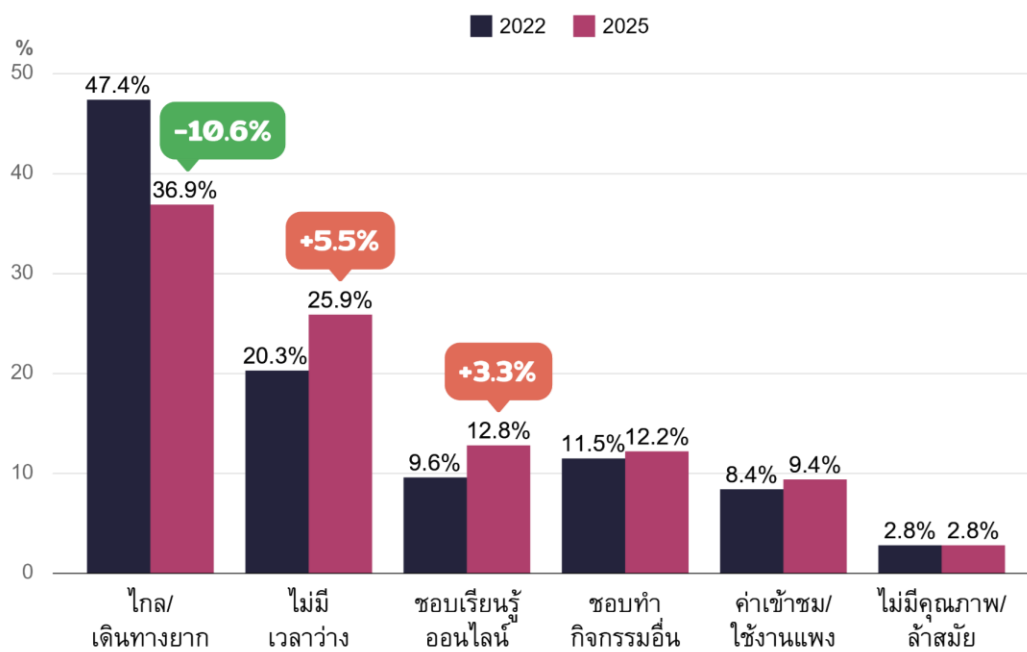
แผนภูมิที่ 5.5: สัดส่วนความถี่ในการไปแหล่งเรียนรู้ของเยาวชนไทย

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิดส์ (2025)

เยาวชนระบุว่าอุปสรรคสำคัญที่สุดที่ทำให้พวกเขาไม่ได้ไปแหล่งเรียนรู้ คือการที่แหล่งเรียนรู้ตั้งอยู่ไกลและเดินทางยาก (ร้อยละ 36.9) โดยหากจำแนกตามพื้นที่จะเห็นว่าการเดินทางเป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับเยาวชนในพื้นที่ชนบท (ร้อยละ 40.8) มากกว่าเยาวชนในพื้นที่เมือง (ร้อยละ 32.0) ซึ่งให้เห็นว่าแหล่งเรียนรู้ยังคงกระจุกตัวในเมือง ตัวอย่างเช่น สถานจัดแสดงเกี่ยวกับศิลปะวัฒนธรรมร่วมสมัยซึ่งมีอยู่ 203 แห่งทั่วประเทศ แต่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครถึง 93 แห่ง หรือคิดเป็นร้อยละ 45.8 ขณะที่อีก 36 จังหวัดไม่มีแหล่งเรียนรู้ประเภทนี้อยู่เลยแม้แต่แห่งเดียว¹¹⁸

แผนภูมิที่ 5.6: อุปสรรคสำคัญที่สุดที่ทำให้เยาวชนไม่ได้ไปแหล่งเรียนรู้ เปรียบเทียบระหว่างปี 2022 กับ 2025

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025, 2022)

เมื่อเปรียบเทียบกับผลสำรวจในปี 2022 จะพบว่าการเดินทางยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดอันดับหนึ่ง แต่กลับมีสัดส่วนลดลงอย่างเห็นได้ชัด ขณะที่การไม่มีเวลาว่างซึ่งเป็นเหตุผลลำดับรองลงมา มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 20.3 เป็นร้อยละ 25.9 ในปี 2025 และการให้เหตุผลว่าชอบเรียนรู้ออนไลน์มากกว่าเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 9.6 เป็นร้อยละ 12.8 ขึ้นมาเป็นลำดับสาม แทนเหตุผลที่ว่าชอบทำกิจกรรมอื่นมากกว่า สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการใช้เวลาและความต้องการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไป

อย่างไรก็ดี ขณะที่การเรียนรู้ออนไลน์เข้าถึงได้ง่ายขึ้น จะต้องไม่ลืมว่ายังคงมีเยาวชนส่วนหนึ่งถูกทอดทิ้งไว้ข้างหลัง เยาวชนอายุ 15-24 ร้อยละ 2.4 ยังคงไม่มีโทรศัพท์มือถือใช้ ซึ่งแม้จะเป็นสัดส่วนที่น้อย แต่ก็คิดเป็นจำนวนมากกว่าหนึ่งแสนคน¹¹⁹ เยาวชนกลุ่มนี้ประเมินว่าตนเองมีทักษะการคิดสร้างสรรค์ในระดับต่ำที่สุดถึงร้อยละ 15.8 ขณะที่เยาวชนที่มีโทรศัพท์มือถือใช้ มั่นใจระดับต่ำสุดเพียงร้อยละ 1.2

นอกจากนี้คุณภาพในการเรียนรู้ยังอาจแตกต่างกันออกไปตามอุปกรณ์ที่ใช้ด้วย โดยเยาวชนที่มีคอมพิวเตอร์ประเมินว่าตนเองมีทักษะการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในระดับสูงมาก-มากที่สุดร้อยละ 49.5 สูงกว่ากลุ่มที่ไม่มีคอมพิวเตอร์ที่ร้อยละ 41.2

แผนภูมิที่ 5.6 แสดงให้เห็นว่าเยาวชน 3 ใน 4 ยังคงต้องการไปใช้บริการแหล่งเรียนรู้มากกว่าการเรียนรู้ออนไลน์หรือทำกิจกรรมอื่น สถานที่เหล่านี้จึงยังคงมีความสำคัญต่อการบ่มเพาะความคิดริเริ่ม

สร้างสรรค์ เป็นพื้นที่ที่เปิดให้เยาวชนได้เข้าไปเรียนรู้อย่างมีคุณภาพเท่าเทียมกันโดยไม่ขึ้นอยู่กับต้นทุนในการมีอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ส่วนตัว และยังเอื้อให้พวกเขาได้ออกไปแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในชีวิตจริงกับผู้คนที่แตกต่างไปจากพื้นที่ออนไลน์

ข้อเสนอนโยบาย: หนุนเสริมความสร้างสรรค์ รัฐต้องลงทุนกับแหล่งเรียนรู้ ปรับระบบการศึกษาให้เปิดกว้าง-ยืดหยุ่น

รัฐควรลงทุนกับการเพิ่มจำนวนแหล่งเรียนรู้ให้กระจายตัวอย่างทั่วถึง รวมถึงพัฒนาคุณภาพของแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ให้สอดคล้องกับความต้องการของเยาวชนมากยิ่งขึ้น ผลสำรวจเยาวชน 2025 พบว่าเยาวชนในช่วงอายุ 15-18 ปีต้องการให้มีสนามกีฬาหรือลานกีฬาใกล้บ้านมากที่สุด ขณะที่เยาวชนอายุมากขึ้นต้องการให้มีห้องสมุดมากเป็นอันดับหนึ่ง และจะเห็นว่าพิพิธภัณฑ์และหอศิลป์ล้วนเป็นที่ต้องการในลำดับต้นของเยาวชนทุกช่วงวัย

แผนภูมิที่ 5.7: แหล่งเรียนรู้ที่เยาวชนอยากให้มีใกล้บ้านมากที่สุด 3 ลำดับแรก แยกตามช่วงอายุ

ลำดับ	15-18	19-22	23-25
1	สนาม/ลานกีฬา	ห้องสมุด	ห้องสมุด
2	พิพิธภัณฑ์	พิพิธภัณฑ์	co-working space
3	ห้องสมุด	co-working space	พิพิธภัณฑ์

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025)

ในพื้นที่โรงเรียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาควรให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของนักเรียน โดยนำแนวทางจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ อาทิ กิจกรรมบนฐานการเล่น (play-based activities) การเรียนแบบมีส่วนร่วมผ่านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (digital-based virtual classrooms - VCLE) เข้ามาใช้มากขึ้น¹²⁰

การมีส่วนร่วมที่มีความหมายไม่ควรจำกัดอยู่เพียงแค่ในชั้นเรียน แต่ควรรวมไปถึงการมีส่วนร่วมในการออกแบบนิเวศการเรียนรู้และใช้พื้นที่ร่วมกันในโรงเรียนด้วย เช่น นำกระบวนการสร้างจินตนาการพลเมือง (Civic Imagination) ที่เปิดกว้างให้ความฝันแบบไร้ข้อจำกัดได้ถูกแปลงมาสู่โลกของความเป็นจริง¹²¹

ในด้านการพัฒนาหลักสูตร ควรพิจารณาผนวกให้การพัฒนาทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์เป็นแกนหลักในทุกวิชา เพิ่มชั่วโมงเรียนที่บูรณาการข้ามสาขาความรู้ พร้อมกับพัฒนาขีดความสามารถและ

สนับสนุนคู่มือประกอบการสอนให้ครูอย่างเพียงพอ ช้อนี้ไทยมีความพยายามปรับปรุงบ้างแล้วผ่านการพัฒนาและทดลองใช้ ‘หลักสูตรฐานสมรรถนะ’ แต่ยังคงต้องผลักดันให้สามารถขยายผลได้จริงต่อไป¹²²

ท้ายที่สุด การเรียนรู้และพัฒนาทักษะต่างๆ ในอนาคต ไม่ควรถูกขีดเส้นให้อยู่ในสถานที่บางประเภท แต่ควรขยายพรมแดนการเรียนรู้ให้เปิดกว้าง ยืดหยุ่นต่อรูปแบบการใช้ชีวิตมากยิ่งขึ้น เช่น การพัฒนา ‘ธนาคารหน่วยกิต’ เปลี่ยนการเรียนรู้นอกห้องเรียนให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในระบบ ซึ่งควรพัฒนากลไกกลางเชื่อมโยงการประเมินหน่วยการเรียนรู้ที่หลากหลายเข้าด้วยกันอย่างมีมาตรฐาน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้การศึกษาแนวใหม่เป็นทางเลือกของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง¹²³

6

เยาวชนจำนวนมากพัวพันกับอบายมุขใหม่: บุหรี่ไฟฟ้า กัญชา และพนันออนไลน์

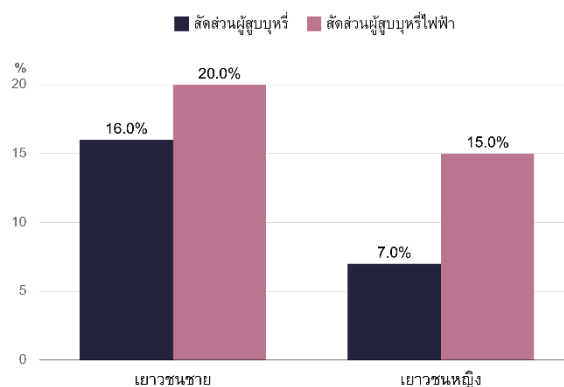
ประเทศไทยยังเผชิญกับการแพร่ระบาดของอบายมุขอย่างต่อเนื่อง นำมาซึ่งปัญหาทางการเงิน และปัญหาสุขภาพต่อผู้ใช้ รวมถึงสร้างผลกระทบในมิติความปลอดภัยและปัญหาความรุนแรงต่อสังคม แวดล้อมด้วย หากอบายมุขเข้าถึงเยาวชน อาจส่งผลให้เยาวชนเหล่านั้นสูญเสียทางเลือกของเส้นทางชีวิตในอนาคตไม่สามารถเติบโตได้เต็มศักยภาพยิ่งไปกว่านั้น ภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนไป เทคโนโลยีพัฒนาก้าวหน้าขึ้นอย่างรวดเร็ว รวมถึงการเปลี่ยนแปลงนโยบายยาเสพติดของประเทศไทย ส่งผลให้เยาวชนไทยมีโอกาสเข้าถึง ‘อบายมุขยุคใหม่’ มากขึ้น โดยงานศึกษาจะเจาะจงไปที่บุหรี่ไฟฟ้า กัญชา และพนันออนไลน์เป็นหลัก การทำความเข้าใจสถานการณ์ของอบายมุขยุคใหม่ในเยาวชนไทยจึงเป็นเรื่องสำคัญ

บุหรี่ไฟฟ้า ‘เปิดตลาดใหม่’ เยาวชนและเพศหญิงเข้าถึงนิโคตินมากขึ้น

‘บุหรี่ไฟฟ้า’ เองก็เป็นยาเสพติดประเภทหนึ่งที่กำลังกลายเป็นที่นิยมของเยาวชน ถึงแม้ว่าตามกฎหมายแล้วบุหรี่ไฟฟ้าจะยังเป็นสินค้าผิดกฎหมาย แต่เยาวชนที่สามารถเข้าถึงบุหรี่ไฟฟ้าได้กลับมีจำนวนมาก โดยมีเยาวชนที่เคยสูบบุหรี่ไฟฟ้าในปี 2024 ถึงร้อยละ 18.6¹²⁴ จากการสำรวจของ

สาเหตุที่ทำให้บุหรี่ไฟฟ้าเป็นที่นิยมในเยาวชนมากกว่าบุหรี่ทั่วไปเป็นผลมาจาก 1. ตลาดมีดขยายตัวอย่างรวดเร็ว เยาวชนสามารถหาซื้อบุหรี่ไฟฟ้าได้ง่าย สามารถซื้อผ่านช่องทางออนไลน์โดยที่ทางผู้ขายไม่ตรวจบัตรประชาชน 2. บุหรี่ไฟฟ้ามีการพัฒนา คิดค้นผลิตภัณฑ์ที่มีราคาถูกลง 3. บุหรี่ไฟฟ้ามีความสะดวกในการสูบและพกพามากกว่าเมื่อเทียบกับบุหรี่ ไม่ต้องมีเครื่องมือประกอบ (ไฟแช็ค) กำหนดปริมาณการสูบด้วยตัวเองได้ และกลิ่นไม่ฉุนสามารถสูบที่ไหนก็ได้ 4. กลิ่นของบุหรี่ไฟฟ้าถูกปรับแต่งให้ดึงดูดผู้สูบ ในปัจจุบันมีการปรับแต่งรสชาติบุหรี่ไฟฟ้าไปกว่า 16,000 รสชาติ¹²⁵ ซึ่งสามารถออกแบบกลิ่นให้ตรงความชอบเฉพาะบุคคลได้ 5. รูปลักษณ์ภายนอกของบุหรี่ไฟฟ้ามีการปรับให้ดึงดูดเยาวชน เช่น มีการทำเป็นรูปตัวการ์ตูนที่เป็นที่นิยม รวมถึงทำรูปลักษณ์ที่ผู้ปกครองดูไม่ออกว่าเป็นบุหรี่ไฟฟ้า

แผนภูมิที่ 6.1: สัดส่วนเยาวชนสูบบุหรี่และสูบบุหรี่ไฟฟ้า แยกเพศร่างกาย ปี 2022

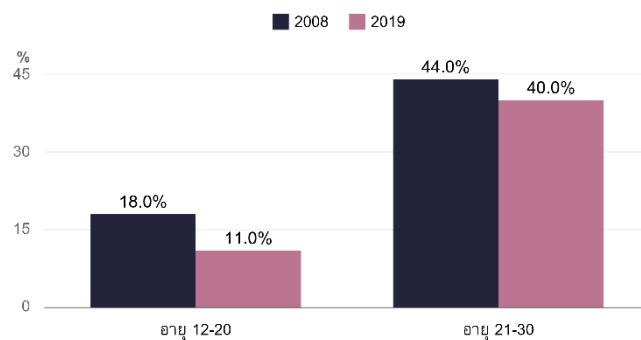
ที่มา: Global Youth Tobacco Survey (2022)¹²⁶

ด้วยการแต่งกลิ่นและรูปลักษณ์ของบุหรี่ไฟฟ้า ทำให้บุหรี่ไฟฟ้าสามารถดึงดูดให้กลุ่มคนที่ไม่สูบบุหรี่หันมาเสพสิ่งเสพติดประเภทนิโคตินมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่ม ‘เยาวชน’ และกลุ่ม ‘ผู้หญิง’ โดยจากการสำรวจ Global Youth Tobacco Survey ปี 2022 จะเห็นว่า เยาวชนผู้สูบบุหรี่ไฟฟ้ามีสัดส่วนที่สูงกว่าเยาวชนผู้สูบบุหรี่ โดยเฉพาะเยาวชนเพศหญิงที่ปกติมีสัดส่วนการสูบบุหรี่ที่ต่ำ (ร้อยละ 7) แต่มีสัดส่วนสูบบุหรี่ไฟฟ้าที่สูง (ร้อยละ 15) การมาของบุหรี่ไฟฟ้าจึงขยายฐานผู้เสพสารเสพติดนิโคตินให้มีจำนวนมากขึ้น

กัญชา ‘อาจ’ กลายเป็นสิ่งเสพติดหลักแทนแอลกอฮอล์?

‘กัญชา’ เป็นสารเสพติดที่ควรเฝ้าระวังสำหรับเยาวชน ภายหลังจากที่ภาครัฐนำกัญชามาออกจากรายชื่อยาเสพติดในปี 2022 และไม่ได้มีกฎหมายมาควบคุมการใช้และครอบครองกัญชาอย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดภาวะ ‘สุญญากาศ’ ทางกฎหมาย¹²⁷ ส่งผลให้กัญชาถูกนำมาดัดแปลงส่งเสริมการขายสามารถเข้าถึงคนทุกกลุ่มได้ง่ายขึ้น ทั้งมีการปรับแต่งกลิ่นให้มีความหอม รวมถึงนำไปทำเป็นผลิตภัณฑ์ที่บริโภคได้ง่าย เช่น น้ำมันกัญชา ลูกก๊วยเจ๋ง ผลไม้รสต่างๆ ส่งผลดึงดูดให้เยาวชนอยากลองบริโภคกัญชามากขึ้น จากการสำรวจโดยศูนย์ศึกษาปัญหายาเสพติด (ศศก.) ในปี 2022¹²⁸ มีผู้เสพกัญชาถึงร้อยละ 24.9 ใกล้เคียงกับสัดส่วนประชากรผู้สูบบุหรี่ และเมื่อพิจารณาไปที่กลุ่มเยาวชนโดยเฉพาะ พบว่ามีเยาวชนถึงร้อยละ 6.45 เคยใช้กัญชาในรอบ 3 เดือน¹²⁹

แผนภูมิที่ 6.2: สัดส่วนประชากรสหรัฐอเมริกาที่ดื่มหนัก (Binge Drinking) ในรัฐที่มีการบริโภคถูกกฎหมาย

ที่มา: Gonvalves et al (2023)¹³⁰

สิ่งหนึ่งที่น่าจับตาสำหรับกัญชา คือการที่กัญชาอาจกลายเป็นสารเสพติดหลักของคนรุ่นใหม่ โดยในบริบทของสหรัฐอเมริกาที่เป็นประเทศที่มีการปลดล็อกให้กัญชาถูกกฎหมายเหมือนไทย มีแนวโน้มที่คนรุ่นใหม่ที่ติดแอลกอฮอล์มีลดลง ในขณะที่คนรุ่นใหม่ติดกัญชามีเยอะขึ้น โดยงานศึกษาของ Goncalves et al ชี้ว่าในรัฐที่กัญชาถูกกฎหมายคนอายุ 12-30 ปีจะมีผู้ที่ดื่มแอลกอฮอล์หนักในสัดส่วนที่ลดลงอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ในงานศึกษาของ Caulkins (2024)¹³¹ ชี้ว่าปี 2022 เป็นปีแรกที่มีจำนวนผู้ใช้กัญชาทุกวันมากกว่าผู้ที่ดื่มแอลกอฮอล์ทุกวัน โดยมีคนดื่มแอลกอฮอล์ทุกวันประมาณ 14.7 ล้านคน ในขณะที่คนใช้กัญชาทุกวันมีถึง 17.7 ล้านคน โดยงานสำรวจของบริษัทกัญชาพบว่าคนรุ่นใหม่กว่าร้อยละ 69 มีแนวโน้มอาจจะขึ้นชอบกัญชามากกว่าแอลกอฮอล์ เนื่องจากกัญชาไม่ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตในระยะสั้นที่น้อยกว่า เช่น ตื่นเช้าแล้วไม่ปวดหัวสามารถทำงานได้¹³² เป็นต้น

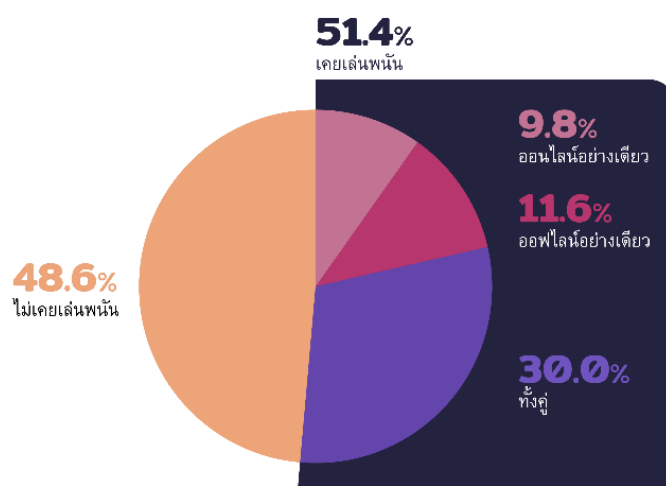
การที่กัญชาอาจกลายเป็นหนึ่งในอบายมุข ‘หลัก’ ในสังคมไทยในอนาคต นำมาสู่ภารกิจที่สังคมไทยต้องการศึกษาทำความเข้าใจ ‘โลกของผู้ใช้กัญชา’ ให้มากขึ้น เพื่อหาทางเตรียมความพร้อมรับมือผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

พบนอนไลน์สะดวกในการเล่น ‘ขยายโอกาส’ ติดพนันของเยาวชน

‘พบนอนไลน์’ กลายเป็นอบายมุขที่เติบโตเข้าถึงเยาวชนมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเยาวชนยุคใหม่สามารถเข้าถึงโลกดิจิทัลและสามารถเข้าถึงเว็บพนันได้ง่าย และตัวเว็บไซต์พนันออนไลน์ก็มีการจัดทำโฆษณาส่งเสริมการขายอย่างต่อเนื่อง สามารถพบเห็นได้ในทุกช่องทางทั้ง Facebook, Instagram, X (Twitter) และ YouTube รวมถึงยังมีการจัดโปรโมชั่นดึงดูดลูกค้าใหม่ๆ อยู่เสมอ¹³³ นอกจากนี้ ด้วยความที่พบนอนไลน์มีข้อได้เปรียบในด้านเทคโนโลยีทำให้ผู้เล่นสามารถเข้าถึง

การเล่นพนันได้ง่ายเมื่อเทียบกับการพนันออฟไลน์ ทั้งสามารถเล่นเมื่อไหร่ก็ได้ ลงพนันด้วยเงินก้อนเล็กได้ ฯลฯ ความสะดวกในการเล่นนี้ทำให้การพนันออนไลน์กลายเป็นที่นิยม โดยจากผลสำรวจของ ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน (2023)¹³⁴ พบว่ามีคนรุ่นใหม่ (15-25 ปี) เล่นพนันในรอบปี 2023 ถึงร้อยละ 32.3 โดยคนรุ่นใหม่เหล่านี้ลงเงินเล่นเฉลี่ยเดือนละประมาณ 1,633 บาท ซึ่งสามารถประเมินได้ว่าพนันออนไลน์มีเงินหมุนเวียนจากคนรุ่นใหม่ประมาณ 58,675 ล้านบาท¹³⁵

แผนภูมิที่ 6.3: สัดส่วนเยาวชนเคยเล่นพนัน

ที่มา: ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน (2023)¹³⁶

ในงานศึกษาดังกล่าวยังพบอีกว่า มีเยาวชนเคยเล่นพนันทั้งหมดร้อยละ 51.4 โดยแบ่งเป็นเคยเล่นพนันออฟไลน์อย่างเดียวร้อยละ 11.6 เคยเล่นพนันออนไลน์อย่างเดียวร้อยละ 9.8 และเคยเล่นพนันทั้งรูปแบบออนไลน์และรูปแบบออฟไลน์มีสัดส่วนถึงร้อยละ 30 ของเยาวชนทั้งหมด กล่าวได้ว่าเยาวชนเกือบร้อยละ 40 เคยผ่านประสบการณ์เล่นพนันออนไลน์มาแล้ว

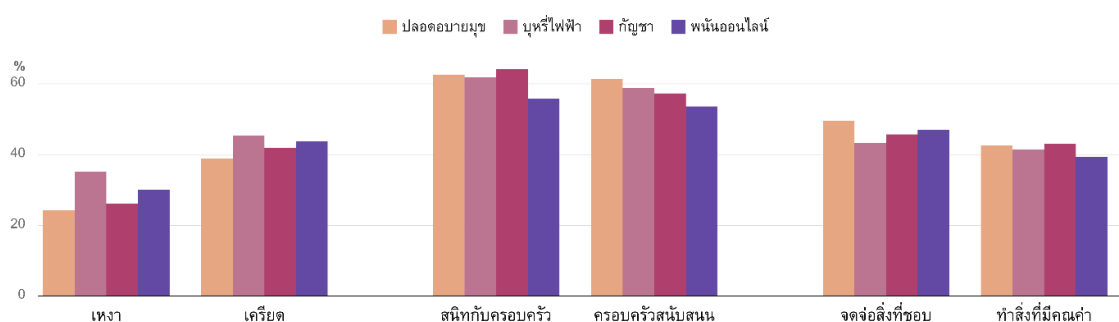
สิ่งที่น่าสังเกตคือ ความง่ายในการเข้าเล่นพนันออนไลน์อาจมีผลทำให้ผู้ที่เล่นพนันอยู่แล้วมีโอกาสดิตพนันมากขึ้น โดยหากพิจารณาผู้ที่เคยเล่นพนันทั้งสองรูปแบบส่วนมากจะเริ่มเข้าสู่วงการพนันผ่านการเล่นพนันแบบออฟไลน์ (ร้อยละ 86.2 เริ่มเล่นออฟไลน์ก่อน) แต่เมื่อเคยเล่นพนันออนไลน์ด้วยแล้วจะหันไปเล่นพนันออนไลน์เป็นหลักบ่อยกว่า (ร้อยละ 53.5 เล่นพนันออนไลน์บ่อยกว่า) นั้นหมายความว่าพนันออนไลน์ทำให้ผู้ที่เคยเล่นพนันอาจมีพฤติกรรมที่เล่นพนันถี่ขึ้น มีโอกาสดิตพนันมากขึ้น¹³⁷

เยาวชนที่เกี่ยวข้องกับอบายมุขเผชิญปัญหาทางจิต ห่วงครอบครัว ขาดเป้าหมาย

การมาของอบายมุขยุคใหม่อย่าง ‘พนันออนไลน์’ ‘บุหรีไฟฟ้า’ และ ‘กัญชา’ กำลังเปลี่ยนภูมิทัศน์ (Landscape) ของสถานการณ์การเสพอบายมุขของคนไทย โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ ทั้งทำให้เสพติดการพนันมากขึ้น มีการขยายตัวของผู้เสพสารเสพติดโคเคนในประชากรกลุ่มใหม่ (เยาวชนและผู้หญิง) รวมถึงหันไปนิยมกัญชามากขึ้น ซึ่งการเสพอบายมุขเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับปัญหาคุณภาพชีวิต ทั้งในด้านจิตใจ ความสัมพันธ์ และเป้าหมายในชีวิต จากผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ 2025 เมื่อเปรียบเทียบกับผู้เสพอบายมุขยุคใหม่ (บุหรีไฟฟ้า กัญชา และการพนันออนไลน์) กับเยาวชนผู้ไม่เคยเสพอบายมุขเหล่านี้ในรอบ 1 ปี จะพบว่า

- กลุ่มผู้เสพอบายมุขมีแนวโน้มมีสภาพจิตใจที่ย่ำแย่กว่า โดยมีสัดส่วนผู้ที่มีความเหงา (Loneliness) และมีสัดส่วนผู้ที่มีความเครียด (Stress) สูงกว่า โดยเฉพาะผู้ที่ใช้บุหรีไฟฟ้ามีสัดส่วนสูงที่สุด
- กลุ่มผู้เสพอบายมุขมีความสัมพันธ์กับครอบครัวที่แน่นแฟ้นน้อยกว่า โดยมีสัดส่วนผู้ที่มีความสนิทกับครอบครัว และมีสัดส่วนผู้ที่ครอบครัวสนับสนุนน้อยกว่า โดยเฉพาะกลุ่มที่เล่นพนันออนไลน์มีความแน่นแฟ้นน้อยที่สุด
- กลุ่มผู้เสพอบายมุขมีความมุ่งมั่นในการทำกิจกรรม/งาน/เรียน ที่น้อยกว่า โดยมีสัดส่วนผู้ที่จืดจอกับสิ่งที่ชอบ และมีสัดส่วนผู้ที่รู้สึกว่าตนเองกำลังทำสิ่งที่มีคุณค่าน้อยกว่า

แผนภูมิที่ 6.4: สัดส่วนเยาวชนที่ตอบมากถึงมากที่สุดในแต่ละประเด็นต่างๆ

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025)

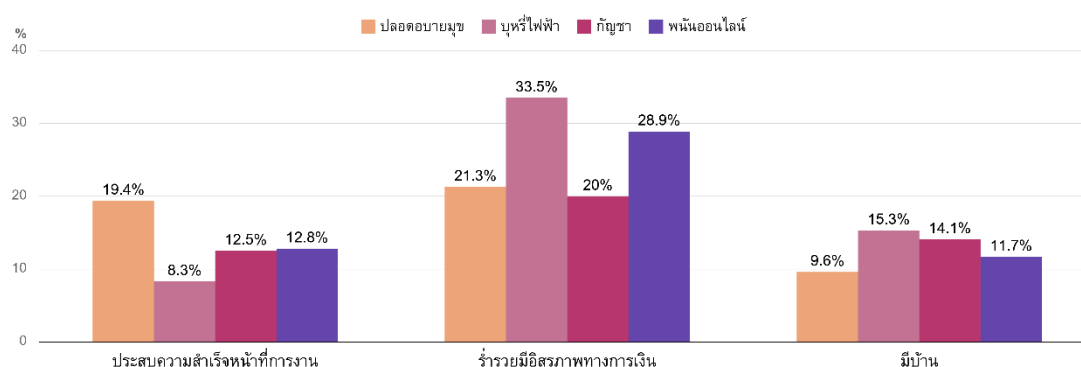
โดยสรุปแล้ว กลุ่มผู้ใช้อบายมุขมีแนวโน้มที่จะมีปัญหาสุขภาพจิตมากกว่า มีปัญหาความสัมพันธ์กับครอบครัวสูงกว่า และมีความมุ่งมั่นที่น้อยกว่า ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างการเสพอบายมุขกับปัญหาต่างๆ อาจหนุนเสริมซึ่งกันและกัน ในทางหนึ่งเพราะกลุ่มเยาวชนเจอปัญหาสุขภาพจิตใจ รู้สึกห่างเหินกับครอบครัว และขาดเป้าหมายในชีวิต เยาวชนเหล่านี้จึงหาทางบรรเทาทุกข์ด้วยการเสพอบายมุขเหล่านี้

โดยที่การเสพบายมุขเหล่านี้ก็มีผลกระทบต่อสารเคมีในสมองและอารมณ์ จนเผชิญปัญหาทางจิต ทำให้เกิดความขัดแย้งกับครอบครัว รวมถึงทำให้เกียจคร้านเบื่อหน่ายไม่แสวงหาความสำเร็จในชีวิต และอาจจะหาทางแก้เครียดด้วยการใช้อบายมุขเพิ่มขึ้น กล่าวได้ว่าเมื่อเยาวชนหันไปใช้อบายมุขแล้วมีแนวโน้มที่จะเกิดสภาวะ ‘ติดทางใจ’ และใช้อบายมุขมากขึ้น

เยาวชนที่เกี่ยวข้องกับอบายมุขอยากรวยแต่ไม่ให้ความสำคัญกับการสำเร็จด้านการทำงาน

ปัญหาสภาพจิตใจ รู้สึกห่างเหินกับครอบครัว และขาดเป้าหมายในชีวิตเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้เยาวชนที่เกี่ยวข้องกับอบายมุขไม่สามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้เต็มที่ ปัญหาสภาพจิตใจทำให้วัยรุ่นไม่สามารถจดจ่อกับการเรียนและการทำงานได้ การห่างเหินกับครอบครัวทำให้ขาดการสนับสนุนส่งเสริมจากผู้ใหญ่ รวมถึงการขาดเป้าหมายส่งผลให้เยาวชนขาดทิศทางในการดำเนินชีวิต

แผนภูมิที่ 6.5: สัดส่วนเป้าหมายหลักที่เยาวชนอยากประสบความสำเร็จ

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025)

จากผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ 2025 เมื่อเปรียบเทียบผู้เสพบายมุขยุคใหม่ (บุหรี่ปัฟฟ้า กัญชา และการพนันออนไลน์) กับเยาวชนผู้ไม่เคยเสพบายมุขเหล่านี้ในรอบ 1 ปี จะพบว่า ผู้ที่ไม่เคยใช้อบายมุขมีสัดส่วนมีเป้าหมายหลักในการ ‘ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน’ ใกล้เคียงกับ การ ‘ร่ำรวยมีอิสรภาพทางการเงิน’ ในขณะที่กลุ่มผู้ใช้อบายมุขมีสัดส่วนที่มีเป้าหมายหลักในการ ‘ร่ำรวยมีอิสรภาพทางการเงิน’ มากกว่า ‘ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน’ เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ กลุ่มผู้ใช้อบายมุขมีสัดส่วนที่อยาก ‘มีบ้าน’ เป็นเป้าหมายหลักมากกว่ากลุ่มผู้ไม่เคยใช้อบายมุข

ข้อมูลดังกล่าวอาจตีความได้ว่า กลุ่มผู้ใช้อบายมุขยังคงมีความผันในการได้มาซึ่งเป้าหมายปลายทางที่เป็นรูปธรรมอย่างการมีทรัพย์สิน เงินทอง มีบ้าน เป็นหลัก ในขณะที่ไม่ได้ให้น้ำหนัก

ความสำคัญกับวิธีการได้มาซึ่งความสำเร็จที่ต้องแข่งขันด้วยความสามารถมากนัก ภายใต้โลกทัศน์เช่นนี้ กลุ่มเยาวชนผู้ใช้อายมูขจึงอาจจะไม่ศรัทธาในแบบแผนที่สังคมหวังให้ทุกคน ‘ที่ตั้งใจเรียนให้จบสูงเพื่อมีหน้าที่การงานมีความมั่นคงทางการเงิน’ แต่จะหาทางบรรลุป้าหมายของตนในรูปแบบที่หนีออกจากชนบทที่สังคมคาดหวัง ‘ทำอย่างไรก็ได้ให้ตนเองร่ำรวย’

ข้อเสนอโยบาย: กำกับอบายมุขอย่างเข้าใจ สร้างสภาพแวดล้อมที่เยาวชนใจฟู

เราจะหยุดยั้งการระบาดของอบายมุขทั้ง 3 ประเภทในกลุ่มเยาวชนไทยได้อย่างไร กลายเป็นโจทย์สำคัญที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องขบคิด แต่การจะออกแบบกลไกการควบคุมการระบาดของอบายมุขนั้นต้องสร้างความสมดุลระหว่างการควบคุม ‘ความปลอดภัย’ และการให้ ‘เสรีภาพ’ กล่าวคือในด้านหนึ่งก็ต้องควบคุมไม่ให้อบายมุขสร้างผลกระทบต่อสุขภาพและสร้างความปลอดภัยในสังคม แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ไม่ควรควบคุมจนเบียดบังสิทธิและกดทับความต้องการของมนุษย์มากเกินไป จนก่อให้เกิดการขยายตัวของ ‘ตลาดมืด’ ที่คนในสังคมหาพื้นที่หรือหาวิธีการที่จะทำให้กฎหมายไม่ถูกบังคับใช้เพื่อให้ตนได้อบายมุขที่ตัวเองต้องการ และหากตลาดมืดมีขนาดใหญ่จะส่งผลให้เกิดการขยายตัวของอาชญากรรมรวมถึงทำให้อบายมุขปราศจากการควบคุมคุณภาพยิ่งนำมาสู่ปัญหาสุขภาพและปัญหาสังคมที่รุนแรงมากขึ้น

การระบาดของ ‘พนันออนไลน์’ และ ‘บุหรี่ปัฟฟ้า’ เป็นตัวอย่างของการขยายตัวของตลาดมืดที่เห็นได้ชัด โดยตามกฎหมายแล้วพนันออนไลน์¹³⁸และ บุหรี่ปัฟฟ้า¹³⁹เป็นอบายมุขที่รัฐไทยไม่รับรองตามกฎหมาย แต่อบายมุขทั้งสองประเภทกลับมีอัตราการระบาดในกลุ่มเยาวชนในระดับสูง สถานการณ์นี้อาจสะท้อนว่าการ ‘ห้ามอย่างเด็ดขาด’ อาจไม่ใช่แนวทางการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นการนำอบายมุขเข้าระบบ ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงอบายมุขภายใต้มาตรฐานการกำกับคุณภาพที่เหมาะสม เทียบเคียงกับมาตรฐานการควบคุมอบายมุขที่คล้ายกัน อาจจะช่วยลดผลกระทบจากการระบาดของ ‘ตลาดมืดที่ปราศจากการจำกัดควบคุม’ ได้

มาตรการควบคุมบุหรี่ปัฟฟ้า: ควรควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ ควบคุมปริมาณนิโคติน ควบคุมการแต่งสี กลิ่น ห้ามการโฆษณา บนมาตรฐานเทียบเคียงกับ ‘บุหรี่ปัฟฟ้า’ ซึ่งจะช่วยให้บุหรี่ปัฟฟ้ามีผลต่อสุขภาพลดลง และลดความน่าดึงดูดต่อเด็กและผู้หญิง รวมถึงจัดเก็บภาษีเพื่อหารายได้เข้ารัฐและทำให้การเข้าถึงบุหรี่ปัฟฟ้าแพงขึ้น

มาตรการควบคุมกัญชา: ควรควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ กำกับเกณฑ์ปริมาณ THC ของผลิตภัณฑ์กัญชาทุกประเภท ในรูปแบบเดียวกับการมีมาตรการที่ควบคุม ‘สารสกัดกัญชา’ เพื่อทำให้ผลิตภัณฑ์กัญชามีผลกระทบต่อทางลบน้อยลงและยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์ทางการแพทย์ได้ รวมถึงจัดเก็บภาษีผลิตภัณฑ์กัญชาทุกประเภทเพื่อหารายได้เข้ารัฐ

มาตรการควบคุมพนันออนไลน์: หากภาครัฐผ่านกฎหมายให้มี ‘กาสิโนถูกกฎหมาย’ ภาครัฐก็ควรเปิดให้พนันออนไลน์ถูกกฎหมายด้วยเช่นกัน แต่ต้องควบคุมมาตรฐานของผู้ได้รับใบอนุญาตอย่าง

เข้มงวด กำหนดคุณสมบัติผู้เล่น มีมาตรการควบคุมการฟอกเงินที่เข้มงวด และมีแผนลดและเยียวยาผลกระทบทางสังคมที่เกิดจากปัญหาการพนัน รวมถึงเพิ่มอำนาจให้สถาบันการเงินในการจัดการเส้นทางการเงินของบัญชีที่เกี่ยวข้องกับพนันออนไลน์ที่ไม่ได้ลงทะเบียน

อย่างไรก็ตาม หากภาครัฐจะผ่อนคลายการควบคุมให้ประชาชนสามารถเข้าถึงอบายมุขทั้ง 3 ที่มีการควบคุมคุณภาพลดผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นแล้ว ในอีกด้านหนึ่งภาครัฐควรเข้มงวดไม่ให้เยาวชนที่อายุไม่ถึง 20 ปีบริบูรณ์ (สอดคล้องกับกฎหมายห้ามจำหน่ายสุราให้กับเยาวชน) สามารถเข้าถึงอบายมุขเหล่านี้ได้ เช่น เพิ่มโทษกรณีการโฆษณาหรือการจำหน่ายให้กับเยาวชน ควบคุมการออกแบบผลิตภัณฑ์ไม่ให้ดึงดูดเยาวชน

นอกจากมาตรการการกำกับควบคุมอบายมุขตามข้างต้นแล้ว หากสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมก็จะช่วยลดแนวโน้มที่เยาวชนจะหันไปหาอบายมุข ตามหลักปัจจัยสังคมกำหนดสุขภาพ (Social Determinants of Health) หากระบบทางสังคมหรือชุมชนมีกลไกที่ช่วยโอบอุ้ม รับฟัง ช่วยลดความเครียด ส่งเสริมความฝันให้เยาวชน เยาวชนก็อาจจะหันไปพึ่งพาอบายมุขเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตลดลง สามารถลดความเสี่ยงปัญหาสุขภาพกายและใจของเยาวชนได้ ดังนั้นจึงควร 1. เพิ่มจำนวนจิตแพทย์สำหรับเยาวชนที่เผชิญปัญหาสุขภาพจิตหรือปัญหาความสัมพันธ์ 2. ส่งเสริมเพิ่มพื้นที่กิจกรรมของเยาวชน มอบหมายให้เยาวชนมีส่วนร่วมกับชุมชนมากขึ้น เพื่อให้เยาวชนเหล่านี้มีเป้าหมายและยังอยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ในชุมชน ตัวอย่างเช่น ส่งเสริมสโมสรฟุตบอลท้องถิ่น พัฒนาระบบเยาวชน ซึ่งจะช่วยให้เยาวชนบางส่วนมีเป้าหมายในชีวิต มีกิจกรรมทำ (ฝึกซ้อมหรือช่วยงานสโมสร) อันจะช่วยให้เยาวชนห่างไกลจากอบายมุข

7

เยาวชนกับครอบครัวขัดแย้งในชีวิตประจำวัน และห่างเหินกันมากขึ้น

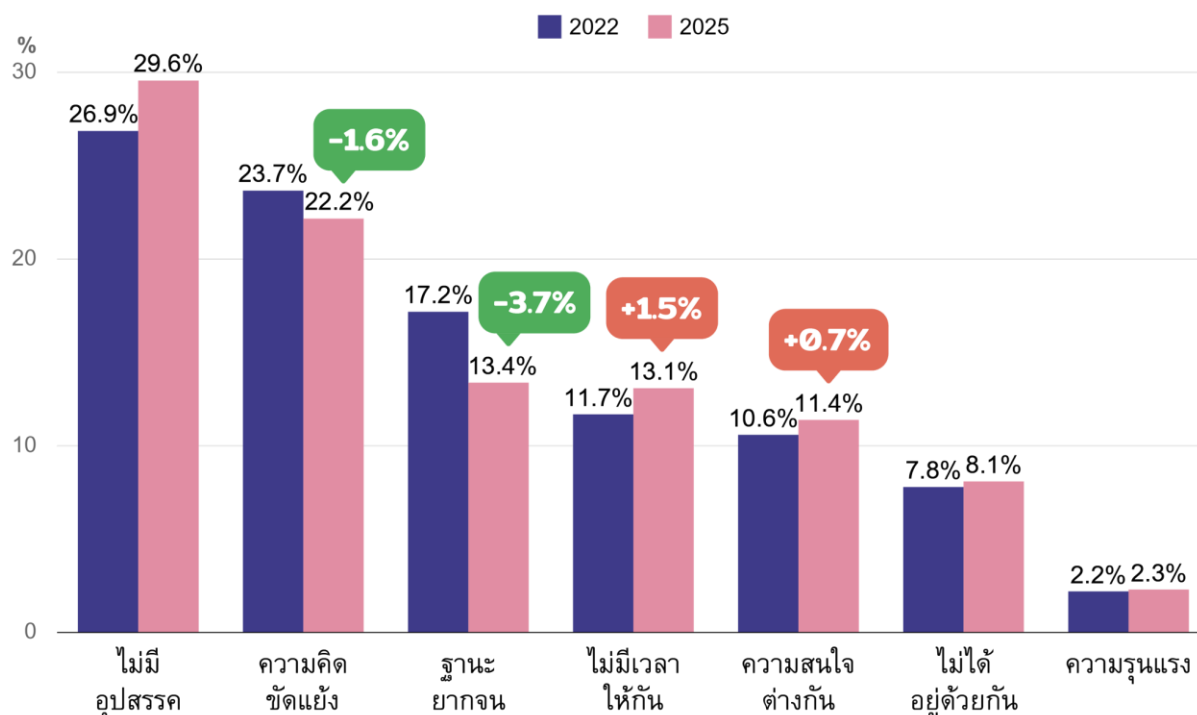
ความคิดขัดแย้งเป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ในครัวเรือนลดลงเมื่อเทียบกับการสำรวจเมื่อปี 2022 แต่ความขัดแย้งยังคงไม่ลดระดับลงในทุกด้าน เยาวชนเครียดเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวเพิ่มขึ้น และเลือกหันไปปรึกษาปัญหาชีวิตกับผู้ปกครองลดลง โดยการเรียนรู้และการทำงานยังคงเป็นประเด็นขัดแย้งอันดับหนึ่ง ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเกิดจากเส้นทางอาชีพที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมเทคโนโลยี โดยที่ผู้ปกครองยังตามไม่ทัน

ความคิดขัดแย้งเป็นอุปสรรคลดลง ไม่มีเวลา-ความสนใจต่างกันเป็นปัญหามากขึ้น

ในการสำรวจเยาวชน 2022 เยาวชนร้อยละ 73.1 รายงานว่าความสัมพันธ์ในครอบครัวของพวกเขาดี มีอุปสรรค สัดส่วนนี้ลดลงเหลือร้อยละ 70.4 ในปี 2025 ซึ่งอาจเป็นเพราะการมีความคิดขัดแย้งและการมีฐานะยากจนเป็นอุปสรรคน้อยลง ภายหลังสถานการณ์ความตึงเครียดทางการเมืองคลี่คลาย¹⁴⁰ และภาวะเศรษฐกิจฟื้นตัวจากวิกฤตโรคระบาดได้บางส่วน¹⁴¹

อย่างไรก็ดี การมีความคิดขัดแย้งกับคนในครอบครัวยังคงเป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์อันดับหนึ่ง (ร้อยละ 22.2) ตามด้วยการมีฐานะยากจน (ร้อยละ 13.4) ไม่มีเวลาให้กัน (ร้อยละ 13.1) ความสนใจต่างกัน (ร้อยละ 11.4) ไม่ได้อยู่ด้วยกัน (ร้อยละ 8.1) และมีการใช้ความรุนแรง (ร้อยละ 2.3)

แผนภูมิที่ 7.1: อุปสรรคที่สำคัญที่สุดต่อความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เปรียบเทียบระหว่างปี 2022 กับ 2025

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิตส์ (2025, 2022)

การมีความคิดขัดแย้งมีแนวโน้มเป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์เพิ่มขึ้นในเยาวชนวัย 15-18 ปี แต่ยิ่งลดลงในกลุ่มอายุที่โตขึ้น และในทางตรงกันข้าม การใช้เวลาร่วมกับครอบครัวเป็นอุปสรรคน้อยลงในช่วงวัย 15-18 ปีแต่กลับเพิ่มมากขึ้นในช่วงวัยที่โตขึ้น ทิศทางที่แปรผกผันกันนี้แสดงให้เห็นว่า การมีเวลาให้กันน้อยลงอาจหมายถึงการมีโอกาสดูแลกันน้อยลงตามไปด้วย แต่สาเหตุของความขัดแย้งดังกล่าวอาจคลี่คลายลงแล้วหรือยังคงอยู่ก็ได้

แผนภูมิที่ 7.2: ความเปลี่ยนแปลงของสัดส่วนอุปสรรคที่สำคัญที่สุดต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างปี 2022 และ 2025 แยกตามประเด็นและช่วงวัย

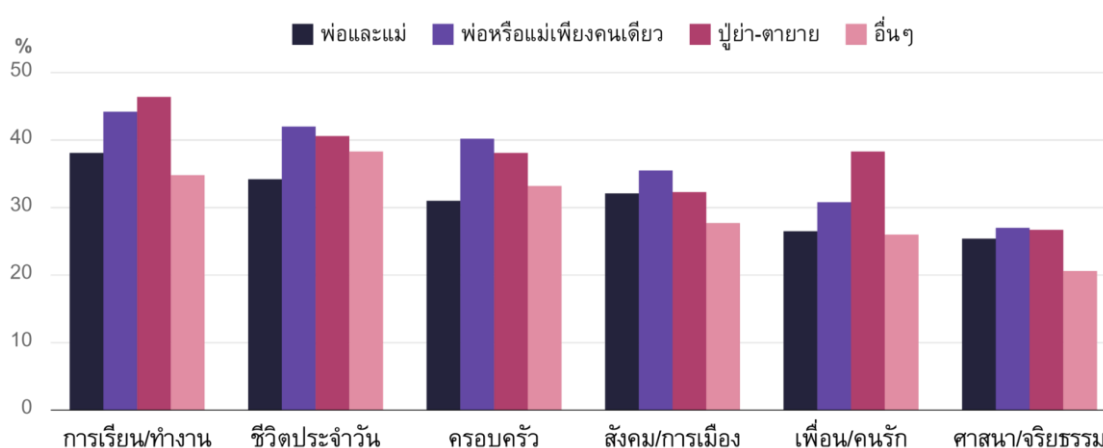
ช่วงอายุ	มีความคิดขัดแย้งกัน	ไม่มีเวลาให้กัน
15-18	+3.5%	-0.9%
19-22	-9.7%	+1.7%
23-25	-11.4%	+5.2%

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิตส์ (2025, 2022)

ความขัดแย้งในครอบครัวไม่ลดลง มากที่สุดในเรื่องการเรียน-การทำงาน

เมื่อพิจารณาไปในรายประเด็นความขัดแย้ง จะพบว่าความขัดแย้งระหว่างเยาวชนกับผู้ใหญ่ในครอบครัวไม่ได้ลดลง และยังเพิ่มขึ้นเล็กน้อยจากปี 2022 ในทุกประเด็น โดยการเรียนรู้และการทำงานยังคงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งมากที่สุดเป็นลำดับแรก นอกจากนี้ เยาวชนในครัวเรือนรายได้ต่ำสุดร้อยละ 20 (ควินไทล์ที่ 1) มีความขัดแย้งระดับสูงกว่าทุกควินไทล์รายได้ที่เหลือในแทบทุกประเด็น¹⁴²

แผนภูมิที่ 7.3: สัดส่วนเยาวชนที่มีความขัดแย้งกับผู้ใหญ่ในครอบครัวค่อนข้างมาก-มากที่สุด แยกตามประเด็นและโครงสร้างครอบครัว

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025, 2022)

ความขัดแย้งรุนแรงขึ้นในครอบครัวที่อยู่ไม่พร้อมหน้า

เยาวชนที่อาศัยอยู่กับพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวรายงานว่าความขัดแย้งเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อความสัมพันธ์ในสัดส่วนสูงกว่าเยาวชนในครอบครัวรูปแบบอื่นทั้งหมด และเมื่อพิจารณาแยกรายประเด็น จะเห็นว่าเยาวชนในครอบครัวลักษณะนี้มีความขัดแย้งสูงที่สุดในเรื่องชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว แนวคิดทางสังคม-เศรษฐกิจ-การเมือง และศีลธรรม ขณะที่ครัวเรือนข้ามรุ่นขัดแย้งกันมากที่สุดในเรื่องการเรียนการทำงาน และความสัมพันธ์กับเพื่อนหรือคนรัก และขัดแย้งมากกว่าครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่อย่างเห็นได้ชัด

เยาวชนในครอบครัวที่อาศัยอยู่กับคนอื่น ๆ เช่น ลุง ป้า น้า อา มีแนวโน้มขัดแย้งน้อยกว่าครอบครัวพ่อแม่ลูกในหลายประเด็น เนื่องจากเยาวชนในครอบครัวรูปแบบนี้มักใช้เวลาด้วยกันน้อยที่สุด โดยใช้เวลาด้วยกัน 3-4 ครั้งต่อสัปดาห์ขึ้นไปเพียงร้อยละ 48.2 ในขณะที่สัดส่วนนี้เป็นร้อยละ 65.0 ในครอบครัวพร้อมหน้า ร้อยละ 57.3 ในครอบครัวที่มีพ่อหรือแม่คนเดียว และร้อยละ 50.7 ในครอบครัวข้ามรุ่น¹⁴³

ยังขัดแย้งเป็นประจำ ยิ่งส่งผลต่อสุขภาพจิต

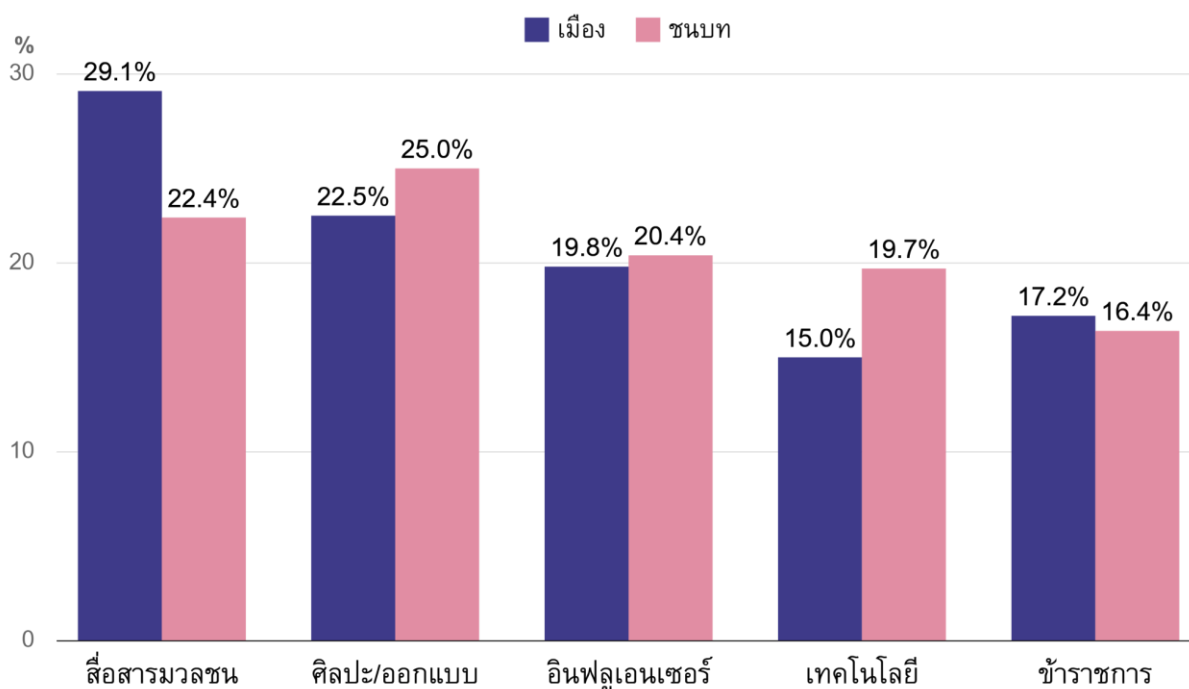
สัดส่วนเยาวชนที่เครียดเรื่องความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวค่อนข้างมาก-มากที่สุด เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 43.5 ในปี 2022 เป็นร้อยละ 56.1 ในปี 2025 โดยเยาวชนที่ขัดแย้งระดับมากที่สุดกับครอบครัวในเรื่องชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว และการเรียน/การทำงาน มีความเครียดจากความสัมพันธ์ในครอบครัวระดับมาก-มากที่สุดร้อยละ 68.6, 63.7 และ 51.0 ตามลำดับมากกว่าความขัดแย้งในประเด็นที่เหลือ ซึ่งให้เห็นว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอในชีวิตประจำวัน ส่งผลต่อสุขภาพจิตมากกว่าเรื่องนี้อาจขัดแย้งกันรุนแรงแต่เกิดขึ้นนานๆ ครั้ง เช่น ความสัมพันธ์กับเพื่อนหรือคนรักในครอบครัวข้ามรุ่น หรือกระทั่งเรื่องการเมือง (แผนภูมิที่ 7.3)

ความสัมพันธ์ระหว่างความขัดแย้งในชีวิตประจำวันกับความเครียด แสดงให้เห็นว่าเยาวชนในครัวเรือนที่มีพ่อหรือแม่เพียงคนเดียว เป็นกลุ่มที่เปราะบางต่อปัญหาสุขภาพจิตมากที่สุด ซึ่งเป็นผลมาจากการที่พ่อหรือแม่ต้องแบกรับภาระทางการเงินและการดูแลครอบครัวด้วยตัวคนเดียว ทำให้มีความเครียดสูงและเสี่ยงส่งต่อปัญหาสุขภาพจิตมาถึงลูก¹⁴⁴ ขณะเดียวกัน การหย่าร้างก็มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น จาก 117,880 คู่ในปี 2015 เพิ่มขึ้นเป็น 147,621 คู่ในปี 2024 สูงที่สุดในรอบ 10 ปี¹⁴⁵

เทคโนโลยีเปลี่ยนโลกการทำงาน แต่ผู้ประกอบการอาจยังตามไม่ทัน

การที่เยาวชนขัดแย้งเรื่องการเรียนรู้และการทำงานกับครอบครัวมากที่สุด อาจมีผลมาจากหลายสาเหตุ ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากการที่เทคโนโลยีเข้ามาเปลี่ยนแปลงเส้นทางและโอกาสอาชีพในแบบที่ผู้ประกอบการไม่เคยประสบมาก่อน เยาวชนที่ฝันอยากทำอาชีพในกลุ่มที่ผู้ประกอบการคุ้นเคยดี อาทิ ข้าราชการ ครู ทหาร ตำรวจ แพทย์ พยาบาล มีแนวโน้มขัดแย้งกับครอบครัวเกี่ยวกับเรื่องการเรียนรู้และการทำงานค่อนข้างต่ำ ในขณะที่เยาวชนที่สนใจสายอาชีพใหม่ๆ มีความขัดแย้งสูงกว่า

แผนภูมิที่ 7.4: สัดส่วนของเยาวชนที่ขัดแย้งกับผู้ใหญ่เรื่องการเรียนรู้/งาน มาก-มากที่สุดแยกตามกลุ่มอาชีพในฝัน และพื้นที่เมือง/ชนบท

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025)

อาชีพที่เยาวชนใฝ่ฝันในปี 2025 เต็มไปด้วยชื่อที่ผู้ปกครองบางส่วนอาจไม่คุ้นเคยมาก่อน อาทิ นักพัฒนาเกม นักออกแบบ UX/UI ฯลฯ เยาวชนในพื้นที่ชนบทที่อยากทำอาชีพในสายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีรายงานว่ายึดแย้งเรื่องการเรียนและการทำงานมากกว่าเยาวชนในเมืองอย่างเห็นได้ชัด

ในอีกด้านหนึ่ง อาชีพที่ผู้ปกครองคุ้นเคยก็อาจมีรูปแบบเปลี่ยนไป เช่น จากนักข่าวเปลี่ยนมาเป็น ‘คอนเทนต์ครีเอเตอร์’ เยาวชนที่ใฝ่ฝันอยากทำอาชีพกลุ่มนี้ขัดแย้งเรื่องการเรียนและการทำงานกับครอบครัวมากที่สุด มีแนวโน้มมากขึ้นในพื้นที่เมือง (แผนภูมิที่ 7.4) และในครัวเรือนยากจนที่สุดร้อยละ 20 ซึ่งรายงานว่ายึดแย้งมาก-มากที่สุดถึงร้อยละ 37.4

เครื่องมือผลิตสื่อดิจิทัลที่เข้าถึงได้ง่ายขึ้น ทำให้การผลิตสื่อออนไลน์กลายเป็นทักษะพื้นฐานของเยาวชนยุคใหม่ เกินครึ่งรายงานว่าเขาใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อผลิตสื่ออย่างเช่นพอดแคสต์ (podcast) และวิดีโอ โดยสัดส่วนดังกล่าวแทบไม่แตกต่างกันในทุกะดับรายได้ครัวเรือน ทั้งในเมืองและชนบท ทักษะชนิดนี้ไม่เพียงแต่เปลี่ยนแปลงอาชีพในสายสื่อสารมวลชน แต่ยังส่งผลถึงสายศิลปะและการออกแบบ รวมถึงเปลี่ยนแนวคิดของการเป็นดารานักแสดงมาสู่ ‘อินฟลูเอนเซอร์’ ที่ใครๆ ก็เป็นได้ เยาวชนที่ใฝ่ฝันอยากทำอาชีพนี้ขัดแย้งกับครอบครัวมากเป็นลำดับต้นๆ ในครัวเรือนทุกระดับรายได้และในทุกพื้นที่¹⁴⁶

แม้เทคโนโลยีอาจมีบทบาทช่วยลด ‘ค่าสาป’ ที่จำกัดความฝันของเยาวชนได้บางส่วน แต่ก็ยังมีช่องว่างความเหลื่อมล้ำที่แสดงให้เห็นผ่านความฝันด้านอาชีพ เยาวชนในครัวเรือนยากจนที่สุดร้อยละ 20 เป็นกลุ่มเดียวที่รายงานว่ายากเป็นข้าราชการมากที่สุด (ร้อยละ 16.9) ขณะที่เยาวชนในทุกควินไทล์ที่เหลื่อมกันถึงการเป็นผู้ประกอบการเป็นลำดับแรก นอกจากนี้เยาวชนในครัวเรือนร่ำรวยที่สุดร้อยละ 20 ยังมีอาชีพในฝันที่กระจายหลากหลายกลุ่มอาชีพมากกว่าควินไทล์ที่เหลื่อมกันเห็นได้ชัด โดยสัดส่วนของอาชีพสายราชการมีเพียงร้อยละ 8.3 น้อยกว่าเยาวชนยากจนที่สุดสองเท่า¹⁴⁷

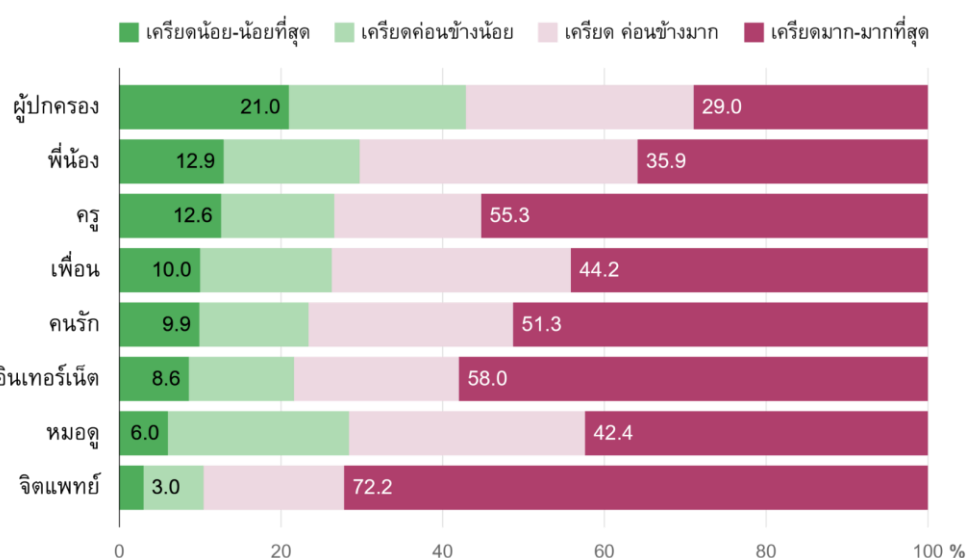
เยาวชนที่ปรึกษาคนใกล้ชิดได้เครียดน้อยกว่า แต่ครอบครัวไทยห่างเหินกันมากขึ้น

ความขัดแย้งที่ไม่ลดลงและความห่างเหินที่เพิ่มขึ้นระหว่างคนในครอบครัว ส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิตของเยาวชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เมื่อเผชิญปัญหาในชีวิต คนแรกที่เยาวชนหันไปขอคำปรึกษามากที่สุด 5 ลำดับแรกคือ ผู้ปกครอง (ร้อยละ 36.1) เพื่อน (ร้อยละ 32.9) คู่รัก/คู่สมรส (ร้อยละ 13.5) พี่น้อง (ร้อยละ 7.7) และ อินเทอร์เน็ต (ร้อยละ 7.0)¹⁴⁸

เยาวชนที่หันไปปรึกษาคนใกล้ชิดที่สุดได้ มีแนวโน้มเครียดน้อยกว่า โดยเยาวชนที่เลือกปรึกษาผู้ปกครองเป็นคนแรกเครียดน้อยกว่าเยาวชนกลุ่มที่เหลื่อมกันอย่างชัดเจน ทว่าสัดส่วนนี้ก็หดตัวลงอย่างมากจากร้อยละ 42.9 ในปี 2022 หรือลดลงถึงร้อยละ 6.8 ขณะที่เยาวชนเลือกหันไปปรึกษาคู่รัก/คู่สมรสเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.7

แผนภูมิที่ 7.4: สัดส่วนเยาวชนที่มีความเครียดน้อย-มาก แยกตามคนที่จะหันไปปรึกษาปัญหาชีวิตเป็นคนแรก

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025)

การที่เยาวชนจะหันไปปรึกษาผู้ปกครองหรือไม่ อาจขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กันในครอบครัวซึ่งพบว่าเยาวชนที่อาศัยอยู่กับปู่ย่าตายาย และอาศัยกับญาติอื่นๆ สนทนากับครอบครัวในระดับน้อย-น้อยที่สุดร้อยละ 24.3 และ 23.2 ตามลำดับ เยาวชนที่อาศัยกับพ่อหรือแม่เพียงคนเดียวมีสัดส่วนดังกล่าวร้อยละ 18.5 ขณะที่ในครอบครัวที่มีทั้งพ่อและแม่สนิท มีสัดส่วนเยาวชนที่สนทนากับครอบครัวน้อยเพียงร้อยละ 10.9¹⁴⁹

แผนภูมิที่ 7.4 แสดงให้เห็นว่าการมีคนใกล้ชิดในครอบครัวเป็นที่พึ่งทางจิตใจ มีส่วนสำคัญในการดูแลสุขภาพจิตของเยาวชน แต่เมื่อความขัดแย้งหรือห่างเหินทำให้บุคคลใกล้ชิดพึ่งพาไม่ได้ บุคคลที่มีส่วนสำคัญลำดับถัดมาคือครู เยาวชนที่เลือกปรึกษาครูเป็นคนแรกเป็นกลุ่มที่มีความเครียดสูง แต่ในขณะเดียวกันก็มีสัดส่วนที่เครียดน้อยเป็นลำดับต้นๆ แสดงให้เห็นว่าครูมีบทบาทสำคัญในการยับยั้งความเครียดของเยาวชนที่อาจมีปัญหากับครอบครัวได้

อย่างไรก็ตามสัดส่วนเยาวชนที่เลือกหันไปปรึกษาปัญหาชีวิตกับครูมีเพียงร้อยละ 1.5 เท่านั้น และกลไกในการเชื่อมโยงดูแลสุขภาพจิตของโรงเรียนยังมีไม่เพียงพอ ปัจจุบันไทยมีนักจิตวิทยาโรงเรียนประจำเขตการศึกษาอยู่เพียง 63 คน ดูแลโรงเรียนในสังกัด 2,360 โรงเรียน¹⁵⁰

ข้อเสนอนโยบาย: สนับสนุนครูเรือน้อยอย่างรอบด้านตั้งแต่ระดับครอบครัว-โรงเรียน-ตลาดแรงงาน

ปัญหาความขัดแย้งและห่างเหินในครอบครัวเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในการใช้ชีวิตของเยาวชนในหลายมิติ รัฐอาจเข้าไปก้าวก่ายความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่ได้ แต่สามารถหนุนเสริมปัจจัยที่เอื้อให้ครอบครัวเข้มแข็งขึ้นได้ในทุกระดับ

ในระดับครัวเรือน ระบบสนับสนุนและคุ้มครองเด็กและเยาวชนควรมุ่งเน้นเติมทรัพยากรดูแลสุขภาพใจและเสริมความเข้าใจต่อเยาวชนให้ผู้ปกครองในครัวเรือนเลี้ยงเดี่ยวและข้ามรุ่น ซึ่งเป็นครอบครัวสองประเภทที่มีความขัดแย้งสูงที่สุดในทุกประเด็น

ในลำดับถัดมา เมื่อครอบครัวไม่สามารถเป็นที่พึ่งให้เยาวชนได้ เช่น เยาวชนที่อาศัยกับญาติคนอื่นๆ ซึ่งมีความห่างเหินมากที่สุด โรงเรียนและชุมชนควรมีบทบาทในการตรวจจับสัญญาณปัญหาและเพิ่มการเข้าถึงการดูแลสุขภาพจิตให้มากขึ้น การเพิ่มจำนวนนักจิตวิทยาโรงเรียนจะช่วยสนับสนุนให้ครูทำบทบาทดังกล่าวได้ดียิ่งขึ้น

ในด้านเส้นทางการเรียนและประกอบอาชีพซึ่งเป็นประเด็นขัดแย้งที่สุดในครอบครัว การแนะแนวอาชีพในโรงเรียนควรปรับรูปแบบให้สอดคล้องกับโลกการทำงานที่ผันผวนยิ่งขึ้น โดยปรับจุดเน้นจากการศึกษาต่อให้เป็นการวางแผนอาชีพในระยะยาว และในภาพใหญ่ รัฐควรมุ่งกระจายงานทักษะสูงซึ่งเป็นงานที่เยาวชนส่วนใหญ่ฝันอยากทำ¹⁵¹ ออกสู่หัวเมืองใหญ่ในภูมิภาค เพื่อลดช่องว่างของความ เป็นไปได้ในการประกอบอาชีพ คลายคำสาปให้เยาวชนเอื้อมถึงฝันได้มากขึ้น

8

เยาวชนเชื่อมั่นในระบบการเมือง-ประชาธิปไตยลดลง และ ‘หันขวา’ ในเชิงคุณค่ามากขึ้น

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของเยาวชนถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ประกันว่า ระบบการเมืองจะได้รับความเชื่อมั่น ชอบธรรม มีเสถียรภาพ ตลอดจนสามารถดำเนินนโยบายตอบสนองและสนับสนุนเยาวชนให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม เยาวชนที่ต้องการมีส่วนร่วมกลับยังคงถูกรัฐบาลกดปราบเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ผู้แทนอุดมการณ์และแนวคิดทางการเมืองของเยาวชนก็ถูกสกัดกั้นจากพื้นที่การเมืองในระบบผู้แทน ภายใต้บริบทเช่นนี้ เยาวชนเชื่อมั่นในระบบการเมืองและประชาธิปไตยลดลง อีกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคู่ขนานกันคือ คุณค่าและทัศนคติของพวกเขาเริ่มหันไปให้ความสำคัญกับเสรีภาพส่วนบุคคลและสิทธิเสรีภาพมากขึ้น เห็นได้จากกระแสชาตินิยมที่เติบโตขึ้นอย่างก้าวกระโดด และการลดการให้ความสำคัญกับความหลากหลายและความเสมอภาคระหว่างอัตลักษณ์ เช่น อัตลักษณ์ทางเพศ

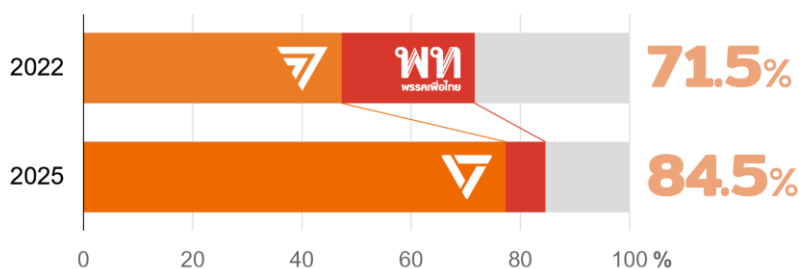
เยาวชนถูกกดปราบในพื้นที่การเมืองภาคประชาชน-สกัดกั้นจากพื้นที่การเมืองระบบผู้แทน

นับตั้งแต่ช่วงการชุมนุมทางการเมืองครั้งใหญ่ในปี 2020-2021 เป็นต้นมา เยาวชนและประชาชนที่ออกมามีส่วนร่วมทางการเมืองยังคงถูกรัฐบาลกดปราบเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากสถิติของศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน มีประชาชนถูกดำเนินคดีจากการชุมนุมและการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2020 ถึงเดือนพฤษภาคม 2025 อย่างน้อย 1,974 คน ใน 1,328 คดี¹⁵² โดยยังมีผู้ถูกดำเนินคดีเพิ่มขึ้นจากเดือนพฤษภาคม 2024 อีก 20 คน และ 32 คดี¹⁵³ ทั้งที่ผ่านช่วงเวลาของการชุมนุมมานานแล้วและอยู่ภายใต้รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง

ในจำนวนนี้ ผู้ต้องหาเป็นเด็กและเยาวชนอายุไม่เกิน 20 ปีทั้งสิ้น 286 คน ใน 220 คดี กลุ่มใหญ่ที่สุด 210 คน ใน 104 คดี ถูกดำเนินคดีจากการเข้าร่วมชุมนุมทะเลาะวิวาทระหว่างเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม 2021 บริเวณทางแยกดินแดง เด็กและเยาวชน 20 คน ใน 24 คดี ถูกดำเนินคดีในฐานความผิดหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112¹⁵⁴

นอกจากถูกกดปราบในพื้นที่การเมืองภาคประชาชนแล้ว เยาวชนยังถูกสกัดกั้นจากพื้นที่การเมืองระบบผู้แทน จากผลสำรวจเยาวชนอายุ 15-25 ปีทั่วประเทศของ คิด for คิดส์ พรรคประชาชนและพรรคเพื่อไทยถือเป็นผู้แทนทางการเมืองหลักของเยาวชน โดยในเดือนมีนาคม 2025 เยาวชนร้อยละ 77.1 รายงานว่า พรรคประชาชนมีอุดมการณ์และแนวคิดใกล้เคียงกับตนเองมากที่สุด รองลงมาคือพรรคเพื่อไทยที่ร้อยละ 7.4 รวมสองพรรคร้อยละ 84.5 โดยไม่มีพรรคการเมืองอื่นมีสัดส่วนผู้เลือกเกินร้อยละ 2 เลย

แผนภูมิที่ 8.1: สัดส่วนพรรคการเมืองที่เยาวชนรายงานว่ามีแนวคิดตรงกับตนเองมากที่สุด ปี 2022 และ 2025 (%)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025, 2022)

สัดส่วนเยาวชนที่เห็นว่าพรรคการเมืองสองพรรคข้างต้นมีแนวคิดใกล้เคียงกับตนเองที่สุด ขยายตัวจากผลสำรวจในเดือนพฤษภาคม 2022 ที่ร้อยละ 71.5 อย่างมีนัยสำคัญ โดยในเวลานั้น เยาวชนเลือกตอบพรรคก้าวไกล (พรรคประชาชนในปัจจุบัน) ร้อยละ 47.3 และพรรคเพื่อไทยร้อยละ 24.3 พรรคการเมืองอื่นที่เคยถูกเลือกตอบมากกว่าร้อยละ 2 ได้แก่ พรรคพลังประชารัฐ (ร้อยละ 4.4) และ พรรคประชาธิปัตย์ (ร้อยละ 4.0)

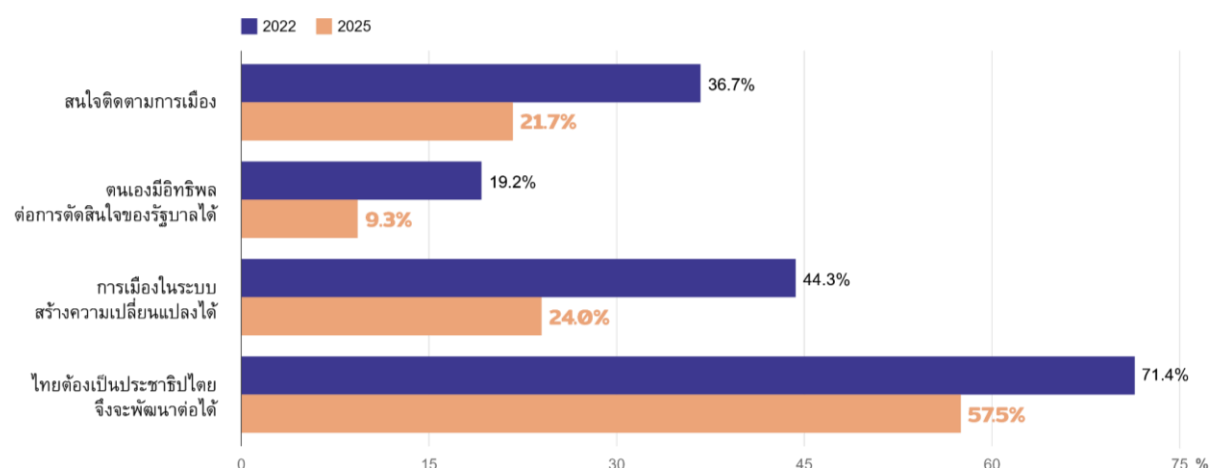
อย่างไรก็ดี พรรคผู้แทนหลักของเยาวชนทั้งสองพรรคมีแนวโน้มถูกสกัดกั้นจากพื้นที่การเมือง ระบบผู้แทนอย่างต่อเนื่อง ในเดือนสิงหาคม 2024 ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยให้ยุบพรรคก้าวไกลจากการ หาเสียงและเสนอร่างกฎหมายเพื่อแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 112 ซึ่งถูกพิจารณาว่า เข้าข่ายล้มล้างและเป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พร้อมทั้งตัดสินสิทธิทางการเมืองของกรรมการบริหารพรรค ปัจจุบัน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) ของ พรรคซึ่งเข้าชื่อเสนอร่างกฎหมายดังกล่าวยังคงอยู่ระหว่างถูกไต่สวนในฐานฝ่าฝืนมาตรฐานจริยธรรม

ในเดือนเดียวกัน ศาลรัฐธรรมนูญยังวินิจฉัยให้ นายเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรีจากพรรค เพื่อไทยในเวลานั้น พ้นจากตำแหน่ง เนื่องจากขาดคุณสมบัติ ไม่มีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นที่ประจักษ์ และมีพฤติกรรมอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมอย่างร้ายแรง จากการ ทูลเกล้าฯ ถวายรายชื่อ นายพิชิต ชื่นบาน ให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี

เยาวชนสูญเสียความเชื่อมั่นต่อระบอบการเมือง-ประชาธิปไตย

ภายใต้พลวัตทางการเมืองช่วงที่ผ่านมา เยาวชนมีแนวโน้มสูญเสียความสนใจและความเชื่อมั่น ต่อระบบการเมือง จากผลสำรวจของ คิต for คิตส์ เยาวชนรายงานว่าสนใจติดตามการเมืองมากถึงมากที่สุดร้อยละ 21.7 ในปี 2025 ลดลงจากร้อยละ 36.7 ในปี 2022 โดยในปีนี้ เยาวชนร้อยละ 19.4 ตั้งใจหรือ ตั้งใจอย่างแน่นอนที่จะเข้าร่วมการชุมนุมที่มีอุดมการณ์ตรงกันในครั้งถัดไป และร้อยละ 77.9 จะใช้สิทธิ เลือกตั้งครั้งถัดไป เป็นสัดส่วนไม่สูงนักเมื่อพิจารณาว่าการเลือกตั้งเป็นช่องทางมีส่วนร่วมพื้นฐานที่สุด

แผนภูมิที่ 8.2: สัดส่วนเยาวชนที่เห็นด้วยหรือเชื่อมั่นมากถึงมากที่สุด ปี 2022 และ 2025 (%)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025, 2022)

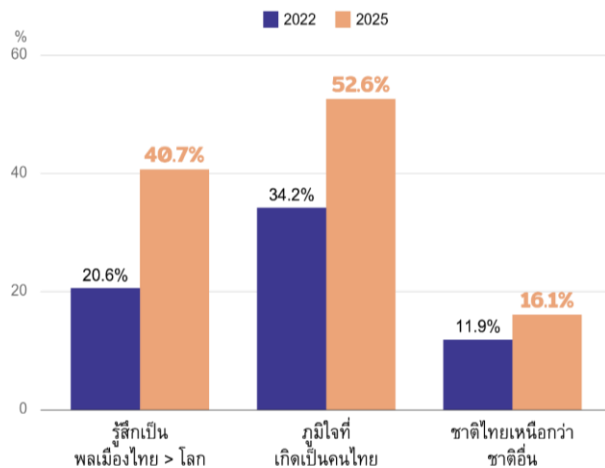
ยิ่งไปกว่านั้น เยาวชนเชื่อว่าตนเองสามารถมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลได้มากถึงมากที่สุดเพียงร้อยละ 9.3 ในปี 2025 ลดลงกว่าครึ่งจากร้อยละ 19.2 ในปี 2022 ในทำนองเดียวกัน เยาวชนเชื่อว่าการเมืองในระบบผ่านสถาบันอย่างการเลือกตั้งและรัฐสภาสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ในระดับมากถึงมากที่สุดร้อยละ 24.0 ในปี 2025 ลดลงจากร้อยละ 44.3 ในปี 2022 ที่น่าวิตกกังวลคือ สัดส่วนเยาวชนที่เชื่อว่าประเทศไทยต้องเป็นประชาธิปไตยจึงพัฒนาต่อไปได้ในระดับมากถึงมากที่สุดมีเพียงร้อยละ 57.5 ในปี 2025 ลดลงอย่างมีนัยสำคัญจากร้อยละ 71.4 ในปี 2022

สถาบันทางสังคมและการเมืองที่เยาวชนเชื่อถือไว้วางใจต่ำสุด 5 อันดับแรกในปี 2025 ได้แก่ (1) ชนชั้นสูง, (2) รัฐบาล, (3) นักการเมือง, (4) กองทัพ, และ (5) รัฐสภา การสูญเสียความเชื่อมั่นต่อระบอบการเมือง ประชาธิปไตย และสถาบันที่เกี่ยวข้องเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อความชอบธรรมและเสถียรภาพของระบอบการเมือง การพัฒนาประชาธิปไตย ตลอดจนเสถียรภาพและความเป็นปึกแผ่นของสังคม ถึงที่สุดแล้ว ยังจะบั่นทอนขีดความสามารถของรัฐและสังคมในการคุ้มครองสิทธิและสนับสนุนเด็ก เยาวชน และครอบครัว

เยาวชนมีแนวโน้ม ‘ชาตินิยม’ มากขึ้นและให้ความหมายต่อชาติเปลี่ยนแปลงไป

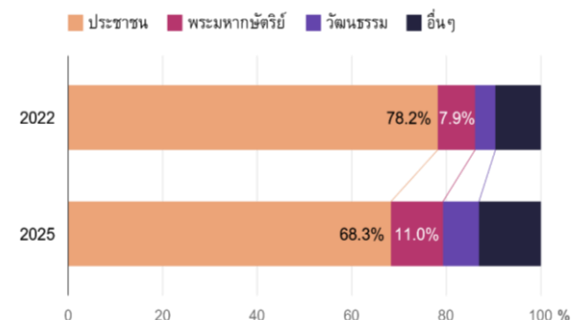
คุณค่าและทัศนคติทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองของเยาวชนมีแนวโน้ม ‘หันขวา’ ขึ้นในหลายมิติ ผลสำรวจของ คิต for คิตส์ สะท้อนว่ากระแสชาตินิยมเติบโตขึ้น โดยเยาวชนรายงานว่ารู้สึกเป็นพลเมืองไทยมากกว่าเป็นพลเมืองโลกมากถึงมากที่สุด สูงถึงร้อยละ 40.7 ในปี 2025 พุ่งขึ้นเกือบหนึ่งเท่าตัวจากร้อยละ 20.6 ในปี 2022 เยาวชนรู้สึกภาคภูมิใจที่เกิดเป็นคนไทยมากถึงมากที่สุดร้อยละ 52.6 ในปี 2025 เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 34.2 ในปี 2022 นอกจากนี้ สัดส่วนเยาวชนที่เห็นว่าชาติและวัฒนธรรมไทยเหนือกว่าต่างชาติมากถึงมากที่สุดก็อยู่ที่ร้อยละ 16.1 ในปี 2025 ขยายตัวจากร้อยละ 11.9 ในปี 2022

แผนภูมิที่ 8.3: สัดส่วนเยาวชนที่เห็นด้วยมากถึงมากที่สุดในการเดินเรื่องชาติ ปี 2022 และ 2025 (%)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิตส์ (2025, 2022)

แผนภูมิที่ 8.4: สัดส่วนเยาวชนตามความเห็นต่อองค์ประกอบสำคัญที่สุดของชาติ ปี 2022 และ 2025 (%)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิตส์ (2025, 2022)

พร้อมกันนั้น เยาวชนยังให้ความหมายต่อชาติเปลี่ยนแปลงไป สัดส่วนเยาวชนที่เห็นว่าประชาชนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของชาติในปี 2025 หดตัวจากปี 2022 คือร้อยละ 68.3 และ 78.2 ตามลำดับ ส่วนทางกับสถาบันพระมหากษัตริย์และวัฒนธรรม ซึ่งเยาวชนเลือกตอบเป็นสัดส่วนมากขึ้น โดยสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ที่ร้อยละ 11.0 ในปี 2025 เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 7.9 ในปี 2022 ส่วนวัฒนธรรมอยู่ที่ร้อยละ 7.6 ในปี 2025 เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 4.3 ในปี 2022

เมื่อนิยามชาติเลือนไหล มุมมองต่อความสัมพันธ์ระหว่างชาติกับคนในชาติ ตลอดจนความคาดหวังต่อคนในชาติก็ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในปี 2025 การกระทำที่เยาวชนเห็นว่าแสดงออกถึงความรักชาติและคาดหวังจากคนในชาติมากที่สุดสามอันดับแรก ได้แก่ ชำรงรักษาภาษาและวัฒนธรรม (ร้อยละ 63.5) ปกป้องชื่อเสียงของประเทศ (ร้อยละ 60.9) และช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติที่ลำบาก (ร้อยละ 59.0)

แต่ย้อนไปในปี 2022 สามอันดับแรกได้แก่ เอาใจใส่และมีส่วนร่วมทางการเมืองเพื่อแก้ไขปัญหาของประเทศ (ร้อยละ 53.3) ช่วยเหลือเพื่อนร่วมชาติที่ลำบาก (ร้อยละ 51.8) และชำระรักษาภาษาและวัฒนธรรม (ร้อยละ 37.5) จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองขยับสู่อันดับความสำคัญต่ำลง ขณะที่การชำระรักษาภาษา วัฒนธรรม และชื่อเสียงของประเทศปรับขึ้นมามีอยู่ในอันดับสูงแทนที่

เยาวชนให้คุณค่ากับความหลากหลาย-ความเสมอภาคระหว่างอัตลักษณ์ลดลง

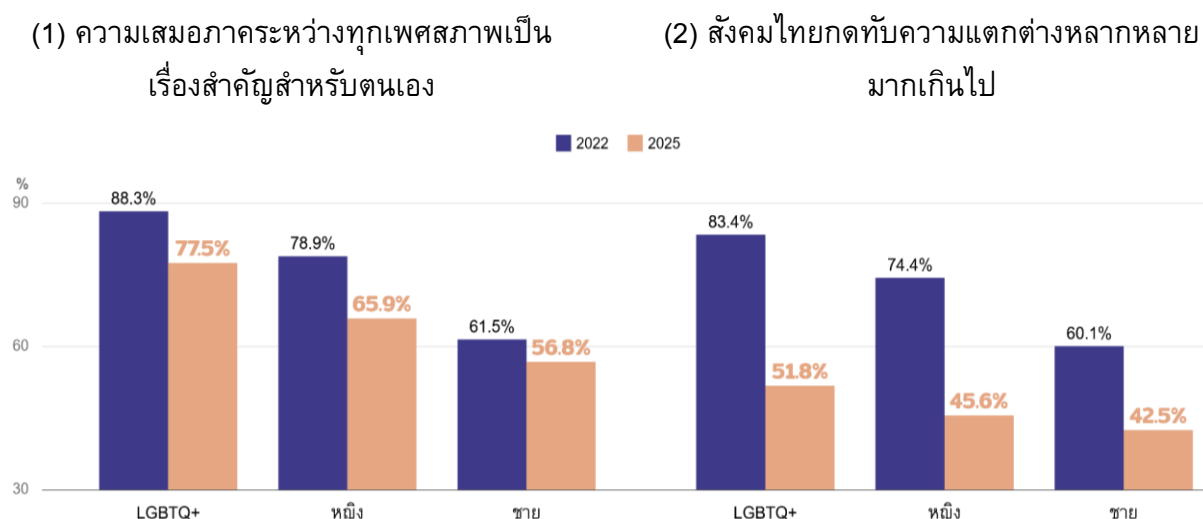
อีกหนึ่งสัญญาณการหันขวาของเยาวชนคือ การลดการให้ความสำคัญกับความหลากหลายและเสมอภาคระหว่างอัตลักษณ์ ทั้งที่ประเด็นนี้เคยเป็นหนึ่งในความผันผวนสำคัญที่สุดของพวกเขาต่อสังคมไทย¹⁵⁵

ตัวอย่างได้แก่ในประเด็นเพศสภาพ จากผลสำรวจของ คิด for คิดส์ เยาวชนรายงานว่าความเสมอภาคระหว่างทุกเพศสภาพสำคัญสำหรับตนเองมากถึงมากที่สุดร้อยละ 66.5 ในปี 2025 ลดลงจากร้อยละ 73.2 ในปี 2022 หากเปรียบเทียบความเห็นระหว่างเพศสภาพ พบว่าสัดส่วนข้างต้นลดลงทั้งในกลุ่ม LGBTQ+ หญิง และชาย เหลือร้อยละ 77.5, 65.9, และ 56.8 ในปี 2025 ตามลำดับ

สัดส่วนเยาวชนที่เห็นว่าสังคมไทยกดทับความแตกต่างหลากหลายมากเกินไปก็ลดลงไปอยู่ที่ร้อยละ 46.6 ในปี 2025 จากระดับ 62.7 ในปี 2022 โดยลดลงทั้งในกลุ่ม LGBTQ+ หญิง และชาย เหลือร้อยละ 51.8, 45.6, และ 42.5 ตามลำดับ ในแง่หนึ่งอาจสะท้อนว่าสังคมไทยกดทับความหลากหลายน้อยลง แต่ในอีกแง่ก็อาจหมายความว่าเยาวชนมีมาตรฐานต่อการยอมรับและความเสมอภาคระหว่างคนหลากหลายต่ำลงจากในอดีต

เยาวชนยังสนับสนุนนโยบายยกระดับสิทธิ LGBTQ+ เพื่อความเสมอภาคทางเพศบางประเด็นลดลง เช่น สนับสนุนสิทธิเปลี่ยนคำนำหน้าชื่อและเพศสภาพในเอกสารทางการมากถึงมากที่สุด เป็นสัดส่วนร้อยละ 37.4 ในปี 2025 ลดลงจากร้อยละ 51.5 ในปี 2022 และสนับสนุนสิทธิเลือกเข้าห้องน้ำตามเพศสภาพร้อยละ 23.2 ในปี 2025 ลดลงจากร้อยละ 26.1 ในปี 2022 ขณะที่บางประเด็นมีสัดส่วนผู้สนับสนุนคงที่ ได้แก่ สิทธิสมรสและสิทธิรับบุตรบุญธรรมแบบเดียวกับคู่ชายหญิง

แผนภูมิที่ 8.5: สัดส่วนเยาวชนที่เห็นด้วยมากถึงมากที่สุดในประเด็นความหลากหลายและความเสมอภาค ปี 2022 และ 2025 (%)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิด for คิดส์ (2025, 2022)

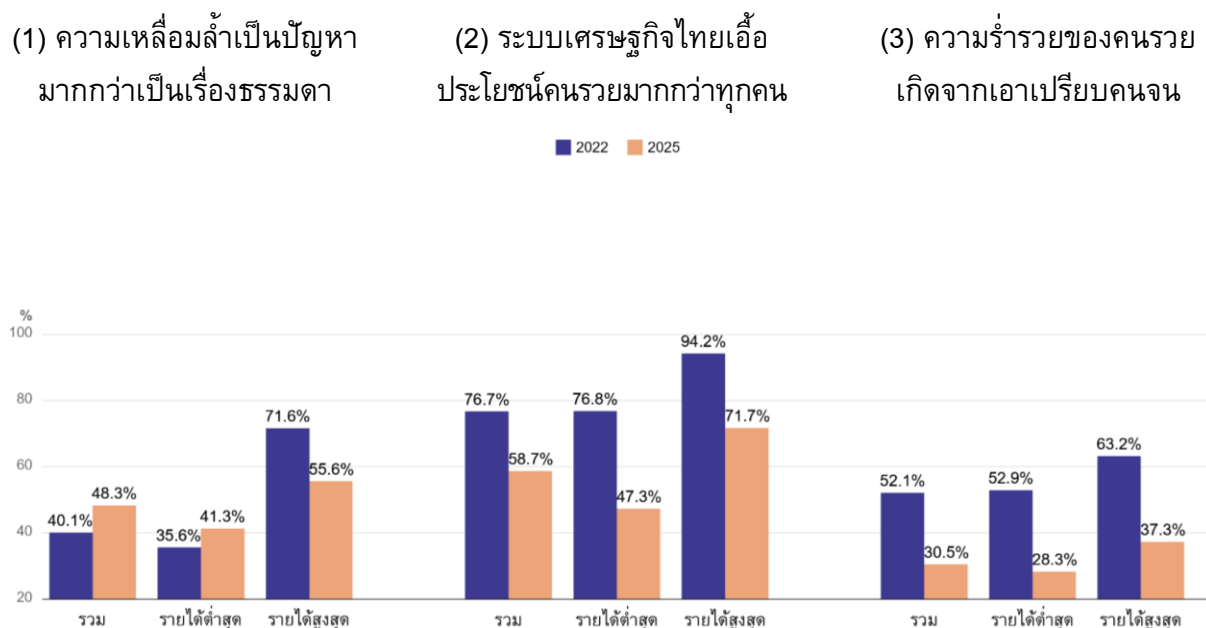
เยาวชนเห็นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจการเมืองเป็นปัญหามากขึ้น แต่ 'วิพากษ์โครงสร้าง' น้อยลง

ในประเด็นเศรษฐกิจการเมือง ผลสำรวจของ คิต for คิตส์ ชี้ว่า เยาวชนมองความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขมากกว่าเป็นเรื่องธรรมดามากถึงมากที่สุด เป็นสัดส่วนร้อยละ 48.3 ในปี 2025 เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 40.1 ในปี 2022 เมื่อเปรียบเทียบระหว่างเยาวชนต่างระดับรายได้ครัวเรือน กลุ่มรายได้ต่ำสุดร้อยละ 80 (ควินไทล์ 1-4) มองความเหลื่อมล้ำเป็นปัญหาเป็นสัดส่วนเพิ่มขึ้น ขณะที่กลุ่มรายได้สูงสุดร้อยละ 20 (ควินไทล์ที่ 5) มีสัดส่วนมุมมองเช่นนี้ลดลง แต่ยังคงเป็นสัดส่วนสูงสุดในกลุ่มรายได้ทั้งห้ากลุ่ม

แม้จะเล็งเห็นปัญหาความเหลื่อมล้ำมากขึ้น แต่เยาวชนกลับมีแนวคิดวิพากษ์โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองในฐานะสาเหตุของความเหลื่อมล้ำน้อยลง โดยเยาวชนเห็นว่าระบบเศรษฐกิจไทยเอื้อประโยชน์ให้คนรวยมากกว่าให้คนทุกกลุ่มมากถึงมากที่สุด เป็นสัดส่วนร้อยละ 58.7 ในปี 2025 ลดลงจากร้อยละ 76.7 ในปี 2022 และเห็นว่าความร่ำรวยของคนรวยเกิดจากการเอาเปรียบคนจนระดับมากถึงมากที่สุดร้อยละ 30.5 ในปี 2025 ลดลงจากร้อยละ 52.1 ในปี 2022

แนวโน้มลดลงดังกล่าวพบในทุกระดับรายได้ครัวเรือน โดยสัดส่วนเยาวชนที่มีแนวคิดวิพากษ์นี้ต่ำสุดในกลุ่มรายได้ต่ำสุดร้อยละ 20 (ควินไทล์ 1) และสูงสุดในกลุ่มรายได้สูงสุด

แผนภูมิที่ 8.6: สัดส่วนเยาวชนที่เห็นด้วยมากถึงมากที่สุดในประเด็นเศรษฐกิจการเมือง ปี 2022 และ 2025 (%)

ที่มา: ผลสำรวจเยาวชน คิต for คิตส์ (2025, 2022)

ข้อเสนอโยบาย: หยุดกดปราบ ขยายการมีส่วนร่วม และปฏิรูปการเมืองให้เสียง เยาวชนและประชาชนมีความหมาย

เยาวชนไทยยังคงถูกกดปราบจากการมีส่วนร่วมในพื้นที่การเมืองภาคประชาชนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน พรรคการเมืองที่เป็นผู้แทนหลักของอุดมการณ์และแนวคิดการเมืองของเยาวชนอย่างพรรคประชาชนและพรรคเพื่อไทย ก็ถูกสกัดกั้นจากพื้นที่การเมืองในระบบผู้แทน ท่ามกลางพลวัตทางการเมืองเช่นนี้ เยาวชนมีแนวโน้มสนใจการเมือง ตลอดจนเชื่อมั่นต่อระบอบการเมืองและประชาธิปไตยลดลงจากเมื่อสามปีก่อนหน้า

พร้อมกันนั้น เยาวชนยังโอรับชุดคุณค่าที่หันขวามากขึ้นในหลายมิติ โดยมีแนวโน้มชาตินิยมและมองชาติไทยเหนือกว่าชาติอื่นมากขึ้น อีกทั้งให้ความสำคัญกับความหลากหลายและความเสมอภาคระหว่างอัตลักษณ์ เช่น เพศสภาพ ลดลง แม้จะเล็งเห็นถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำเพิ่มขึ้น แต่กลับมีแนวคิดวิพากษ์โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองในฐานะสาเหตุของความเหลื่อมล้ำน้อยลง

การสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมที่เสียงของเยาวชนมีความหมายถือเป็นแนวทางสำคัญในการฟื้นคืนความเชื่อมั่นและเสริมสร้างขีดความสามารถของระบอบการเมืองในการตอบสนองเยาวชน อันหมายรวมถึงการสนับสนุนพวกเขาให้เติบโต พัฒนาปรับตัว และเติมเต็มความฝันในโลกพลิกผันได้อย่างดีที่สุด โดยพื้นฐานที่สุด รัฐบาลต้องหยุดกดปราบเยาวชนและประชาชนที่มีส่วนร่วมทันที สร้างความยุติธรรมคืนแก่ผู้ถูกรัฐคุกคามและสังคม ตลอดจนรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพการแสดงออกอย่างเข้มข้นยิ่งขึ้น¹⁵⁶

ยิ่งไปกว่านั้น รัฐบาลยังควรขยายช่องทางการมีส่วนร่วมของเยาวชน ทั้งช่องทางมีส่วนร่วมทางตรง เช่น เสนอความเห็นในกระบวนการประเมินนโยบาย¹⁵⁷ เข้าชื่อเสนอข้อเรียกร้อง มีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณ และจัดสรรทรัพยากรสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมของเยาวชน และผ่านระบบผู้แทน เช่น ลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ลดอายุผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง และส่งเสริมปึกเยาวชนในพรรคการเมือง¹⁵⁸ ขณะเดียวกัน รัฐบาลยังควรปฏิรูปสถาบันการเมืองมิติอื่นมิให้สกัดกั้นผู้แทนเจตจำนงของประชาชนอย่างไม่ได้สัดส่วน เช่น จำกัดอำนาจของวุฒิสภา ศาล องค์การอิสระ และระบบราชการ เป็นต้น¹⁵⁹

รายการอ้างอิง

- ¹ Mark Elsner, Grace Atkinson, and Saadia Zahidi, *The Global Risks Report 2025* (Geneva: World Economic Forum, 2025), 15.
- ² เฟื่องอ้าง, 8.
- ³ เฟื่องอ้าง, 90.
- ⁴ คิด for คิดส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2023)
- ⁵ “Thailand,” *World Inequality Database*, <https://wid.world/country/thailand/> (accessed June 16, 2025).
- ⁶ Inter-Parliamentary Union, “Thailand, House of Representatives: Data on youth,” *IPU Parline: Global Data on National Parliaments*, <https://data.ipu.org/parliament/TH/TH-LC01/data-on-youth/> (accessed June 16, 2025).
- ⁷ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, “สถิติเยาวชนถูกดำเนินคดีจากการแสดงออกและการชุมนุม ปี 2563-68,” ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 13 มกราคม 2025, <https://tlhr2014.com/archives/24941> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).
- ⁸ วรตกร เลิศรัตน์, ทิพย์นภา หวนสุริยา, ศุภณัฐ ศรีอุทัยสุข, และ ธนกฤต สำราญกมล, *ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์: รอบการสำรวจ มีนาคม 2025* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว, 2025).
- ⁹ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [สศช.], “ภาวะสังคมไทย ไตรมาสหนึ่ง ปี 2568 [2025],” *รายงานภาวะสังคมไทย 24 (2)*, มิถุนายน 2025, 5.
- ¹⁰ International Monetary Fund [IMF], “Household debt, loans and debt securities,” *International Monetary Fund*, December 2024, https://www.imf.org/external/datamapper/HH_LS@GDD/ (accessed June 16, 2025).
- ¹¹ คิด for คิดส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2023)
- ¹² เฟื่องอ้าง.
- ¹³ จัดกลุ่มหนี้เกษตรกรเป็นหนี้ไม่ก่อดอกผล เพราะโดยเฉลี่ย เกษตรกรในประเทศไทยขาดทุนจากการทำเกษตร ดูเพิ่มเติม: วรตกร เลิศรัตน์, “หยุดขาดหลุมฝังประเทศด้วย ‘เงินอุดหนุนเกษตรกร’ แบบเดิมๆ,” 101 Public Policy Think Tank, 11 มกราคม 2023, <https://101pub.org/farmer-income-support-reform/> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).
- ¹⁴ คิด for คิดส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (2023)
- ¹⁵ เฟื่องอ้าง.
- ¹⁶ เฟื่องอ้าง.
- ¹⁷ เฟื่องอ้าง.
- ¹⁸ เฟื่องอ้าง.
- ¹⁹ Lawrence M. Berger and Jason N. Houle, “Parental Debt and Children’s Socioemotional Well-being,” *Pediatrics* 137 (2), February 2016; Lenna Nepomnyaschy, Allison Dwyer Emory, Kasey J. Eickmeyer, Maureen R. Waller, and Daniel P. Miller, “Parental Debt and Child Well-Being: What Type of Debt Matters for Child Outcomes?,” *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences* 7 (3), 2021, 122–151.
- ²⁰ คิด for คิดส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2023)

- ²¹ วรตริ เลิศรัตน์, ทิพย์นภา หวนสุริยา, และคณะ, *ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์*.
- ²² เพิ่งอ้าง.
- ²³ เพิ่งอ้าง.
- ²⁴ เพิ่งอ้าง.
- ²⁵ เพิ่งอ้าง.
- ²⁶ เพิ่งอ้าง.
- ²⁷ ดูเพิ่มเติม: Jeremy Sutton, "Psychological Capital: Unleashing The Inner HERO's Potential," *Positive Psychology*, February 10, 2025, <https://positivepsychology.com/psychological-capital-psycap/> (accessed June 16, 2025).
- ²⁸ ศูนย์วิเคราะห์เศรษฐกิจ ทีทีบี ธนาคารทหารไทยธนชาต จำกัด (มหาชน) และ บริษัท ข้อมูลเครดิตแห่งชาติ จำกัด, "ttb analytics ส่องสถานการณ์หนี้ครัวเรือนไทย...น่าห่วงแค่ไหน?", *ธนาคารทหารไทยธนชาต จำกัด (มหาชน)*, 11 มีนาคม 2025, <https://www.ttbbank.com/th/newsroom/detail/ttba-thai-household-debt-2025> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).
- ²⁹ เพิ่งอ้าง.
- ³⁰ วรตริ เลิศรัตน์, ทิพย์นภา หวนสุริยา, และคณะ, *ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์*.
- ³¹ เพิ่งอ้าง; ดูเพิ่มเติม: วรตริ เลิศรัตน์, *ถ้าได้เงินล้าน เยาวชนอายุ 16-20 ปีอยากใช้ทำอะไร?: ข้อมูลจากผลสำรวจ คิด for คิดส์* [บทวิเคราะห์นโยบาย คิด for คิดส์] (กรุงเทพฯ: ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว, 2025).
- ³² คิด for คิดส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2023)
- ³³ เพิ่งอ้าง.
- ³⁴ Sasiwooth Wongmonta, "Income Shocks, Borrowing Constraints, and Household Child Schooling: Evidence from Rural Thailand," *Asian Development Review* 40 (1), 2023, 247–275.
- ³⁵ ธนาคารแห่งประเทศไทย, "ผลสำรวจการเข้าถึงบริการทางการเงินภาคครัวเรือน ปี 2565 [2022]," *ธนาคารแห่งประเทศไทย*, https://www.bot.or.th/content/dam/bot/documents/th/research-and-publications/reports/financial-access-survey-of-thai-household/fin_access_survey_hh_full_report_2022_th.pdf (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).
- ³⁶ สมประวิณ มั่นประเสริฐ, ตลัปลักษณ์ ธนดิษฐ์สุวรรณ, รชฏ เลียงจันทร์, อาภากร นพัตยาภรณ์, และ ก้องภพ วงศ์แก้ว, "ระบบนิเวศสินเชื่อบนฐานข้อมูลข่าวสาร: ภัยและสู่ระบบการเงินที่ทั่วถึง," *สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์*, 10 เมษายน 2019, <https://www.pier.or.th/abridged/2019/08/> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).
- ³⁷ ดูเพิ่มเติม: เจนิตตา จันทวงษา, *สังคมแบบไหนที่คนไทยอยากมีลูก? [101 PUB Policy Insights No. 1]* (กรุงเทพฯ: 101 Public Policy Think Tank [101 PUB], 2022), https://101pub.org/wp-content/uploads/2022/09/%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1%E0%B9%81%E0%B8%9A%E0%B8%9A%E0%B9%84%E0%B8%AB%E0%B8%99%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%84%E0%B8%99%E0%B9%84%E0%B8%97%E0%B8%A2%E0%B8%AD%E0%B8%A2%E0%B8%81%E0%B8%A1%E0%B8%B5%E0%B8%A5%E0%B8%B9%E0%B8%81_101PUB.pdf (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).
- ³⁸ ดูเพิ่มเติม: สรวิต มา, "เพิ่มแหล่งเรียนรู้ใกล้บ้าน ให้เยาวชนไทยเข้าถึงจริง," *101 Public Policy Think Tank*, 27 กรกฎาคม 2022, <https://101pub.org/learning-space-for-youth/> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).

- ³⁹ ดูเพิ่มเติม: วรตริ เลิศรัตน์, บ้าน(เช่า)มั่นคงสำหรับทุกคน: 5 ข้อเสนอ เปลี่ยนนโยบายสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับครัวเรือนในเขตเมือง [101 PUB Policy Insights No.2] (กรุงเทพฯ: 101 PUB, 2022), https://101pub.org/wp-content/uploads/2022/03/Insights2_2022-03_Lerdrat_HousingConstruction.pdf (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025); วรตริ เลิศรัตน์, “กรุงเทพเมืองอยู่ดีธรรม: บ้านราคาเอื้อถึง(?)ถูกผลักสู่ชานเมือง คนถูกขับสู่ชายขอบ,” 101 Public Policy Think Tank, 7 ตุลาคม 2024, <https://101pub.org/bangkok-accessibility-inequality/> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025); วรตริ เลิศรัตน์, “บ้านเพื่อคนไทย: ไปต่ออย่างไรให้ตอบโจทย์วัยสร้างตัว?,” 101 Public Policy Think Tank, 30 มกราคม 2025, <https://101pub.org/pheuthai-urban-housing/> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).
- ⁴⁰ ดูเพิ่มเติม: กษิทธิ์เดช คำพูน, “แก้คอขวดโครงสร้างพื้นฐานทางการเงิน พัฒนาการแข่งขันให้เอื้อผู้ให้บริการ e-payment รายย่อย,” 101 Public Policy Think Tank, 11 เมษายน 2025, <https://101pub.org/e-payment-infrastructure-problems/> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).
- ⁴¹ วรตริ เลิศรัตน์, ทิพย์นภา หวนสุริยา, ศุภณัฐ ศรีอุทัยสุข, และ ธนกฤต สำราญกมล, ผลสำรวจเยาวชนของ คิต for คิตส์ ปี 2025.
- ⁴² United Nations Children’s Fund [UNICEF], *Over The Tipping Point* (UNICEF, 2023), 8.
- ⁴³ เฟิงอ๋าง, 13.
- ⁴⁴ มาตรฐานคุณภาพอากาศอ้างอิงจากเกณฑ์แนะนำคุณภาพอากาศขององค์การอนามัยโลก (WHO Air Quality Guidelines)
- ⁴⁵ คิต for คิตส์ รวบรวมและคำนวณจากฐานข้อมูลของกรมควบคุมมลพิษ โดยอ้างอิงเกณฑ์จากเกณฑ์แนะนำคุณภาพอากาศขององค์การอนามัยโลก (WHO Air Quality Guidelines)
- ⁴⁶ World Health Organization, WHO global air quality guidelines (WHO, 2021), 74-88.
- ⁴⁷ มาตรฐานคุณภาพอากาศอ้างอิงจากเกณฑ์แนะนำคุณภาพอากาศขององค์การอนามัยโลก (WHO Air Quality Guidelines)
- ⁴⁸ คิต for คิตส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี 2023
- ⁴⁹ อ้างอิงราคาเต็มของเครื่องฟอกอากาศสำหรับห้องขนาด 24-30 ตร.ม. ที่ปรากฏในเว็บไซต์ HomePro ณ วันที่ 15 มิถุนายน 2025 นำมาหารราคากลางโดยใช้ค่ามัธยฐาน
- ⁵⁰ คิต for คิตส์ คำนวณจากผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนปี 2023
- ⁵¹ อิงจากฐานข้อมูลห้องปลอดฝุ่น กรมอนามัย โดยค้นหาเปรียบเทียบจำนวนห้องปลอดฝุ่นประเภทโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในเดือนธันวาคม 2024-กุมภาพันธ์ 2025 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ปริมาณฝุ่นสูงที่สุดในช่วงปีโดยเปรียบเทียบและในเดือนมีนาคม 2025-11 มิถุนายน 2025 ซึ่งมีปริมาณฝุ่นเริ่มลดลง
- ⁵² กรุงเทพมหานคร, “ห้องเรียนปลอดฝุ่น ทางออกสำคัญในสถานการณ์ฝุ่น PM 2.5,” 23 มกราคม 2025, <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=945401324434684&id=100068944758423&set=a.249425947365562>.
- ⁵³ โรคที่เกี่ยวข้องกับมลพิษทางอากาศ หมายถึง กลุ่มโรคทางเดินหายใจ กลุ่มโรคผิวหนังอักเสบ กลุ่มโรคตาอักเสบ และกลุ่มโรคหัวใจหลอดเลือดและสมองอุดตันหลอดเลือด
- ⁵⁴ คิต for คิตส์ รวบรวมและคำนวณจากข้อมูลในร่างรายงานสรุปสถานการณ์และผลการดำเนินงานด้านการแพทย์และสาธารณสุข กรณีหมอกควันและฝุ่นละอองขนาดเล็ก ปี 2567 ของกองประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งอ้างอิงจากระบบคลังข้อมูลด้านการแพทย์และสุขภาพ (Health Data Center: HDC)

⁵⁵ IQAir, 2024 World Air Quality Report (IQAir, 2025), 7.

⁵⁶ อ้างอิงจากเอกสารประกอบการสัมมนา “คนไทยรอบรู้สู้ฝุ่น” โดยกองประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข เมื่อวันที่ 17 ม.ค. 2023 ซึ่งอ้างอิงจากระบบคลังข้อมูลด้านการแพทย์และสุขภาพ (Health Data Center: HDC)

⁵⁷ Annalisa Castagna *et al.*, “Air Pollution and Neurodevelopmental Skills in Preschool- and School-Aged Children: A Systematic Review,” *Neuroscience & Biobehavioral Reviews* 136 (June 2022): 104623, <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.104623>; 1. Rhiannon Thompson *et al.*, “Air Pollution and Human Cognition: A Systematic Review and Meta-Analysis,” *Science of the Total Environment* 859 (Pt 2) (February 10, 2023): 160234, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.160234>; Mikkel Thygesen *et al.*, “Exposure to Air Pollution in Early Childhood and the Association with Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder,” *Environmental Research* 183 (May 2020): 108930, <https://doi.org/10.1016/j.envres.2019.108930>.

⁵⁸ Naomi C. Alter, Ella M. Whitman, David C. Bellinger, and Philip J. Landrigan, “Quantifying the Association between PM2.5 Air Pollution and IQ Loss in Children: A Systematic Review and Meta-Analysis,” *Environmental Health* 23 (November 18, 2024): 101, <https://doi.org/10.1186/s12940-024-01122-x>.

⁵⁹ Weeberb J. Requia *et al.*, “Air Quality around Schools and School-Level Academic Performance in Brazil,” *Atmospheric Environment* 279 (June 2022): 119125, [https://doi.org/10.1016/S1352-2310\(22\)00190-X](https://doi.org/10.1016/S1352-2310(22)00190-X).

⁶⁰ Sophie-An Kingsbury Lee, Luca Merlo, and Francesca Dominici, “Childhood PM2.5 Exposure and Upward Mobility in the United States,” *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 121, no. 38 (September 17, 2024): e2401882121, <https://doi.org/10.1073/pnas.2401882121>.

⁶¹ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, รายงานการสังเคราะห์และประมวลสถานการณ์ทางองค์ความรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของไทย ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2016)

⁶² “รายงานสถานการณ์น้ำประเทศไทย ปี 2567: การกระจายตัวของฝน ปี 2567 และความผิดปกติของฝนเมื่อเทียบกับค่าปกติ,” คลังข้อมูลน้ำแห่งชาติ, <https://www.thaiwater.net/uploads/contents/current/YearlyReport2024/rain1.html>. (เข้าถึงเมื่อ 31 พฤษภาคม 2025)

⁶³ “มรสุม 2567: เมื่อเส้นชีวิตกลายเป็นภัยพิบัติ สำรวจสถานการณ์น้ำท่วมและการตั้งรับปรับตัวของไทย,” SDG Move, <https://www.sdgmove.com/2024/10/07/flood-thailand-mitigation/>. (เข้าถึงเมื่อ 17 พฤษภาคม 2025)

⁶⁴ “รายงานสถานการณ์น้ำประเทศไทย ปี 2567: บันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมจังหวัดเชียงราย,” คลังข้อมูลน้ำแห่งชาติ, https://www.thaiwater.net/uploads/contents/current/2024/FloodChiangrai_Sep2024/summary.html. (เข้าถึงเมื่อ 19 พฤษภาคม 2025)

⁶⁵ United Nations Children’s Fund, UNICEF Thailand Annual Report 2024 (New York: UNICEF, 2025).

⁶⁶ “ผลจากอุทกภัยปี 2567 คาดกระทบไม่ต่ำกว่า 30,000 ล้านบาท คิดเป็น 0.16% ของ GDP ประเทศ,” ศูนย์วิจัยกสิกร, 15 ตุลาคม 2024, <https://www.kasikornresearch.com/th/analysis/k-social-media/Pages/Flood-TH-CIS3523-FB-2024-10-15.aspx> (เข้าถึงเมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2025)

⁶⁷ วรตริ เลิศรัตน์, “เด็กและเยาวชนครัวเรือนเกษตร: ชีวิตไม่แน่นอนภายใต้ธรรมชาติ-ตลาดผันผวน,” *เด็กและครอบครัวไทยที่ไม่ถูกมองเห็น: รายงานสถานการณ์เด็กและครอบครัว 2024* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว คิด for คิดส์, 2024), 18-20.

- ⁶⁸ กรมการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ, แผนการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2025), 41-42; 50-51.
- ⁶⁹ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. การสำรวจการมีเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2558–2568. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- ⁷⁰ เฟิ่งอ้าง.
- ⁷¹ วรต เลิศรัตน์, ทิพย์ภา หวนสุริยา, และคณะ, ผลสำรวจเยาวชนของ คิต for คิตส์.
- ⁷² เฟิ่งอ้าง.
- ⁷³ เฟิ่งอ้าง.
- ⁷⁴ McKinsey & Company. How Technology Is Shaping Learning in Higher Education. June 2022. <https://www.mckinsey.com/industries/education/our-insights/how-technology-is-shaping-learning-in-higher-education>.
- ⁷⁵ World Economic Forum. *The Future of Jobs Report 2023*. Geneva: World Economic Forum, 2023. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf
- ⁷⁶ UNESCO. “AI กับการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ในโรงเรียนในประเทศไทย.” เข้าถึงล่าสุด 13 มิถุนายน 2025. <https://www.unesco.org/th/articles/ai-caldchxngwangkarerriynruuinorngeriiyninpraethsithyidhruuexim>
- ⁷⁷ เฟิ่งอ้าง.
- ⁷⁸ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). *สุขภาพคนไทย 2567: ความเครียด ภัยเงียบของสังคมไทย*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล, 2024.
- ⁷⁹ OECD. 2019. *OECD Principles on Artificial Intelligence*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>
- ⁸⁰ UNICEF. 2021. *Policy Guidance on AI for Children*. New York: United Nations Children's Fund. <https://www.unicef.org/globalinsight/reports/policy-guidance-ai-children>
- ⁸¹ International Labour Organization [ILO], *Non-standard employment around the world: Understanding challenges, shaping prospects* (Geneva: ILO, 2016), 7-9.
- ⁸² ILO, *Global Employment Trends for Youth 2024: Decent work, brighter futures* (Geneva: ILO, 2024), 23-24.
- ⁸³ ILO, *Non-standard employment around the world*, 157-164.
- ⁸⁴ Kunyarak Naiyaraksaee, “EIC Research Series: Get to know the gig worker,” *SCB EIC*, September 28, 2018, <https://www.scbeic.com/en/detail/product/5029> (accessed June 16, 2025).
- ⁸⁵ เฟิ่งอ้าง, Ch. 5.1.
- ⁸⁶ วรต เลิศรัตน์, ทิพย์ภา หวนสุริยา, และคณะ, ผลสำรวจเยาวชนของ คิต for คิตส์.
- ⁸⁷ เฟิ่งอ้าง.
- ⁸⁸ เฟิ่งอ้าง.
- ⁸⁹ เฟิ่งอ้าง.

⁹⁰ ดูเพิ่มเติม: ทศพล ทรรศนพรรณ, *กฎหมายคุ้มครองแรงงานที่มีเด็กและครอบครัวเป็นศูนย์กลาง* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว, กำลังจัดพิมพ์).

⁹¹ วรต เลิศรัตน์, ทิพย์ภา หวนสุริยา, และคณะ, *ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์*.

⁹² เฟิ่งอ้าง.

⁹³ Naiyaraksaree, “Get to know the gig worker.”

⁹⁴ วรต เลิศรัตน์, ทิพย์ภา หวนสุริยา, และคณะ, *ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์*.

⁹⁵ เฟิ่งอ้าง.

⁹⁶ ILO, *Non-standard employment around the world*, 138-140.

⁹⁷ วรต เลิศรัตน์, ทิพย์ภา หวนสุริยา, และคณะ, *ผลสำรวจเยาวชนของ คิด for คิดส์*.

⁹⁸ เฟิ่งอ้าง.

⁹⁹ เฟิ่งอ้าง.

¹⁰⁰ ทศพล ทรรศนพรรณ, *กฎหมายคุ้มครองแรงงานที่มีเด็กและครอบครัวเป็นศูนย์กลาง*; ดูเพิ่มเติม: วรต เลิศรัตน์ และ สรัช สินธุประมา, *เด็กและครอบครัวไทยที่ไม่ถูกมองเห็น: รายงานสถานการณ์เด็กและครอบครัว ประจำปี 2024*, นัตร คำแสง และ วรต เลิศรัตน์ (บก.) (กรุงเทพฯ: ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว, 2024).

¹⁰¹ Department of Labor of the United States of America [DOL], *2023 Findings on the Worst Forms of Child Labor: Thailand*, 1, https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/ILAB/child_labor_reports/tda2023/Thailand.pdf (accessed June 16, 2025).

¹⁰² เฟิ่งอ้าง.

¹⁰³ ดูเพิ่มเติม: ทศพล ทรรศนพรรณ, *กฎหมายคุ้มครองแรงงานที่มีเด็กและครอบครัวเป็นศูนย์กลาง*.

¹⁰⁴ ดูเพิ่มเติม: เฟิ่งอ้าง.

¹⁰⁵ ดูเพิ่มเติมเรื่องสิทธิประโยชน์ทดแทนกรณีว่างงาน: วรต เลิศรัตน์, “ตกงานต้องไม่ตกอับ: ยกระดับ ‘เงินประกันการว่างงาน’ สร้างชีวิตมั่นคงในโลกผันผวน,” *101 Public Policy Think Tank*, 10 เมษายน 2023, <https://101pub.org/unemployment-insurance-reform/> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).

¹⁰⁶ ดูเพิ่มเติม: วรต เลิศรัตน์ และ สรัช สินธุประมา, *เด็กและครอบครัวไทยในสองทางแพร่ง: รายงานสถานการณ์เด็กและครอบครัว ประจำปี 2023* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว, 2023); สรวิต มา, *การหา ‘งานที่ดี’ อาจเป็นเพียงความฝันของเยาวชนไทยส่วนใหญ่ [101 PUB Policy Insights No.50]* (กรุงเทพฯ: 101 PUB, 2024), https://101pub.org/wp-content/uploads/2024/02/%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%AB%E0%B8%B2-%E2%80%98%E0%B8%87%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%94%E0%B8%B5-%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B8%88%E0%B9%80%E0%B8%9B%E0%B9%87%E0%B8%99%E0%B9%80%E0%B8%9E%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B8%9D%E0%B8%B1%E0%B8%99_101-PUB.pdf (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).

¹⁰⁷ ดูเพิ่มเติม: ศุภณัฐ ศศิวิวัฒน์, *นโยบาย Upskill เติบโตทักษะใหม่ อุดหนุนแค่ค่าเรียนได้ผลหรือไม่ [101 PUB Policy Insights No.24]* (กรุงเทพฯ: 101 PUB, 2023), https://101pub.org/wp-content/uploads/2023/03/101PUB-Policy_Insights_No.24.pdf

Insights-%E0%B8%99%E0%B9%82%E0%B8%A2%E0%B8%9A%E0%B8%B2%E0%B8%A2Upskill.pdf (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).

¹⁰⁸ ดูเพิ่มเติม: เจนิตตา จันทวงษา, *สังคมแบบไหนที่คนไทยอยากมีลูก?*.

¹⁰⁹ World Economic Forum. 'The Future of Jobs Report 2025'. Geneva: World Economic Forum, 2025, 2025. <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2025/>.

¹¹⁰ เฟิ่งอ๋าง

¹¹¹ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). *PISA 2022 Results (Volume III): Creative Minds, Creative Schools*. PISA. OECD, 2024. <https://doi.org/10.1787/765ee8c2-en>.

¹¹² Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). 'PISA Results 2022 (Volume III) - Factsheets: Thailand'. OECD, 17 June 2024. https://www.oecd.org/en/publications/pisa-results-2022-volume-iii-factsheets_041a90f1-en/thailand_ff214311-en.html.

¹¹³ อ่างแล้ว เริงอรรถที่ 3

¹¹⁴ ภาสนันท์ อัครวัชร, จุฬนี เทียนไทย, ภัทรพรรณ เล่านิรามัย, ฐานิดา บุญวรโรจน์, เสริมทรัพย์ วรปัญญา, และ จิตินันท์ ผิวนิล. "การศึกษาริบทที่เกื้อหนุนต่อพฤติกรรมเชิงบวกในการเรียนและการมีกรอบแนวคิดแบบเติบโต (Growth Mindset) ของกลุ่มนักเรียนข้างเผือก". กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2023.

¹¹⁵ วรตโร เลิศรัตน์, ทิพย์ภา หวนสุริยา, ธนกฤต ส้าราญกมล, และ ศุภณัฐ ศรีอุทัยสุข. "การสำรวจเยาวชน 2025", 2025.

¹¹⁶ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). *PISA 2022 Results (Volume II): Learning During – and From – Disruption*. PISA. OECD, 2023. <https://doi.org/10.1787/a97db61c-en>.

¹¹⁷ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). "ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย", 2568. <https://db.sac.or.th/museum/statistic>.

¹¹⁸ สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย. "รายงานข้อมูลสถานที่ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย", 2022. <https://digital.m-culture.go.th/artsGallery.html>.

¹¹⁹ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. "สำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ.2568 (ไตรมาส 1)", 2025. https://www.nso.go.th/nsoweb/nso/survey_detail/J?set_lang=th.

¹²⁰ Juliangkary, Eliska, I. Nengah Suparta, I. Made Ardana, and Gusti Ayu Mahayukti. 'Development of Learning Models to Enhance Students' Creative Thinking: A Systematic Literature Review'. *PPSDP International Journal of Education* 3, no. 2 (15 November 2024): 488–503. <https://doi.org/10.59175/pijed.v3i2.333>.

¹²¹ วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, สรัช สินธุประมา, และ ภาคิน นิยมมานรวงศ์. "จินตนาการใหม่ของเยาวชนไทย". *คิด for คิดส์*, 2022. <https://kidforkids.org/youth-civic-imagination/>.

¹²² ทัพพรวิชัย จิตรัตน์สกุล. "เปลี่ยนการศึกษาเก่าในโลกใหม่ (3): หลักสูตรใหม่ บนทางแยก". *TDRI: Thailand Development Research Institute* (blog), 24 เมษายน 2025. <https://tdri.or.th/2025/04/competency-based-education-article-3/>.

¹²³ กษิติเดช คำพูน. "ธนาคารหน่วยกิต' ทางเลือกการศึกษายืดหยุ่นที่ต้องทำอย่างรอบคอบ". *คิด for คิดส์*, 20 มกราคม 2025. <https://kidforkids.org/academic-credit-bank-concerns/>.

- ¹²⁴ PPTV online. 2568. บุหรี่ไฟฟ้า: เจาะภัยร้ายระบาดเพิ่มในระยะยาว กับอันตรายที่หลายคนมองข้าม. URL: <https://www.pptvhd36.com/news/%E0%B8%AA%E0%B8%B1%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B8%A1/245007>
- ¹²⁵ Krüsemann EJZ, Boesveldt S, de Graaf K, Talhout R. An E-Liquid Flavor Wheel: A Shared Vocabulary Based on Systematically Reviewing E-Liquid Flavor Classifications in Literature. *Nicotine Tob Res* [Internet]. 2019 Sep 19;21(10):1310–9. Available from: <https://academic.oup.com/ntr/article/21/10/1310/4999218>
- ¹²⁶ Office of Tobacco Products Control Committee, Ministry of Health. (2025, March 10). Global Youth Tobacco Survey 2022, Thailand [Microdata set]. NCD Microdata Repository. <https://extranet.who.int/ncdsmicrodata/index.php/catalog/973>
- ¹²⁷ เจณิตตา จันทวงษา. 2022. คุณกัญชาเสรีอย่างไรให้ปลอดภัยกับเด็กและเยาวชนที่สุด. 101 PUB. URL: <https://101pub.org/cannabis-legalization-and-youth/>
- ¹²⁸ วชิรวิทย์ เลิศบำรุงชัย. 2023. “เยาวชน” เหลือสัญญาณกัญชาเสรี. The Active. URL: <https://theactive.thaipbs.or.th/read/cannabis-effect-youth>
- ¹²⁹ กิตติมา อินศิริ. 2565. พฤติกรรมการใช้กัญชาในเยาวชน ปี พ.ศ. 2565. วารสารการพัฒนาสุขภาพชุมชนมหาวิทยาลัยขอนแก่น. ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม – กันยายน 2565
- ¹³⁰ Gonçalves, P. D., Bruzelius, E., Levy, N. S., Segura, L. E., Livne, O., Gutkind, S., Boustead, A. E., Hasin, D. S., Mauro, P. M., Silver, D., Macinko, J., & Martins, S. S. (2023). Recreational cannabis legislation and binge drinking in U.S. adolescents and adults. *International Journal of Drug Policy*, 118, Article 104085. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2023.104085>
- ¹³¹ Caulkins, J. P. (2024). Changes in self-reported cannabis use in the United States from 1979 to 2022. *Addiction*, 119(9), 1648–1652. <https://doi.org/10.1111/add.16519>
- ¹³² Nikki Bastiste. 2024. Cannabis is in and alcohol is out. Is Gen Z driving the change in preference?. CBS NEWS. URL: https://www.cbsnews.com/news/cannabis-is-in-and-alcohol-is-out-is-gen-z-driving-the-change-in-preference/?fbclid=IwY2xjawK4ulhleHRuA2FibQlXMQBicmlkETfQVmFreGFzV3FqQnRoc29WAR7bdjNDxAG6cbSemZyFtIMLWkkB0QJ8DxHzVoDBcAWbpimifBIOIDD9HHVtfQ_aem_2ekoWPPXsALdzIha32bw6w
- ¹³³ วันจักร น้อยจันทร์. 2567. ปัญหาการเล่นพนันคาสิโนออนไลน์ในเด็กและเยาวชน ในพื้นที่กรุงเทพมหานคร. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ¹³⁴ ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน. 2566. พฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในกลุ่มคนรุ่นใหม่ 2566. URL: <https://dol.thaihealth.or.th/Media/Index/17cae50e-1439-ee11-80ff-00155db45636?isSuccess=False#>
- ¹³⁵ ชลธิชา ทักษิณาเวศน์. 2025. “หนูปั่นสล็อตจนไม่เหลือเงินกินข้าว” พนันออนไลน์ เกมเดิมพันที่ไม่มีวันชนะของนักพนันรุ่นใหม่. 101 World. URL: https://www.the101.world/youth-gambling-addiction/?fbclid=IwY2xjawK3VileHRuA2FibQlXMAbicmlkETE5dk5aV2VHNHg1QjVMSUNUAR65TIKyGjKmvnX_y2RI4NOrxJEYsruFEAT5FXqC0cAXfzoTkCGj7a38qYYiw_aem_o54_Otd5bDfwsrGQP0V84g
- ¹³⁶ ศูนย์ศึกษาปัญหาการพนัน. 2566. พฤติกรรมการเล่นพนันออนไลน์ในกลุ่มคนรุ่นใหม่ 2566. URL: <https://dol.thaihealth.or.th/Media/Index/17cae50e-1439-ee11-80ff-00155db45636?isSuccess=False#>

- ¹³⁷ ชลธิชา ทักซิณาเวศน์. 2025. “หนูปั่นสล็อตจนไม่เหลือเงินกินข้าว” พนันออนไลน์ เกมเดิมพันที่ไม่มีวันชนะของนักพนันรุ่นใหม่. 101 World. URL: https://www.the101.world/youth-gambling-addiction/?fbclid=IwY2xjawK3VileHRuA2FlbQIxMABicmlkETE5dk5aV2VHNHg1QjVMSUNUAR65TIKyGjKmvnX_y2RI4NOrrxJEYsruFEAT5FXqC0cAXfzoTkCGj7a38qYYiw_aem_o54_Otd5bDfwsrGQP0V84g
- ¹³⁸ มาตรา 12 พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478
- ¹³⁹ หากสูบในที่สาธารณะ จพผิดกฎหมายตาม พระราชบัญญัติควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2560 และหากครอบครองจะมีความผิดตาม พระราชบัญญัติศุลกากร พ.ศ. 2560
- ¹⁴⁰ กนกรัตน์ เลิศชูสกุล, ทิพย์นภา หวนสุริยา, ภาคิน นิยมมานรวงศ์, อรุณี เชื้อนคำ, และ ธนกฤต สำราญกมล. “คิดใหม่การเมืองเรื่อง ‘รุ่น’ : กรณีศึกษาความขัดแย้งในครอบครัวไทย”. ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและ ครอบครัว (คิด for คิดส์), 2024. <https://kidforkids.org/rethinking-politics-of-generation-full-report/>.
- ¹⁴¹ UNICEF. “ประเทศไทยกำลังฟื้นตัวจากโควิด 19 อย่างครอบคลุมหรือไม่?”, 22 พฤษภาคม 2023. <https://www.unicef.org/thailand/reports/thailand-path-inclusive-recovery-high-frequency-surveys>.
- ¹⁴² วรธร เลิศรัตน์, ทิพย์นภา หวนสุริยา, ธนกฤต สำราญกมล, และ ศุภณัฐ ศรีอุทัยสุข. “การสำรวจเยาวชน 2025”, 2025.
- ¹⁴³ เพ็งอ้าง
- ¹⁴⁴ Kareem, Odunayo M., Malik O. Oduoye, Priyadarshini Bhattacharjee, Danisha Kumar, Varisha Zuhair, Tirth Dave, Hamza Irfan, Soaham Taraphdar, Saiyad Ali, and Onoshioze M. Orbih. ‘Single Parenthood and Depression: A Thorough Review of Current Understanding’. *Health Science Reports* 7, no. 7 (9 July 2024): e2235. <https://doi.org/10.1002/hsr2.2235>.
- ¹⁴⁵ กรมการปกครอง. ‘รายงานสถิติจำนวนทะเบียนหย่า’. เข้าถึงเมื่อ 27 พฤษภาคม 2025. <https://stat.bora.dopa.go.th/stat/marry/new/staticDivorce.php>.
- ¹⁴⁶ อ้างแล้ว, เชิงอรรถที่ 3
- ¹⁴⁷ อ้างแล้ว, เชิงอรรถที่ 3
- ¹⁴⁸ อ้างแล้ว, เชิงอรรถที่ 3
- ¹⁴⁹ อ้างแล้ว, เชิงอรรถที่ 3
- ¹⁵⁰ Rocket Media Lab. “สำรวจกลไกดูแลสุขภาพจิตเด็กไทย บุคลากรเพียงพอไหมในการรับมือ”. *Rocket Media Lab* (blog), 10 ตุลาคม 2024. <https://rocketmedialab.co/mental-health-personnel/>.
- ¹⁵¹ สรวิต มา. ‘การหา “งานที่ดี” อาจเป็นเพียงความฝันของเยาวชนไทยส่วนใหญ่’. *คิด for คิดส์* (blog), 2 February 2024. <https://kidforkids.org/decent-jobs-for-youth/>.
- ¹⁵² ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, “พฤษภาคม 2568 [2025]: อัยการสูงสุดสั่งไม่ฟ้องคดี ‘พอล แคมเบอร์ส’ ขณะที่คดีอัยการยะชัดขึ้นเกณฑ์ทหารของ ‘เนติวิทย์’ ถูกสั่งฟ้องแล้ว,” ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 6 มิถุนายน 2025, <https://tlhr2014.com/archives/75834> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).

¹⁵³ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, “พฤษภาคม 2567 [2024]: จำนวนผู้ถูกดำเนินคดีทางการเมืองยอดรวม 1,954 คน ใน 1,296 คดี,” ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, 5 มิถุนายน 2024, <https://tlhr2014.com/archives/67575> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).

¹⁵⁴ ศูนย์ทนายความเพื่อสิทธิมนุษยชน, “สถิติเยาวชนถูกดำเนินคดีจากการแสดงออกและการชุมนุม ปี 2563-68.”

¹⁵⁵ วรต เลิศรัตน์ และ สรัช สินธุประมา, *เด็กและครอบครัวไทยในสองทางแพร่ง: รายงานสถานการณ์เด็กและครอบครัว ประจำปี 2023* (กรุงเทพฯ: ศูนย์ความรู้นโยบายเด็กและครอบครัว, 2023).

¹⁵⁶ ดูเพิ่มเติม: เจนิตตา จันทวงษา, “ไปให้ไกลกว่า ‘นิรโทษกรรม’ พาสังคมไทยเปลี่ยนผ่านสู่ความยุติธรรม,” *101 Public Policy Think Tank*, 5 พฤษภาคม 2023, <https://101pub.org/transitional-justice-thai-politics/> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).

¹⁵⁷ ดูเพิ่มเติม: วรต เลิศรัตน์, “ปรับนโยบายให้ ‘เห็นหัว’ เด็กและเยาวชนด้วย CYIA (Child and Youth Impact Assessment),” *101 Public Policy Think Tank*, 23 ธันวาคม 2024, <https://101pub.org/child-and-youth-impact-assessment/> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).

¹⁵⁸ ดูเพิ่มเติม: วรต เลิศรัตน์, *ให้เสียงเยาวชนมี ‘ความหมาย’: เปิดกระบวนการนโยบายให้เยาวชนมีส่วนร่วม [101 PUB Policy Insights No.12]* (กรุงเทพฯ: 101 PUB, 2022) https://101pub.org/wp-content/uploads/2022/10/Insights12_

2022-10_MeaningfulYouthParticipation.pdf (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025); วรต เลิศรัตน์, *ลดอายุผู้มีสิทธิเลือกตั้งจาก 18 เหลือ 15 ปี?: ขยายสิทธิให้เสียงเยาวชนมีความหมาย [101 PUB Policy Insights No.]* (กรุงเทพฯ: 101 PUB, 2022) https://101pub.org/wp-content/uploads/2022/06/%E0%B8%A5%E0%B8%94%E0%B8%AD%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%B8%E0%B8%9C%E0%B8%B9%E0%B9%89%E0%B8%A1%E0%B8%B5%E0%B8%AA%E0%B8%B4%E0%B8%97%E0%B8%98%E0%B8%B4%E0%B9%80%E0%B8%A5%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%81%E0%B8%95%E0%B8%B1%E0%B9%89%E0%B8%87_thinktank-FN.pdf (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).

¹⁵⁹ ดูเพิ่มเติม: วรต เลิศรัตน์, “ทำรัฐธรรมนูญใหม่ เกี่ยวกับเราอย่างไร?: Explainer 101,” *101 Public Policy Think Tank*, 15 กรกฎาคม 2024, <https://101pub.org/explainer-constitution-and-citizen/> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025); วรต เลิศรัตน์, “สว. ในรัฐประชาธิปไตย มีอำนาจยับยั้งกฎหมายแค่ไหน?”, *101 Public Policy Think Tank*, *101 Public Policy Think Tank*, 28 พฤศจิกายน 2024, <https://101pub.org/senate-in-full-democratic-states/> (เข้าถึงเมื่อ 16 มิถุนายน 2025).

